

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Kraków, dnia 28 października 2024 r.

Poz. 6517

UCHWAŁA NR V/64/2024 RADY MIEJSKIEJ W WOLBROMIU

z dnia 26 września 2024 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Wolbrom na lata 2023- 2027 oraz aktualizację Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Wolbrom.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2024 r., poz. 609 z późn. zm) oraz art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840 z późn. zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie, znak sprawy:RD-I.5120.7.2023 z dnia 8 kwietnia 2024 roku, **Rada Miejska w Wolbromiu uchwala, co następuje:**

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Wolbrom na lata 2023 – 2027, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Wolbrom.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego.

Przewodnicząca Rady Miejskiej w Wolbromiu

Monika Krzywańska

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
MIASTA i GMINY
WOLBROM
NA LATA 2023 - 2027**

WOLBROM 2023

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Spis treści

1.	WSTĘP	3
2.	PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	4
3.	UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	5
4.	UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	9
5.	RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI OPRACOWANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU	12
6.	PRZEDMIOT OCHRONY - KLASYFIKACJA ZABYTKÓW	23
7.	OBOWIĄZKI ORGANÓW I WŁAŚCICIELI	29
8.	FORMY OCHRONY ZABYTKÓW I SPOSOBY ICH REALIZACJI	30
9.	ZASADY PROWADZENIA PRAC KONSERWATORSKICH I ROBÓT BUDOWLANYCH PRZY ZABYTKACH	31
10.	ZASADY I TRYB WYDAWANIA POZWOLŃ KONSERWATORSKICH. FINANSOWANIE PRAC	32
11.	SPOŁECZNI OPIEKUNOWIE	35
12.	HISTORIA MIASTA I GMINY WOLBROM	36
13.	CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY	40
14.	ZABYTKI NIERUCHOME	40
15.	OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW	41
16.	OBIEKTY UJĘTE W WOJEWÓDZKIEJ I GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW	54
17.	ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE	75
18.	ZABYTKI RUCHOME	78
19.	DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE	80
20.	WALORY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO	83
21.	OCENA STANU ZACHOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY	85
22.	ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	90
23.	CELE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	92
24.	ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	95
25.	MONITORING PRZYĘTYCH ZADAŃ	97
26.	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA OPIEKI NAD ZABYTKAMI I PRZEDSIĘWZIĘĆ W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	98
27.	WYKAZ GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW MIASTA I GMINY WOLBROM	102

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

1. WSTĘP

Program opieki nad zabytkami to dokument określający zakres i rodzaj działań jakie powinny być podjęte przez gminę w celu zachowania obiektów, miejsc i wartości niematerialnych istotnych dla dziedzictwa kulturowego regionu, ze szczególnym uwzględnieniem elementów lokalnej tożsamości.

Dziedzictwo kulturowe stanowi ważny czynnik decydujący o odrębności i tożsamości każdego regionu. Zachowane elementy historii i kultury mają wpływ na otoczenie i życie współczesnego człowieka. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa, należycie pielęgnowane i wykorzystane, powinny stanowić jeden z głównych czynników rozwoju życia społeczno - gospodarczego.

Samorządy, zwłaszcza gminne, odgrywają szczególną rolę w zachowaniu i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Ich rolą jest inicjowanie, koordynowanie oraz wspieranie wszelkich działań mających na celu ochronę i opiekę nad zabytkami. Współpracując z właścicielami, zarządem powiatu i województwa oraz wojewódzkim konserwatorem zabytków władze lokalne podejmując wysiłek rewitalizacji zdegradowanych obszarów historycznych mają szansę na zachowanie istniejącego dziedzictwa i utwalenie wartości regionu.

Gmina Wolbrom posiada kilkusetletnią historię i tradycję, czego wyrazem jest bogaty i wartościowy krajobraz kulturowy, obfitujący w cenne ślady działalności człowieka i wytwory cywilizacji, a także elementy przyrodnicze. Spuścizna poprzednich pokoleń jest mało doceniana przez samych mieszkańców gminy i praktycznie nieznana na terenie województwa małopolskiego. Jeszcze do niedawna atutem gminy był przemysł. Przemiany społeczno - gospodarcze jakie nastąpiły z końcem lat 90-tych doprowadziły do stagnacji i stopniowego wyludnienia gminy. Powszechne w mniejszych miejscowościach zjawiska ostatnich trzech dekad: bezrobocie, pauperyzacja społeczeństwa w szczególności sposób dotknęły gminę Wolbrom. Migracja mieszkańców „za pracą”, walka o poprawę warunków socjalno-bytowych i standardów życia w sposób naturalny zmarginalizowały zainteresowanie kulturą, historią i tradycją regionu, dlatego wskazanie i realizacja zadań Gminy mających na celu ratowanie i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego jest obecnie szczególnie istotne.

W Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania tzw. priorytety szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Głównymi kierunkami powyższych celów jest ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, będącego elementem rozwoju gospodarczo - społecznego oraz promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Wolbrom. Realizacja celów zawartych w programie poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Niniejszy Program opracowano w oparciu oraz w nawiązaniu do poprzednich dwóch edycji Programu. W celu porównania zachowano schemat dotychczas obowiązującego Programu i dokonano aktualizacji danych, w szczególności w odniesieniu do obiektów, przepisów i uwarunkowań finansowych.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek opracowania i wdrożenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami nakłada art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840). Zgodnie z treścią przywołanego przepisu:

1. Wójt (burmistrz) sporządza gminny program opieki nad zabytkami na okres czterech lat.
2. Program, o którym mowa ma na celu, w szczególności:
  1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy;
  2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
  3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
  4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
  5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
  6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
  7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
3. Gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. Program jest ogłaszany w wojewódzkim Dzienniku Urzędowym.
5. Z realizacji programu wójt sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się radzie gminy.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Ochrona dziedzictwa kulturowego: materialnego i niematerialnego oraz jego przekazanie następnym pokoleniom zadeklarowana została w Konstytucji RP jako obowiązek Państwa i każdego obywatela. Obowiązek ten wyartykułowany jest w Preambule Konstytucji RP. W art. 5 Konstytucji podkreślono, że Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. W art. 6 ust. 1. Zapisano, że Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Zabytki i ich wartości niematerialne są dobrem wspólnym. Z art. 82 wynika dodatkowo, że każdy obywatel jest zobowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie.

1. Zasady odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe określają zapisy ustawowe. Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840). Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie zabytku, wprowadza klasyfikację obiektów zabytkowych, określa katalog działań przy zabytku, krąg podmiotów zobowiązanych do prowadzenia tych działań, zasady nadzoru konserwatorskiego oraz zasady udzielania pomocy finansowej do prac konserwatorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz.U. 2023 poz. 40) w art. 7 ust 1 pkt 9 określa, że wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Do zadań gminy należą także działania pośrednio związane z ochroną dóbr kultury, polegające na kształtowaniu ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody, zieleni, cmentarzy komunalnych oraz utrzymania obiektów i urządzeń użyteczności publicznej.
2. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2023 poz. 977), która narzuca obowiązek kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
3. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz.U. 2023 poz. 682), która w art. 39 reguluje zasady prowadzenia robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych an terenie wpisanym do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej wojewódzkiej ewidencji zabytków.
4. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2020 poz. 194), która zobowiązuje organy władzy samorządowej do upowszechniania i ochrony kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworzą samorządowe instytucje kultury takie jak: domy kultury,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

biblioteki, muzea, świetlice, kluby itp. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

5. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa (Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.), która stała się narzędziem ograniczającym reklamy. Ustawa nakłada obowiązek sporządzania przez samorząd na szczeblu województwa audytu krajobrazowego i definiowania obszarów priorytetowych, na terenie których ustala się normy ograniczające sytuowanie nośników reklam. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy.

Wśród innych uregulowań prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zapisanych w obowiązujących ustawach, wymienić należy:

- ustawę z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2022 poz. 2556 ze zm.);
- ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2023 poz. 1336);
- ustawę z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2023 poz. 344);
- ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2018 r. poz. 450 ze zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w osobnych aktach prawnych tj. w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2018 r. poz. 720) ;
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2018 r. poz. 574 ze zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują zaś przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020 poz. 164).

Akty prawne powiązane z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., mające wpływ na działania związane z ochroną dziedzictwa, to także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczania i noszenia.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650).

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej zobowiązuje do stosowania norm prawodawstwa unijnego, również w zakresie ochrony zabytków. Poszanowanie i popieranie różnorodności kulturowej oraz ochrona wspólnego dziedzictwa stanowią jeden z fundamentów Unii jako instytucji. Kultura uznawana jest przez Unię Europejską jako element rozwoju ekonomicznego, integracji społecznej i obywatelskiej w regionach. Głównym aktem Unii regulującym między innymi kwestie ochrony wspólnego dorobku kulturowego jest Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. W rozdziale dotyczącym Kultury pojawił się zapis: „Unia przyczynia się do rozkwitu kultur Państw Członkowskich, w poszanowaniu ich różnorodności narodowej i regionalnej, równocześnie podkreślając znaczenie wspólnego dziedzictwa kulturowego... Działanie Unii zmierza do zachęcania do współpracy między Państwami Członkowskimi oraz, jeśli to niezbędne, do wspierania i uzupełniania ich działań w następujących dziedzinach: pogłębiania wiedzy oraz upowszechniania kultury i historii narodów europejskich, zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim, niehandlowej wymiany kulturalnej, twórczości artystycznej i literackiej, włącznie z sektorem audiowizualnym. Unia i Państwa Członkowskie sprzyjają współpracy z państwami trzecimi oraz z organizacjami międzynarodowymi właściwymi w dziedzinie kultury, zwłaszcza z Radą Europy”.

Ratyfikowane umowy międzynarodowe, w tym m.in. Konwencja Rady Europy w dziedzinie kultury, wskazują cele i zadania dla całej społeczności europejskiej oraz determinują kierunki działań w ramach polityki krajowej. Do ratyfikowanych przez Polskę Konwencji Rady Europy należą:

- Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564);
- Europejska Konwencja Krajobrazowa (Dz. U. z 2006 r. Nr 14, poz. 98);
- Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy (Dz. U. z 2012 r., poz. 210).

W ramach polskiej polityki ochrony i opieki nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym determinują ratyfikowane przez Polskę Konwencje UNESCO. Są to:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14.05.1954 r. (Dz. U. z 1957 r. nr 46 poz. 212);
- II protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14.05.1954 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 248);
- Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r. (Dz. U. z 1974 r. nr 20 poz. 106);
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną ONZ dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz. U. z 1976 r. nr 32 poz. 190);
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (Dz. U. z 2011 r. nr 172 poz. 1018);
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego (Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały określone w przyjętej przez Radę Ministrów na lata 2004 - 2013 wraz z uzupełnieniem na lata 2004 – 2020 Narodowej Strategii Rozwoju Kultury. Od tego dokumentu do dnia uchwalenia niniejszego Programu nie pojawił się nowszy dokument strategiczny.

Opracowany przez Rząd dokument jako jeden z celów strategicznych zakłada ochronę i opiekę nad dziedzictwem kulturowym, w tym szczególnie ochronę i rewaloryzację zabytków. Powyższy cel ma być realizowany poprzez program wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury – Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego. Program jako zadania priorytetowe zakłada: wzrost efektywności zarządzania kulturą, wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury, wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury, poprawę warunków działalności artystycznej, efektywną promocję twórczości oraz kompleksową poprawę stanu zabytków nieruchomych poprzez poprawę warunków prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków, kompleksową rewaloryzację zabytków.

Realizacja Narodowej Strategii Rozwoju Kultury ma się odbywać poprzez programy operacyjne. Problematyką związaną z ochroną i opieką nad zabytkami zajmuje się program pn. „Dziedzictwo kulturowe”. Koordynatorem odpowiedzialnym za wdrażanie i realizację programu jest Departament Ochrony Zabytków oraz Departament Dziedzictwa Narodowego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W ramach programu przewidziano następujące priorytety: rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój i konserwację kolekcji muzealnych. Celem programu jest poprawa stanu zachowania zabytków poprzez kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele inne niż kulturalne, wykorzystanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę. Program będzie realizowany do 2020 r. Zasady jego finansowania są ogłaszane przez Ministra Kultury na dany rok budżetowy. Program jest podstawą ubiegania się o środki Ministra Kultury na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje kultury.

Innym ważnym dokumentem, opracowywanym na szczeblu państwa jest Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022. Głównym celem programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który w okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej. Program obejmuje główne cele ochrony zabytków w Polsce w postaci programów operacyjnych:

- **Szkolenia z zarządzania dziedzictwem kulturowym**

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Szkolenia mające na celu wzmocnienie kompetencji samorządów z zakresu zarządzania dziedzictwem, rozumianym jako proces ochrony i wykorzystania dziedzictwa w rozwoju lokalnym.

- **Platforma e-szkoleniowa**

Baza szkoleń on-line do samokształcenia.

- **Serwis samorząd.nid.pl**

Merytoryczne wsparcie wszystkich podmiotów działających w dziedzinie i na rzecz ochrony i opieki nad dziedzictwem.

- **Centra Kompetencji ds. Rewitalizacji**

Wsparcie gmin w procesach planowania i wdrażania gminnych programów rewitalizacji uwzględniających dziedzictwo kulturowe jako istotny zasób służący przewyżczeniu problemów społecznych i infrastrukturalnych.

- **Studia ochrony wartości kulturowych**

Opracowanie studiów ochrony wartości kulturowych obszarów zabytkowych pod kątem uwzględnienia ich w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

- **Konkurs „Twój dom – dialog z tradycją”**

Znalezienie i popularyzacja nowych wzorców zabudowy jednorodzinnej będących kontynuacją i nawiązaniem do form tradycyjnego budownictwa.

- **Konkurs „Samorząd dla Dziedzictwa”**

Promocja i upowszechnianie najlepszych wzorców w zakresie opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami.

- **Standardy i metody konserwatorskie**

Wypracowanie jednolitych standardów postępowań konserwatorskich w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków, zgodnie z obowiązującą doktryną konserwatorską.

- **Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich**

Opracowanie i wdrożenie internetowej bazy wiedzy z zakresu opieki nad zabytkami służącej upowszechnianiu standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych.

- **Waloryzacja zabytków**

Opracowanie metodyki wartościowania zabytków oraz przeprowadzenie pilotażowej oceny wartości zabytkowych.

- **Infrastruktura informacji przestrzennej o zabytkach**

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Współpraca z wojewódzkimi urzędami ochrony zabytków w zakresie współtworzenia cyfrowego repozytorium dokumentacji rejestru zabytków.

- **Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP)**

Uzupełnienie danych o dziedzictwie archeologicznym na dotąd niebadanych obszarach Archeologicznego Zdjęcia Polski.

- **Archeologiczne Zdjęcie Polski + (AZP+)**

Opracowanie, przetestowanie i upowszechnienie nowego wzorcowego rozwiązania w zakresie systematycznego rozpoznawania dziedzictwa archeologicznego w Polsce oraz gromadzenia danych przestrzennych dla celów konserwatorskich i naukowych.

- **Przechowywanie ruchomych zabytków archeologicznych**

Opracowanie analizy dotyczącej optymalnego rozwiązania w skali kraju problemu przechowywania ruchomych zabytków archeologicznych.

- **Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego**

Weryfikacja miejsca przechowywania i stanu zabytków ruchomych wpisanych do rejestru oraz ich dokumentacji umożliwiającej jednoznaczną ich identyfikację w przypadku kradzieży, poprzez wykonanie aktualnej dokumentacji fotograficznej.

- **Kampania społeczna zwiększająca wrażliwość społeczną na przestępczość przeciwko zabytkom**

Zwiększenie świadomości dotyczącej przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu, a przede wszystkim wzbudzenie społecznego sprzeciwu wobec przestępstw przeciw zabytkom.

- **Kampania społeczna „Krajobraz Mojego Miasta”**

Zwiększenie świadomości dotyczącej ochrony krajobrazu kulturowego, konieczność przywracania ładu przestrzennego.

- **Program dotacyjny „Wspólnie dla dziedzictwa”**

Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

- **Stworzenie modelu gromadzenia danych**

Stworzenie modelu systematycznego i elastycznego gromadzenia oraz analizowania danych, przede wszystkim statystycznych oraz powiązania tej dziedziny z jak najszerszym kontekstem ekonomiczno-społecznym.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

5. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI OPRACOWANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wolbrom zakłada zgodność z następującymi dokumentami strategicznymi opracowanymi na szczeblach województwa i powiatu.

Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

W dniu 17 grudnia 2020 roku Sejmik Województwa Małopolskiego uchwalił Strategię Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”, która stanowi aktualizację dokumentu pn. Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020. W dokumencie wytyczono sześć kierunków pożądanych zmian, dla których sformułowano działania. Zagadnienia dziedzictwa kulturowego poruszone zostały w obszarze pt. „Kultura i dziedzictwo”. Potencjał i niezwykle bogactwo unikatowych zabytków kultury materialnej wymaga systematycznego prowadzenia działań dążących do poprawy stanu ich zachowania. Skuteczna ochrona i rewaloryzacja zabytkowych przestrzeni urbanistycznych i ruralistycznych wymaga podejmowania aktywnych działań:

5.1. Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego:

5.1.1. Ochrona i promocja zabytków nieruchomych (m. in. wpisanych na listę UNESCO i Pomników Historii) i ruchomych oraz opieka nad nimi, dostępnych dla wszystkich grup odbiorców, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technologii.

5.1.2. Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym, odtwarzaniem i rekonstruowaniem wraz z ich otoczeniem nowych funkcji użytkowych.

5.1.3. Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla małopolskich wzorów etnograficznych w oparciu o regionalne formy i motywy ludowe.

5.1.4. Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i form aktywności regionalnych.

5.1.5. Zapewnienie ochrony i właściwego wykorzystania obiektów zaliczanych do dóbr kultury współczesnej.

5.2. Wzmocnienie edukacji kulturalnej:

5.2.1. Rozwijanie programów edukacji kulturalnej, ukierunkowanych na zróżnicowane grupy odbiorców, wspierających kształtowanie potrzeb i postaw oraz umożliwiających świadome i aktywne uczestnictwo w kulturze.

5.2.2. Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury w celu realizacji programów kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży, oraz sprzyjających międzypokoleniowej wymianie wartości kulturowych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

5.2.3 Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych.

5.3. Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców:

5.3.1 Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne, przy uwzględnieniu rozwiązań proekologicznych.

5.3.2 Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej oraz wymiana doświadczeń i wiedzy w celu budowania nowych wartości, w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie).

5.3.3 Poprawa otwartości instytucji kultury, w tym na rodziny z dziećmi, osoby z niepełnosprawnościami oraz seniorów.

5.3.4 Zwiększanie różnorodności oferty kulturalnej i wprowadzanie propozycji interdyscyplinarnych, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych i ekologicznych, w celu podnoszenia dostępności i atrakcyjności oferty.

5.3.5 Wspieranie aktywności twórców, artystów i lokalnych animatorów kultury w łączności z odbiorcami.

5.3.6 Prezentacja dorobku małopolskich twórców i artystów poza granicami województwa.

5.3.7 Wzmocnienie kooperacji podmiotów działających w obszarze kultury z podmiotami przemysłów kreatywnych.

5.3.8 Optymalizacja zarządzania podmiotami działającymi w obszarze kultury i dziedzictwa oraz wparcie rozwoju kadr kultury, a także podwyższenie standardów bezpieczeństwa oraz dystansu społecznego w okresie epidemii.

5.4. Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję:

5.4.1 Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców.

5.4.2 Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczność i instytucje lokalne.

5.4.3 Ożywianie potencjałów drzemących w społecznościach lokalnych, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów.

5.5. Wzmocnienie obecności kultury w sieci:

5.5.1 Wzmocnienie, tworzenie i upowszechnianie zjawisk kulturalnych w sieci poprzez rozwój infrastruktury cyfrowej podmiotów kultury.

5.5.2 Tworzenie alternatywnej oferty on-line dziedzictwa kulturowego Małopolski, w tym bibliotek cyfrowych upowszechniających wiedzę i zasoby podmiotów kultury, twórców i artystów Małopolski, z uwzględnieniem zasobów niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

5.5.3 Intensyfikacja działań marketingowych i promocyjnych podmiotów działających w obszarze kultury i dziedzictwa.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

5.5.4 Wzmacnianie kondycji finansowej i atutów konkurencyjności podmiotów sektora kultury, w tym instytucji kultury, poprzez rozwój sprzedaży produktów tych podmiotów w Internecie.

5.6 Prezentacja i promocja kultury regionów Europy i świata, w szczególności regionów partnerskich Małopolski.

Efektom zaplanowanych działań powinno być przejście od biernej ochrony, polegającej głównie na działaniach konserwatorskich, do efektywnego i racjonalnego zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego, w ramach którego uruchamiane będą mechanizmy do dalszego jego rozwoju. Dziedzictwo kulturowe musi być włączane w rozwój gospodarczy regionu oraz poprawę jego atrakcyjności jako miejsca zamieszkania i spędzania czasu wolnego. Główną gałęzią gospodarki, w której widzi się udział kultury i zasobów kulturowych regionu jest turystyka. W związku z tym strategia postępowania powinna prowadzić do rozprowadzania ruchu turystycznego w regionie, przy jednoczesnym skoncentrowaniu wsparcia dla wykorzystania potencjałów miejsc o najcenniejszych walorach, mających największy udział w generowaniu dochodów z obsługi ruchu turystycznego. Kreowanie oferty turystycznej ma przyczynić się do wzrostu przedsiębiorczości, wzmocnienia kapitału społecznego oraz aktywności mieszkańców w Małopolsce. Konieczne będzie kształcenie profesjonalnych kadr w dziedzinie szeroko pojętej kultury, dziedzictwa kulturowego oraz obsługi ruchu turystycznego. Jednocześnie planuje się promocję konkurencyjności i odrębności regionu, co oznacza potrzebę stworzenia ponadprzeciętnej oferty, dzięki której możliwy będzie wzrost rozpoznawalności regionu jako miejsca zróżnicowanego kulturowo, o bogatej tradycji i silnej tożsamości, a zarazem nowoczesnego i otwartego w wymiarze społeczno-kulturalnym. Niezbędne będzie wykorzystanie, obecnie zbyt słabej, współpracy pomiędzy podmiotami sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego. Realizowane działania powinny prowadzić do wdrożenia skutecznych mechanizmów szczególnie w zakresie edukacji, promocji oraz kształtowania nawyków i potrzeb związanych z dziedzictwem regionalnym, estetyką otoczenia oraz ładem przestrzennym.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Plan opracowano w Departamencie Środowiska i Rozwoju Wsi Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego został przyjęty uchwałą nr XLVII/732/18 przez Zarząd Województwa Małopolskiego dnia 26 marca 2018 r. Plan zagospodarowania przestrzennego jest podstawowym instrumentem regionalnej polityki przestrzennej, której kształtowanie i prowadzenie należy do zadań samorządu województwa. Podstawowym zadaniem planu jest określenie celów, zasad oraz kierunków gospodarowania przestrzenią województwa, stanowiące rozwinięcie długofalowej polityki regionalnej.

W tomie pierwszym - Uwarunkowania rozwoju przestrzennego, w podrozdziale Uwarunkowania kulturowe, zostały wskazane elementy architektury sakralnej, obiekty

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

rezydencjonalne, obronne, mieszkalne, użyteczności publicznej, zabytki techniki, etnograficzne oraz układy przestrzenne miast, wsi i uzdrowisk, które mają wpływ na bogate dziedzictwo kulturowe województwa. W Planie, w ramach sfery kulturowej, wyznaczono następujące główne kierunki działań:

- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla ochrony tożsamości regionalnej oraz promocji województwa i jego rozwoju gospodarczego poprzez ochronę i kształtowanie architektury regionalnej: utrzymanie zróżnicowania regionalnego krajobrazu architektonicznego, ochronę najcenniejszych obiektów „in situ” oraz rozwoju muzeów typu skansenowskiego, obejmowanie w studiach uwarunkowań i planach zagospodarowania przestrzennego problematyki form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie nawiązywania nową architekturą do lokalnych form i materiałów, podnoszenie świadomości o wartości architektury regionalnej, tworzenie programów pomocy w zachowaniu i konserwacji zabytkowych obiektów architektury regionalnej;
- zachowanie i ochronę krajobrazu kulturowego m.in. poprzez: obejmowanie ochroną w formie rezerwatów kulturowych i/lub parków kulturowych terenów o wybitnych walorach kulturowych, zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych o czytelnej formie krajobrazowej w celach dydaktycznych, turystycznych i naukowych, powstrzymanie zanikania specyficznych i wyjątkowych form krajobrazu poprzez znalezienie dla nich nowych funkcji i sposobów utrzymania, wspieranie tradycyjnych form rolnictwa na terenach górskich
- ochronę i rewaloryzację zasobów dziedzictwa kulturowego dla podniesienia poziomu wiedzy, świadomości historycznej oraz edukacji społeczeństwa, a także możliwości ich wykorzystania w sposób nie kolidujący z charakterem i pierwotną funkcją obiektów oraz prowadzenie działań promocyjnych, organizacyjnych dla podniesienia świadomości społeczeństwa odnośnie znaczenia i wartości obiektów zabytkowych;
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu poprzez prawidłowe kształtowanie struktur przestrzennych od skali urbanistycznej po rozwiązania architektoniczne poprzez zachowanie, ochronę i rewaloryzację historycznych układów przestrzennych m.in. poprzez: opracowanie programów kompleksowej rewaloryzacji zespołów staromiejskich oraz podejmowanie działań rewaloryzacyjnych, promowanie wzorów gospodarowania w centrach historycznych miast i miasteczek, przeciwdziałanie tendencjom do rozpraszania zabudowy wsi.

WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI W MAŁOPOLSCE

W Departamencie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, przy współdziałaniu powołanego przez Zarząd Województwa Małopolskiego zespołu zadaniowego, opracowano Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025. Aktualny program obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach i stanowi naturalną kontynuację wcześniejszych 4 dokumentów programowych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Misja realizowana będzie poprzez 1 cel strategiczny: Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan oraz 3 cele operacyjne, określone jako:

- Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu,
- Efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową;
- Kompetentna edukacja i promocja w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach wyznaczonych celów określono 6 priorytetów oraz 35 kierunków działań, które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi. Propozycje te nie stanowią katalogu zamkniętego, co pozwala na ich aktualne formułowanie i weryfikowanie.

Zasadnicze zadanie określono hasłem MAŁOPOLSKA – WARTO WCIAŻ MOCNIEJ SIĘ ZAKORZENIAĆ, co określa cel strategiczny województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego Małopolski-wieloaspektowe wskazywanie wartości krajobrazu kulturowego, a także zintegrowanie działań na rzecz wzmocnienia systemu ochrony i opieki nad regionalnym dziedzictwem oraz świadomego wykorzystywania jego zasobów dla rozwoju regionu i poprawy jakości życia mieszkańców. W ramach programu wyznaczono następujące cele operacyjne, priorytety i kierunki działań, stanowiące wytyczne dla samorządów powiatowych i gminnych.

Cel strategiczny					
Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan					
Cel operacyjny I		Cel operacyjny II		Cel operacyjny III	
Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu		Efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową		Kompetentna edukacja i promocja w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego	
Priorytet I.1	Priorytet I.2	Priorytet II.1	Priorytet II.2	Priorytet III.1	Priorytet III.2
Zachowanie wartości krajobrazu kulturowego oraz miejsc i obiektów dziedzictwa	Pielęgnowanie tradycji regionalnych, w tym spuścizny po historycznej wielokulturowości regionu	Wzmacnianie systemowej współpracy podmiotów zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego	Rozwijanie nowych możliwości zarządzania obiektami zabytkowymi związanych z wyzwaniami przyszłości	Kształtowanie postaw wrażliwości na wartości dziedzictwa kulturowego	Upowszechnianie walorów dziedzictwa kulturowego

Gmina Wolbrom nie została wymieniona literalnie do któregośkolwiek działania w Programie w odniesieniu do działań dedukowanych poszczególnym zabytkom, walorom kulturowym lub krajobrazowym. Niemniej uchwalenie niniejszego Programu ochrony zabytków Gminy Wolbrom wpisuje się w działanie „Spełnianie zasady ochrony zabytków in situ wraz z

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

otoczeniem zabytku” w ramach Priorytetu I.1 Zachowanie wartości krajobrazu kulturowego oraz miejsc i obiektów dziedzictwa.

STRATEGIA ROZWOJU POWIATU OLKUSKIEGO NA LATA 2016-2023

Strategia Rozwoju Powiatu Olkuskiego została opracowana w 2016 r. na lata 2016-2023 i przyjęta uchwałą Rady Powiatu nr XVIII/159/2016 z dnia 25.05.2016 r. Zadania mające na celu ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego powiatu uwzględniono w ramach celu strategicznego „KSZTAŁTOWANIE ZINTEGROWANEJ I RÓŻNORODNEJ OFERTY CZASU WOLNEGO”. Poniżej, w formie tabeli podano szczegółowe zadania, z uwzględnieniem działań mających znaczenie dla gminy Wolbrom.

CEL OPERACYJNY: Rozwój infrastruktury kulturalnej, sportowej i turystyczno-rekreacyjnej		
Kluczowe działania	Instytucja realizująca	Partnerzy
Budowa wielofunkcyjnych tras rekreacyjnych oraz edukacyjnych (pieszych, biegowych, rowerowych, konnych, itp.) na terenie powiatu olkuskiego oraz utrzymywanie istniejących, w tym: - modernizacja nawierzchni - ujednoczenie systemu oznakowania - inwestycje w obiekty małej architektury - instalacja sprzętu sportowo-rekreacyjnego	Organy Powiatu, Gminy powiatu olkuskiego	Lasy państwowe, Właściciele gruntów, Instytucje kultury, Organizacje pozarządowe, Urząd Marszałkowski Woj. Małopolskiego, Małopolska Organizacja Turystyczna, PTTK, Lokalna Grupa Działania "Nad Białą Przemszą", Przedsiębiorcy, Osoby fizyczne
Rozbudowa bazy turystyczno-rekreacyjnej, generującej nowe miejsca pracy	Gminy powiatu olkuskiego	Urząd Marszałkowski Woj. Małopolskiego, Organy Powiatu, Strategia Rozwoju Powiatu Olkuskiego na lata 2016-2023 Strona 76 Lokalna Grupa Działania "Nad Białą Przemszą", Organizacje pozarządowe, Media lokalne i regionalne, Przedsiębiorcy, Osoby fizyczne
Renowacja kluczowych dla powiatu olkuskiego obiektów dziedzictwa kulturowego oraz inwestycje w innowacyjne rozwiązania technologiczne	Organy Powiatu, Gminy powiatu olkuskiego	Instytucje kultury, Organizacje pozarządowe, Urząd Marszałkowski Woj. Małopolskiego, Lokalna Grupa Działania "Nad Białą Przemszą", Przedsiębiorcy, Osoby fizyczne

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Włączanie zabytków oraz innych obiektów o wysokich walorach historyczno-kulturowych Ziemi Olkuskiej w obieg społeczno-gospodarczy (np. adaptacja na cele publiczne, wykorzystanie komercyjne).	Gminy powiatu olkuskiego, Właściciele i zarządcy obiektów	MKiDN, Organy Powiatu, Wydział Edukacji, Kultury i Kultury Fizycznej Starostwa Powiatowego, Lokalna Grupa Działania "Nad Białą Przemszą", Organizacje pozarządowe, Instytucje kultury
--	---	---

CEL OPERACYJNY: Budowa i promocja zintegrowanej oferty czasu wolnego na terenie powiatu olkuskiego		
Kluczowe działania	Instytucja realizująca	Partnerzy
Dążenie do utworzenia wspólnej marki, integrującej ofertę oraz promocję dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i historycznego powiatu olkuskiego	Gminy powiatu olkuskiego, Przedsiębiorcy, Lokalna Grupa Działania "Nad Białą Przemszą"	Organy Powiatu, Urząd Marszałkowski Woj. Małopolskiego, Małopolska Organizacja Turystyczna, Organizacje pozarządowe i grupy nieformalne, Osoby fizyczne
Wykreowanie produktów turystycznych powiatu olkuskiego o znaczeniu regionalnym i ogólnokrajowym – na bazie oryginalnych walorów kulturowoprzyrodniczych Ziemi Olkuskiej	Gminy powiatu olkuskiego, Przedsiębiorcy, Lokalna Grupa Działania "Nad Białą Przemszą"	Organy Powiatu, Urząd Marszałkowski Woj. Małopolskiego, Małopolska Organizacja Turystyczna, Organizacje pozarządowe i grupy nieformalne, Osoby fizyczne
Organizacja wydarzeń kulturalnych, turystycznych oraz rekreacyjnych o zasięgu ponadpowiatowym	Powiat olkuski, Gminy powiatu olkuskiego, Lokalna Grupa Działania "Nad Białą Przemszą"	Urząd Marszałkowski Woj. Małopolskiego, Małopolska Organizacja Turystyczna, organizacje pozarządowe i grupy nieformalne, Przedsiębiorcy
Wypracowanie wspólnego kalendarza imprez oraz systemu promocji wydarzeń dla wszystkich gmin powiatu olkuskiego	Gminy powiatu olkuskiego,	Instytucje kultury, organizacje pozarządowe, Małopolska Organizacja Turystyczna, Lokalna Grupa Działania "Nad Białą Przemszą", Kluby sportowe, Ośrodki Sportu i Rekreacji
Rozwój jednolitego systemu wizualizacji i identyfikacji atrakcji turystycznych na terenie powiatu	Organy powiatu, Gminy powiatu olkuskiego	Właściciele gruntów, instytucje kultury, organizacje pozarządowe, Urząd Marszałkowski Woj. Małopolskiego, Małopolska Organizacja Turystyczna, PTTK, Lokalna Grupa Działania "Nad Białą Przemszą", partnerzy prywatni

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Koordynacja współpracy, w tym współpracy ponadpowiatowej, w zakresie promocji oraz tworzenia oferty turystyczno-rekreacyjnej pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego, organizacjami pozarządowymi i kapitałem prywatnym (promocja w sąsiednich aglomeracjach, materiały promocyjne, targi i wydarzenia turystycznorekreacyjne, itp.)	Organy Powiatu	Gminy powiatu olkuskiego, Inne jednostki samorządu terytorialnego, Lokalna Grupa Działania "Nad Białą Przemszą", Małopolska Organizacja Turystyczna, Śląska Organizacja Turystyczna, Organizacje pozarządowe i grupy nieformalne, Przedsiębiorcy, Osoby fizyczne
--	----------------	--

UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI OPRACOWANYMI NA SZCZEBLU GMINY

Podstawowe dokumenty opracowane na szczeblu Gminy Wolbrom to:

- Strategia Rozwoju Gminy Wolbrom opracowana na lata 20016-2025,
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Z gospodarowania Przestrzennego gminy Wolbrom,
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego.

Strategia Rozwoju Gminy Wolbrom została przyjęta uchwałą Rady Miejskiej w Wolbromiu nr XIX/177/2016 z dn. 26.01.2016 r. Strategia została opracowana na lata 2007-2015. W systemie zarządzania polityką rozwoju, strategia rozwoju gminy pełni kluczową rolę, jako generalny plan postępowania władz samorządowych, partnerów gospodarczych i społecznych, określający obszary, cele i kierunki interwencji polityki rozwoju na poziomie samorządu gminnego. Stanowi narzędzie kierowania i intensyfikowania współpracy z partnerami samorządowymi, prywatnymi i pozarządowymi w zakresie zdefiniowanych wyzwań rozwojowych. W ramach strategii przeprowadzono analizę demograficzną oraz sytuacji na rynku pracy. Gmina Wolbrom wpisuje się ogólne tendencje powiatu i województwa. Niepokojącym zjawiskiem nadal jest spadek liczby mieszkańców, zwłaszcza samym mieście Wolbrom, pozytywnym wzrost liczby zatrudnionych. Wśród ludzi bez pracy pozostają między innymi pedagodzy, którzy z powodzeniem mogliby być wykorzystywani w obszarze turystyki i ochrony dziedzictwa kulturowego.

W zakresie życia kulturalnego miasta i gminy głównym animatorem jest Dom Kultury oraz Biblioteka Miejska.

Przy Domu Kultury w Wolbromiu działają liczne zespoły artystyczne, pracownie i sekcje zainteresowań m.in.: - ZPiT „Wolbromiaczy”, Teatr Tańca „Actus Animi”, Teatr amatorski „Moderna”, Koło plastyczne dla dzieci oraz przeznaczony dla osób starszych Uniwersytet Trzeciego Wieku. W ramach imprez cyklicznych organizowane są: Przegląd grup kolędniczych i jasełkowych, Wolbromska Wiosna Poetycka. Gmina uczestniczy imprezach powiatowych:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Powiatowym Festiwalu Kultury oraz Powiatowym Przeglądzie obrzędów, zwyczajów, pieśni ludowych i potraw regionalnych.

W Strategii dokonano przede wszystkim oceny walorów krajobrazowych gminy oraz istniejących zasobów. Podkreślono atrakcyjność położenia na terenie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, zróżnicowanie krajobrazu i bogactwo naturalnych form ukształtowania terenu: wąwozy, jaskinie ostańce skalne oraz roślinności. Wyszczególniono tereny szczególnie atrakcyjne, położone na popularnych na terenie województwa szlakach krajobrazowych: Szlaku Orlich Gniazd, Szlaku Warowni Jurajskich i Szlaku „Jaskiniowców”, szlakach turystyczno-historycznych: Szlaku Partyzantów Ziemi i Szlaku Smoleńskim oraz krajoznawczo – poznawczych: Szlaku Architektury Drewnianej, na terenie którego znalazły się aż dwa obiekty z terenu gminy Wolbrom. Podstawą do określenia potrzeb i uwarunkowań rozwojowych Gminy Wolbrom były przeprowadzone ankiety. W badaniu ankietowym wzięło udział 116 osób. Ogólna ocena Gminy w większości aspektów życia społeczno gospodarczego wypadła słabo, co potwierdza niską atrakcyjność Gminy. Co ciekawe w zakresie dostępu do kultury, oferty spędzania wolnego czasu, sportu i rekreacji oceny na tle pozostałych ocenianych obszarów wypadły stosunkowo dobrze i osiągnęły oceny od 3,2-3,7. W stosunku do poprzedniej oceny, zawartej w Strategii Rozwoju Gminy Wolbrom na lata 2007-2015 odnotowano znacząca poprawę. Poprawa niewątpliwie jest warta odnotowania, jednak atrakcyjności gminy pod względem promocji dziedzictwa kulturowego jest nadal niska. Pomimo takiej oceny w obowiązującej Strategii Rozwoju Gminy Wolbrom na etapie analizy zagrożenia i słabych strony Gminy nie uwzględniono stanu zachowania obiektów zabytkach, co niewątpliwie stanowi mankament dokumentu. Wskazano natomiast konieczność:

- poprawy estetyki poprzez zadbane miejscowości i miejsca publiczne na terenie gminy
- rozwoju infrastruktury rekreacyjno – sportowej i kulturalnej
- promocję potencjału turystycznego i kulturowego Gminy poza jego granicami.
- upowszechnianie tradycji regionalnych

Zawarte w Strategii Rozwoju Gminy Wolbrom dane są aktualne i zostały przewidziane do realizacji w stosunkowo długiej perspektywie. Dlatego z punktu widzenia gminnego programu opieki nad zabytkami zawarte w nim postulaty należy rozpatrywać pod kątem przyjętych przez Gminę na najbliższe lata zadań. Aktualnie opracowywana jest nowa wersja Strategii, zgodna ze znowelizowanymi przepisami ustawy o planowaniu rozwoju.

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY WOLBROM ORAZ MIEJSOWY PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY WOLBROM

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Gminy Wolbrom opracowano w 2001 r. Studium zatwierdzone zostało Uchwałą Nr XXII/239/02 Rady Miejskiej w Wolbromiu z dnia 22 sierpnia 2002 roku. W 2013 r. gmina na podstawie uchwały Nr XXXIII/214/2013 z dnia 26.02.2013 r. przystąpiła do zmiany studium. Uchwałą Nr XX/186/2016 Rady Miejskiej w Wolbromiu z dnia 25 lutego 2016 r. została przyjęta zmiana studium. W obowiązującym

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Studium wskazano szczegółowe zasady zagospodarowania w rejonie obiektów zabytkowych. Przyjęto główne cele polityki dziedzictwa kulturowego obszaru miasta i gminy Wolbrom:

1. Należy zachować obiekty, obszary o szczególnych walorach zabytkowych, świadczące o historii i wpleść je we współczesną tkankę zabudowy.
2. Należy wprowadzać zagospodarowanie w pobliżu obiektów zabytkowych z nim współtworzące zwartą strukturę.
3. W przypadku rewitalizacji/rewaloryzacji obiektów/obszaru nie należy naruszać zabytkowego charakteru obiektów/obszarów.
4. Możliwe jest wykorzystanie cennej zabudowy na potrzeby współczesnych funkcji, z tym że należy zachować charakter historycznej zabudowy.
5. Należy dążyć do zachowania zabytkowych i cennych wartości krajobrazu naturalnego i kulturowego, w tym cennych osi widokowych, widoków.
6. Ochronie podlegają zabytki archeologiczne, świadczące o historii obszaru.
7. Należy dążyć do zachowania zabytkowych i cennych sylwet, rozplanowania obszarów i krajobrazu kulturowego poszczególnych sołectw.
8. W przypadku lokalizacji paneli fotowoltaicznych na dachach budynków zabytkowych (tj. zlokalizowanych w rejestrze i/lub ewidencji zabytków) należy je lokalizować na połaciach niewidocznych z przestrzeni publicznych lub jako dachówki fotowoltaiczne od strony przestrzeni publicznych.

Zabytki wpisane do gminnej ewidencji zabytków, dla których obowiązują następujące ustalenia:

1. należy zachować istniejące gabaryty budynków i formę dachu;
2. należy zachować historyczne podziały elewacji, proporcje otworów okiennych i drzwiowych;
3. należy stosować w elewacji budynku, tradycyjne materiały wykończeniowe: cegła, kamień, drewno i tynk;
4. obowiązuje zakaz nadbudowy i rozbudowy budynku;
5. obowiązuje zakaz umieszczania elementów technicznych na elewacji budynku;
6. należy zachować układ kompozycyjny oraz prowadzić bieżącą pielęgnację drzewostanu na terenach cmentarzy.

W części dotyczącej kierunków zagospodarowania przestrzennego, w stosunku do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków wskazano na konieczność zachowania historycznej formy architektonicznej i substancji budowlanej. Pomimo, że Studium nie jest prawem miejscowym, to wskazania te jasno precyzują wolę gminy w zakresie zachowania obiektów zabytkowych na terenie gminy.

Na terenie całej gminy obowiązuje uchwała nr XXI/209/2020 Rady Miejskiej w Wolbromiu z dnia 28 maja 2020 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Wolbrom.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

W zakresie ochrony **dziedzictwa kulturowego i zabytków** ustala się:

1) ochronę konserwatorską zabytków archeologicznych:

- a) stanowisk archeologicznych punktowych,
- b) stanowisk archeologicznych powierzchniowych;

2) dla zabytków archeologicznych obowiązują następujące ustalenia: tam gdzie będą realizowane roboty ziemne obowiązują ograniczenia i procedury postępowania określone w przepisach odrębnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

3) ochronę terenów w strefie „A” pełnej ochrony konserwatorskiej poprzez:

- a) zachowanie rozplanowania tj. sieci ulic i placów bez zmiany przebiegu, przekroju poprzecznego, linii zabudowy oraz gabarytu zabudowy,
- b) zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych, kształtujących sylwetkę całego zespołu oraz jego fragmentów,
- c) dostosowanie nowej zabudowy plombowej do kompozycji urbanistycznej;

4) ochronę terenów w strefie „B” pośredniej ochrony konserwatorskiej poprzez:

- a) zachowanie zasadniczych elementów planu, szczególnie przebiegu ulic oraz ich przekroju poprzecznego,
- b) zachowanie linii zabudowy oraz wielkości ścian,
- c) restaurację i modernizację techniczną obiektów z zachowaniem struktury budowli, detalu architektonicznego,
- d) dostosowanie współczesnych funkcji do wartości zabytkowych obiektów,
- e) dostosowanie nowej zabudowy w zakresie sytuacji, skali i bryły, podziałów architektonicznych do już istniejącej;

5) dla terenów w strefie „K” ochrony krajobrazu ustala się wymóg dostosowania wszelkich działań inwestycyjnych do wartości krajobrazowych;

6) dla terenów w strefie "OW" obserwacji archeologicznej tam gdzie będą realizowane roboty ziemne obowiązują ograniczenia i procedury postępowania określone w przepisach odrębnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

7) dla terenów w strefie "W" ochrony archeologicznej ustala się: wszelkie działania inwestycyjne z zakresu robót budowlanych winny spełniać wymagania przepisów odrębnych z zakresu ochrony zabytków archeologicznych obszaru;

8) dla terenów w strefie „E” ustala się zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych poprzez zakaz sytuowania budynków o wysokościach większych niż dopuszczone w ustaleniach szczegółowych planu dla poszczególnych terenów w celu zachowanie obecnych warunków ekspozycji układu przestrzennego;

9) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków chronionego planem.

Obszar całej gminy posiada obowiązujący miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Na terenie gminy przeważają tereny o przeznaczeniu rolnym. Zawarte w planie ogólne zasady ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego zapewniają ochronę wszystkich poszczególnych obiektów, ale także ochronę widokową historycznych zespołów budowlanych oraz zachowanego krajobrazu kulturowego. Plan dopuszcza również możliwość wymiany substancji zabytkowej, narzucając jednocześnie zasady zagospodarowania terenu zgodne z tradycyjnym sposobem kształtowania przestrzeni. Miejscowy plan zawiera ewidencję sprzed uchwalenia niniejszego Programu. W tym zakresie może być wymagana aktualizacja.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

6. PRZEDMIOT OCHRONY - KLASYFIKACJA ZABYTKÓW

W ślad za ustawą o opiece i ochronie zabytków przyjmuje się określenia wynikające z art. 3, które oznaczają z definicji:

zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości,

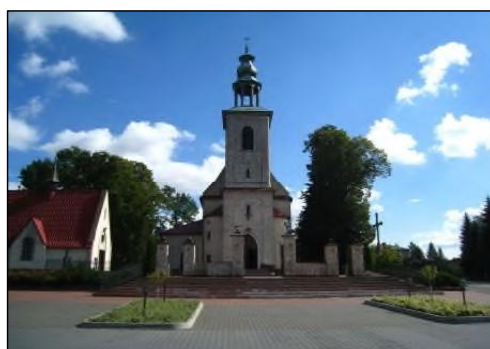
zabytek ruchomy - rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych,

Szczególnym przykładem zabytku jest zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Ochronie i opiece konserwatorskiej podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki będące przykładami różnorodnej działalności człowieka. Wprowadzoną przez ustawodawcę klasyfikacji zabytków ilustrują poniższe fotografie.

Ochronie i opiece mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Zabytkami nieruchomymi mogą być w szczególności:

1. dzieła architektury i budownictwa

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

2. dzieła budownictwa obronnego

3. cmentarze różnych wyznań

4. parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

5. miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

6. obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe,

7. historyczne układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zdefiniowane jako przestrzenne założenia miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

8. historyczne zespoły budowlane - powiązane przestrzennie grupy budynków wyodrębnione ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

9. krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Zabytkami ruchomymi mogą być w szczególności:

1. dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

2. pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery,

3. wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujące poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

4. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne,

Zabytkami archeologicznymi mogą być w szczególności:

1. pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa

2. cmentarzyska,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

3. kurhany,

7. OBOWIĄZKI ORGANÓW I WŁAŚCICIELI

Zgodnie z art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochrona zabytków polega, w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych
- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku określa art. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Należy do nich między innymi zapewnienie warunków do:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

8. FORMY OCHRONY ZABYTKÓW I SPOSOBY ICH REALIZACJI

Ustawowymi formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, planu ogólnego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W koncepcji, strategiach, analizach i planach w szczególności uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy jest wojewódzka i gminna ewidencja zabytków. Generalny Konserwator Zabytków, wojewódzcy konserwatorzy zabytków, wójt (burmistrz, prezydent) prowadzą odpowiednio krajową, wojewódzka i gminną ewidencję zabytków. Ewidencja jest prowadzona w formie zbioru kart ewidencyjnych i adresowych. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchomości wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zasady wykonywania kart określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2011 nr 113 poz. 661). O włączeniu zabytku nieruchomego do wojewódzkiej ewidencji zabytków wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia właściwą gminę, w celu ujęcia tego zabytku w gminnej ewidencji zabytków. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

9. ZASADY PROWADZENIA PRAC KONSERWATORSKICH I ROBÓT BUDOWLANYCH PRZY ZABYTKACH

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami określa rodzaj działań przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagających uzyskania pozwolenia konserwatorskiego. Są to:

- prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego.

Zasady prowadzenia robót budowlanych lub prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych dodatkowo reguluje art. 39 ustawy prawo budowlane. Powyższy przepis ma szczególne znaczenie w wypadku zabytków nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Stanowi on, że:

- Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

- W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

10. ZASADY I TRYB WYDAWANIA POZWOLŃ KONSERWATORSKICH. FINANSOWANIE PRAC

Zasady i tryb wydawania pozwoleń konserwatorskich określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych. Podstawą wydania pozwolenia jest opracowanie programu prac konserwatorskich oraz projektu budowlanego.

Zasady finansowania prac przy zabytkach, a także udzielania pomocy finansowej regulują art. 72-82 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku będącym własnością jednostki samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki. Na zasadach i w trybie określonych odrębnymi przepisami, prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach będących w posiadaniu jednostek organizacyjnych, zaliczanych do sektora finansów publicznych, są finansowane ze środków finansowych przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetowych bądź jednostki samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki. Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez:

- ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków finansowych z części budżetu państwa "Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego";
- wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji.

Wniosek o udzielenie dotacji wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru, określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wysokość dotacji może wynosić :

- Do 50 % nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.
- Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 1-3.

W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

11. SPOŁECZNI OPIEKUNOWIE

Spółeczni opiekunowie zabytków podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach.

Spółeczny opiekun zabytków współdziała z wojewódzkim konserwatorem zabytków i starostą w sprawach ochrony zabytków i opieki nad tymi zabytkami. Spółecznym opiekunem zabytków może być osoba, która posiada pełną zdolność do czynności prawnych, nie była karana za przestępstwa popełnione umyślnie oraz posiada wiedzę w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Zadania społecznego opiekuna zabytków może wykonywać również osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej. Spółecznego opiekuna zabytków ustanawia, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, starosta właściwy dla miejsca zamieszkania (siedziby) kandydata na społecznego opiekuna zabytków. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków starosta cofa ustanowienie społecznego opiekuna zabytków, jeżeli opiekun przestał spełniać wymagania określone w art. 102 ust. 3 lub niewłaściwie wykonuje swoje zadania. Ustanowieniu społecznego opiekuna zabytków lub cofnięciu takiego ustanowienia starosta zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków.

Spółeczny opiekun zabytków jest uprawniony do pouczania osób naruszających przepisy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Osobie fizycznej pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków starosta wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków, która zawiera jego zdjęcie, imię, nazwisko i miejsce zamieszkania, datę wydania legitymacji oraz podpis z podaniem imienia i nazwiska, a także stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydania legitymacji.

Osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków, starosta wydaje zaświadczenie, które zawiera informację o nadaniu uprawnień opiekuna, nazwę i siedzibę tej osoby lub jednostki, datę wydania zaświadczenia oraz podpis z podaniem imienia i nazwiska, a także stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydania zaświadczenia.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

12. HISTORIA MIASTA I GMINY WOLBROM

Najstarsze ślady bytności człowieka na terenach gminy Wolbrom datowane są na ok. 500 tys. lat. Znaleźiska narzędzia krzemienne pochodzą z rejonu Jaskini Biśnik. To właśnie tam natrafiono również na relikw konstrukcji mieszkalnej oraz założenia warownego. Na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej dzięki specyficznemu

uksztaltowaniu terenu na przełomie XIII i XIV w. powstają zamki obronne. Fortyfikacja na Biśniku była jednym z elementów istniejącego na odcinku od Smolenia po Strzegową systemu obronnego, w skład którego wchodził gród w Smoleniu (później zamek), obronna budowla wieżowa na Biśniku i silne grodzisko na górze Grodzisko Pańskie. W sąsiedztwie dawnej warowni na Biśniku natrafiono też na pozostałości pieców z XIV w., służących przypuszczalnie do produkcji żelaza i ołowiu. Pomiędzy warowniami kształtuje się najstarsza sieć dróg i szlaków handlowych, łączących Kraków ze Śląskiem. Teren gminy i obecnego miasta Wolbrom do początku XIV w. jest jednak bezludny i porośnięty lasem. Dopiero w wyniku przywileju karczowania pobliskich lasów, nadanego przez Władysława Łokietka, zostały założone trzy najstarsze wsie Dłużec, Lgota i Łobzów. Jako ich sołtysi występują bracia Wolfram i Hilary, późniejsi wójtowie wolebromscy.

Udokumentowaną datą ich osadzenia jest rok 1311. Wszystkie trzy wsie otrzymały regularne układy ruralistyczne, łanowe, charakterystyczne dla osad zakładanych na tzw. „surowym korzeniu”. Centrum wsi stanowiło „nawsie” czyli wydłużony plac, ujęty zabudową na regularnie wytyczonych działkach siedliskowych.

Z początkiem XIV w. w najstarszych zapiskach świętopietrza pojawiają się pierwsze informacje o kościołach parafialnych w Dłużcu i Łobzowie. W połowie XIV w. wieś Dłużec stała się własnością potężnego i zamożnego Ottona h. Topór z pobliskiej Pilicy. W zbliżonym do lokacji Dłużca okresie zagospodarowano tereny na południe od Wolbromia. Akcję lokacyjną prowadził biskup Krakowski Nanker, udzielając przywileju karczowania obszarów leśnych pomiędzy Sułoszową, Kosmołowem, Trzyciążem, Zadrożem i Chrzastowicami. Ok. 1343 r. powstała osada Chełm. W 1388 r. po raz pierwszy wzmiankowana jest wieś Domaniewice jako własność niejakiego Pełki z Bydlina, a następnie w latach 1417-43 jego syna Mikołaja Bydlińskiego herbu Mądrostka. Domaniewice wraz z sąsiednimi miejscowościami Załężem, Zawadą i Bydlinem do końca XV w. wchodziły w skład klucza Bydlińskiego. Począwszy od XVI wieku właścicielami Domaniewic są Bonerowie, a następnie na przełomie XVI i XVII w.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Firlejowie, w II poł. XVII w. Warszycy, a w XVIII w. Męcińscy. W XIX w. Domaniewice często zmieniali właścicieli. Kolejno byli nimi: Gostkowscy, Grzondzielowie i Dzwonkowscy. Ostatnim właścicielem wsi do 1945 r. był Andrzej Wierzbicki.

W 1350 r. po raz pierwszy wzmiankowana jest wieś Poręba Dzierżna, jako własność królewska.

W 1495 r. dobra w Porębie wykupił Jan Pilecki. Z końcem XVI w. majątek w Porębie Dzierżnej przeszedł na własność Wojciecha Padniewskiego, starosty oświęcimskiego. Kolejnym właścicielem był Seweryn Boner, a następnie rodzina Hubickich. W 1877 r. Poręba została sprzedana Leonowi Epsteinowi, który był ostatnim właścicielem majątku. Równie stare są wsie Gołączewy i Poręba Górna. Nie wiadomo dokładnie kiedy nastąpiła lokacja miasta Wolbrom. Z 1327 r. pochodzi dokument wystawiony przez Władysława Łokietka dla sołtysów Dłużca Wolframa i Hilarego, którym nadano 4 łany uposażenia oraz zezwolono na karczowanie lasu z prawem do zakładania wsi na prawie niemieckim. Opis położenia lasu odpowiada dzisiejszej lokalizacji Wolbromia. W 1348 r. źródła wymieniają już „ecclesia de civitate Wolfram”. Miasto lokowano na prawie niemieckim. Założenie oparto na typowym układzie szachownicowym z centralnie położonym prostokątnym rynkiem i zwartą zabudową bloków przyrynkowych. Zasadniczą miarą był sznur liczący 150 stóp (ok. 45 m.). Granice układu są obecnie trudne do określenia ze względu na późniejszy rozwój przedmieść oraz regulacje przeprowadzone z końcem XIX w. Granicę południową wyznaczały obecne ul. Ogrodowa i ul. 3 Maja, wschodnią ul. Mariacka, zachodnią relikw ul. Bocznej i ul. 20 Straconych, a północną granicą własności klasztoru. W efekcie teren objęty planem szachownicowym miał typową powierzchnię małego średniowiecznego miasta. W każdej z pierzei rynekowych istniało 6-7 działek siedliskowych. Kanwę układu tworzyły ulice dwóch typów- główne, związane z narożnikami rynku oraz międzuchowe - na zapleczu bloków.

Konsekwencją lokacji było zagospodarowanie rynku. W latach 1413 do 1456 wzmiankowane są jatki rzeźnicze, chlebowe, sukiennicze i szewskie. W 1563 r. zostało wydane zezwolenie na budowę ratusza. Zabudowa rynku i przyległych ulic był zapewne drewniana, niekiedy z kamiennymi piwnicami. Nic nie wiemy na temat ewentualnych fortyfikacji

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Wolbromia. W 1346 r. w rejestrach świętopietrza wzmiankowany jest pierwszy, drewniany kościół parafialny. Drugi murowany, najprawdopodobniej gotycki powstał na początku XVI w. W 1628 r. Marcin Szyszkowski, biskup krakowski sprowadził do Wolbromia Kanoników Laterańskich z krakowskiego kościoła Bożego Ciała. To im zawdzięczamy budowę obecnego kościoła parafialnego.

Równoległe z rozbudową lokacyjnego Wolbromia następuje rozwój przedmieść. Nie bez znaczenia był przywilej Władysława Jagiełły z 1400 r., dotyczący przeprowadzenia przez Wolbrom z południa na północ traktu z Krakowa do Wielkopolski. W źródłach wzmiankowane są suburbio Ligoat, Pylicam i Łobzów. W obrębie Łobzowa ok. 1473 r. zlokalizowano szpital dla ubogich, przy którym w roku 1638, po erygowaniu probostwa szpitalnego powstał drewniany kościół Niepokalanego Poczęcia NMP. Układ przestrzenny przedmieścia tworzą obecne ul. Żwirki i Wigury oraz ul. Kościuszki i ul. Mariacka. Przedmieście Pilickie rozwinęło się natomiast w początkowym odcinku dzisiejszej ul. Żwirki i Wigury. Natomiast po wschodniej części miasta przy jednym z głównych traktów rozwijało się przedmieście miechowskie.

Począwszy od końca XVI w. na terenie gminy powstają liczne folwarki. Folwark wolbromski wraz z dworem starościńskim wzmiankowany jest już w 1529 r. Zabudowania znajdowały się przy drodze prowadzącej na pn, w kierunku Żarnowca. Drugi folwark od 1564 r. istniał w Lgocie. Od poł. XVII w. następuje rozwój gospodarczy Wolbromia i starostwa wolbromskiego.

Wzdłuż potoku Pokrzywnica powstają młyny. Najstarszy zlokalizowany był w obrębie folwarku starościńskiego, przy zachowanym do dzisiaj stawie Rosochacz. Na terenie przedmieścia lgockiego działa browar. Dobrze zapowiadający się rozwój Wolbromia został zahamowany przez potop szwedzki. Kolejnym wydarzeniem był przemarsz wojsk rosyjskich podczas Wojny Północnej. Miasto zostaje zniszczone i wyludnione, notuje się znaczne ubożenie mieszczaństwa i napływ ludności żydowskiej. Osadnictwo Żydów miało powstrzymać upadek gospodarczy miasta. Ludność żydowska została zgrupowana w pn.-zach. narożniku miasta, w rejonie przedmieścia Pileckiego. Osadnictwo ludności żydowskiej doprowadziło do częściowego zatarcia granic miasta lokacyjnego w tym kwartale zabudowy. Pośrodku, w rejonie ulic Bocznej i Krótkiej, wykształcił się niewielki plac z synagogą i kirkutem, a później szkołą żydowską. Żydzi stanowili ok. 30% ludności. Trudnili się głównie handlem i rzemiosłem. Z początkiem XX w. zaczęli również zakładać pierwsze fabryki. Po I wojnie światowej Żydzi

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

stanowili już blisko 60% mieszkańców, w liczbie ponad 4,3 tyś. Przed wybuchem II wojny światowej mieszkało w Wolbromiu 5 tyś. Żydów.

Kolejną fazę rozwojową w dziejach miasta jest okres zaborów. Wolbrom kilkakrotnie zmieniał przynależność polityczną i przechodził spod zaboru austriackiego do rosyjskiego. W okresie zaborów nastąpiła likwidacja klasztorów i cmentarza przykościelnego. Władze miasta z początkiem XIX w. pracami przeprowadziły porządkowanie i regulację ulic. Z regulacyjnymi wiązało się brukowaniem ulic. Do dzisiaj zachowały się kamienne podwórka i miedzuchy. W 1847 r. wytyczono nową drogę do Miechowa. Istotnym wydarzeniem dla historii i rozwoju miasta była budowa w latach 1883-1885 r. linii kolejowej, łączącej Kielce z Zagłębiem Dąbrowskim. Połączenie kolejowe ze Śląskiem otworzyło drogę do rozwoju przemysłu na terenie gminy. W Wolbromiu na terenie tzw. Nowego Miasta powstała fabryka Piotra Westena pod nazwą Olkuskie Towarzystwo Akcyjne Przemysłu Żelaznego. Okres zaborów to również utrata praw miejskich, które Wolbrom odzyskał dopiero w latach 30-tych XX w. Wybuch I wojny światowej zahamował rozwój miasta. W okresie międzywojennym rozwijała i rozbudowywała się głównie dzielnica willowa po południowej stronie Wolbromia. Obrzeża miasta zachowują natomiast swój rolniczy charakter.

Dramatycznym wydarzeniem w historii Wolbromia był wybuch II wojny światowej. W trakcie okupacji nastąpiła masowa eksterminacja ludności żydowskiej. W okolicy dworca PKP powstało getto, z którego Żydzi byli wywożeni głównie do obozu w Bełżcu. Po 1945 r. na terenie Wolbromia przede wszystkim nastąpił gwałtowny rozwój przemysłu, co w znacznej mierze przyczyniło się do degradacji historycznej części miasta. Powstały pierwsze osiedla mieszkaniowe zakłócające panoramę miasta. Przekształcenia urbanistyczne nie naruszyły na szczęście istniejącej siatki ulic, natomiast w miejscu starej zabudowy powstały budynki bezstylowe, o zbyt wysokich gabarytach, płaskich dachach i sześciennych bryłach. Proces dezintegracji historycznej części miasta niestety nie został zatrzymany.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

13. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

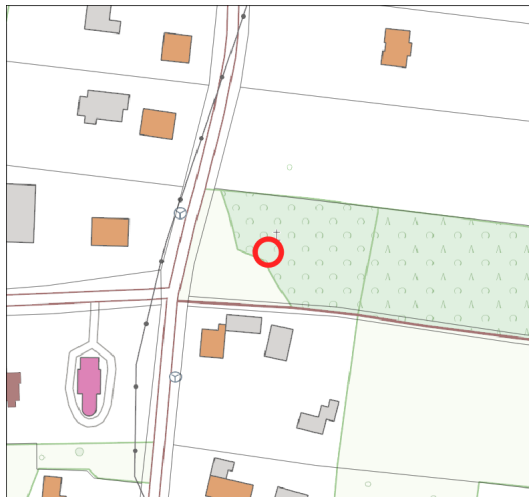
Gmina Wolbrom położona jest w północno–zachodniej części województwa małopolskiego, na terenie Wyżyny Krakowsko- Częstochowskiej, w powiecie olkuskim. Powierzchnia gminy wynosi ok. 147,53 km². Gmina miejsko–wiejska, z centrum usługowym i administracyjnym w mieście Wolbrom, gdzie mieści się siedziba urzędu gminy, banki, placówki zdrowia oraz szkoły. Teren gminy charakteryzuje znaczne obniżenie zwane Bramą Wolbromską urozmaicone niewysokimi wzniesieniami i pojedynczymi grupami wapiennych skałek. Układ wodny tworzą dopływy Białej Przemszy i Szreniawy - Pokrzywianka i Centara. Tereny po zachodniej i południowej stronie gminy położone są na terenie Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych oraz Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd. Gmina sąsiaduje z gminą Klucze, Trzyciąż i Olkusz.

Gminę pod względem administracyjnym charakteryzuje stosunkowo duże rozdrobnienie. W skład gminy wchodzi aż 26 sołectw, z czego niektóre liczą zaledwie po kilkanaście gospodarstw i niewiele ponad stu mieszkańców. Są to: Boża Wola, Budzyń, Brzozówka, Chełm, Chrzastowice, Domaniewice, Dłużec, Gołaczewy, Jeżówka, Kaliś, Kąpiele Wielkie, Kąpiołki, Lgota Wielka, Lgota Wolbromska, Łobzów, Miechówka, Podlesice II, Porębę Dzierżna, Poręba Górna, Strzegowa, Sulisławice, Wierzchowisko, Zabagnie, Zarzecze, Załęże i Zasępiec.

14. ZABYTKI NIERUCHOME

Na terenie Gminy Wolbrom 10 obiektów zostało wpisanych do rejestru zabytków, natomiast w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków znajduje się 73 obiekty. Szczegółowy wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków i ujętych gminnej ewidencji zabytków przedstawiono na końcu niniejszego opracowania.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

15. OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Zespół **kaplicy p.w. św. Józefa w Dłużcu**, obejmujący kopiec oraz drzewostan, wpisany do rejestru zabytków na podstawie decyzji z dnia 23.03.1972r. pod numerem rejestru dawnego województwa katowickiego A-357, obecnie pod numerem rejestru dla województwa małopolskiego A-819/M. Kaplica Św. Józefa usytuowana jest naprzeciw kościoła parafialnego w Dłużcu, na niewielkim wzniesieniu w otoczeniu starodrzewu. Wzniesienie ma charakter kopca i jest łączone z domniemanym prehistorycznym grodziskiem o charakterze obronnym lub miejscem pogańskiego kultu.

O obronnym charakterze świadczą zachowane elementy fortyfikacji: fosa oraz ocembrowane źródło zasilające okalającą kopiec fosę w wodę. Historia budowy kaplicy, jak i osoba fundatora nie jest rozpoznana, dlatego często przytaczana jest legenda o dwóch braciach, rycerzach, którzy poślubili jedną kobietę. W wyniku pojedynku obaj zginęli i zostali pochowani w jednej

mogile. Na pamiątkę z fundacji wdowy powstała kapliczka. Sama wieś powstała ok. 1311 r. Ok. I ćw. XIV sołtysi Dłużca otrzymali od króla Władysława Łokietka przywilej karczowania okolicznych lasów i założyli pierwsze osady. W poł. XIV w. wieś Dłużec stała się własnością potężnego i zamożnego Ottona h. Topór z pobliskiej Pilicy. W 1325 r. w Dłużcu po raz pierwszy wzmiankowany jest kościół. O kaplicy Św. Józefa wiadomo na pewno, że powstała w XVIII w. Kapliczka wolnostojąca, murowana z kamienia, wzniesiona na rzucie ośmioboku z prostokątnym wąskim przedsionkiem. Nakryta wielospadowym dachem, krytym gontem. W szczycie krzyż. Dach zwieńczony latarnią. Od strony

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

południowej przedsionek wsparty na masywnych kolumnach, zwieńczony trójkątnym przyczółkiem. Wnętrze jednoprzestrzenne, nakryte sklepieniem kolebkowym. W ścianach ślepe wnęki. Sklepienie oddzielone szerokim, płaskim gzymsem. Posadzka i mensa kamienne. Elewacje tynkowane, bez rozczłonkowań. Od strony wsch. i zach. niewielkie prostokątne, przeszklone otwory okienne. Wejście w elewacji frontowej. Drzwi drewniane, dwuskrzydłowe, płycinowe. W szczycie niewielka, prostokątna wnęka z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej.

Obiekt, jak i otoczenie zaniedbane. Kaplica wymaga profesjonalnego remontu konserwatorskiego. Wskazane ewentualne badania na obecność polichromii. W otoczeniu wskazana pielęgnacja i częściowa wycinka zieleni. Kaplica wpisana do rejestru zabytków. Wszelkie prace konserwatorskie i budowlane, a także związane z porządkowaniem otoczenia i utrzymaniem zieleni wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego.

Kościół p.w. śś. Mikołaja i Wawrzyńca w Dłużcu, jest położony na Szlaku Architektury Drewnianej. Budynek jest wpisany do rejestru zabytków na podstawie decyzji z dnia 23.03.1972r. pod numerem rejestru dawnego województwa katowickiego A-356, obecnie pod numerem rejestru województwa małopolskiego A-820/M.

Wieś Dłużec powstała za sprawą zasadźców Wolframa i Hilarego. Ok. I ćw. XIV sołtysi Dłużca otrzymali od Władysława Łokietka pozwolenie na karczowanie okolicznych lasów i założyli pierwsze osady. Ok. poł. XIV w. wieś Dłużec stała się własnością potężnego i zamożnego Ottona h. Topór z

pobliskiej Pilicy. Kościół w Dłużcu po raz pierwszy wzmiankowany w dokumentach z 1325-27 r. Obecny postawiony miejscu znacznie starszego kościoła w 1780 r. z fundacji starościny wolbromskiej Urszuli z Morsztynów Dembińskiej. Kościół usytuowany na niewysokiej skarpie,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

przy skrzyżowaniu dróg wiejskich. W obrębie dawnego cmentarza parafialnego otoczony kamiennym murem z bramą od strony pn. Drewniany, konstrukcji zrębowej, wzniesiony na kamiennej podmurówce. Podmurówka tynkowana. Dach konstrukcji drewnianej, dwuspadowy, pierwotnie kryty gontem, obecnie blacha. Korpus nawowy masywny, silnie wydłużony. Prezbiterium prostokątne, znacznie niższe od nawy. Na osi prezbiterium prostokątna zakrystia, zamknięta wielobocznie. Od strony pn. wieża, konstrukcji szkieletowej, nakryta dachem namiotowym.

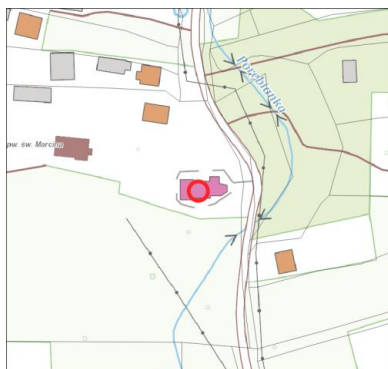

Wieża pierwotnie wolnostojąca, połączona kruchtą po przebudowie kościoła przeprowadzonej ok. 1790 r. Na skrzyżowaniu nawy z prezbiterium barokowa wieżyczka na sygnaturkę. Bryłą zróżnicowana, malownicza. Elewacje szalowane, artykułowane drewnianymi słupami, imitującymi lizeny. Otwory okienne prostokątne. Wejście na osi, w elewacji północnej z charakterystycznym podkrojem. Wnętrze jednoprzestrzenne, nakryte sufitem deskowym. Chór muzyczny wsparty na drewnianych filarach. Tęcza o wykroju półkolistym. Wyposażenie kościoła pochodzi z XV, XVII i XVIII w. Wewnątrz późnorennesansowy, bogato zdobiony ołtarz główny z pocz. XVII w. z współczesnymi obrazami Matki Boskiej Śnieżnej, Św. Mikołajem i Hołdem Trzech Króli, dwa manierystyczne boczne ołtarze z przeł. XVI i XVII w. z bogatą dekoracją snycerską, jeden z dwoma wcześniejszymi posągami Świętych Niewiast z 2 poł. XV w. Najcenniejszy jest ołtarz w formie tryptyku z posągami Najświętszej Panny Marii z 4. ćwierci XV w. Na skrzydłach tryptyku znajdują się późnogotyckie obrazy świętych namalowane w 1. ćwierci XVI w. Dzwony z 1595 i 1720r.

Kościół parafialny p.w. św. Marcina w Porębie Dzierżnej wraz z dzwonnica, otoczeniem i drzewostan, wpisany do rejestru zabytków na podstawie decyzji z dnia 18.03.1963r. pod numerem rejestru dawnego województwa katowickiego A-274, obecnie pod numerem rejestru dla województwa małopolskiego A979/M.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1350 r. i wymieniana jest jako własność królewska. Pierwotna nazwa wsi Poręba Paszkowa. Pierwszy kościół parafialny, drewniany wzmiankowany w 1385 r. Obecny wzniesiony w 1766r. - część drewnianą, a następnie rozbudowany o część murowaną w 1899 r. Kościół usytuowany w centrum wsi w przysiółku Studniska, po zachodniej stronie drogi. W obrębie dawnego cmentarza parafialnego teren ogrodzony z bramą po stronie wschodniej. W sąsiedztwie kościoła zachowana drewniana dzwonnica. Kościół kilkakrotnie

przebudowywany. Kościół orientowany, na rzucie wydłużonego prostokąta, jednonawowy, z prostokątnym prezbiterium. Prezbiterium zamknięte wielobocznie. Od strony pn. do prezbiterium dobudowana na rzucie kwadratu zakrystia wejście w elewacji zach. i przez kruchtę od strony pld. Bryła rozczłonkowana, nakryta dachem dwuspadowym, kryty gontem. Na skrzyżowaniu nawy z prezbiterium niewysoka wieżyczka na sygnaturkę. Część drewniana, starsza konstrukcji zrębowej. Elewacje szalowane z wyodrębnionym cokołem. Zachodnia część nawy murowana, znacznie szersza od części drewnianej, tynkowana. Elewacja zachodnia flankowana prostymi, skromnymi pilastrami. Szczyt z wyodrębnionym gzymsem. Na osi otwór wejściowy, zwieńczony łukiem odcinkowym. Powyżej płytką prostokątną niszą z krzyżem. Elewacje boczne pozbawione dekoracji architektonicznej, rozczłonkowane w części murowanej arkadowymi otworami okiennymi. Pozostałe okna prostokątne. Wnętrze nakryte stropem drewnianym z uskokami. Chór wsparty na filarach. W ścianie południowej nawy portal z wykrojem w ośli grzbiet. Wyposażenie: ołtarz główny późnobarokowy z XVII w. z obrazem Matki Boskiej Śnieżnej i Św. Marcina na zasuwie. W zwieńczeniu ołtarza figura Michała Archanioła. Ołtarze boczne barokowe z obrazami Św. Józefa i Św. Antoniego Padewskiego. Po obu stronach prezbiterium XVIII-nasto wieczne rokokowe ławy kolatorskie. Na pn ścianie prezbiterium ambona z wizerunkami Ewangelistów. Organy późnobarokowe.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Bieżące utrzymanie obiektu. Kościół wpisany do rejestru zabytków i położony na Szlaku Architektury Drewnianej Małopolski. Wszelkie prace budowlane i konserwatorskie wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego.

Zespół dworsko-parkowy w Porębie Dzierżnej, wpisany do rejestru zabytków na podstawie decyzji z dnia 21.12.1976r. i z dnia 05.01.1983 r. pod numerem rejestru dawnego województwa katowickiego A-1223/76 i A-1293/83, obecnie pod numerem rejestru dla województwa małopolskiego A-978/M.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1350 r. i wymieniana jest jako własność królewska. Pierwotna nazwa wsi-Poręba Paszkowa. W 1495 r. dobra w Porębie wykupił Jan Pilecki. Z końcem XVI w. majątek w Porębie Dzierżnej przeszedł na własność Wojciecha Padniewskiego, starosty oświęcimskiego. Kolejnym właścicielem był Seweryn Boner, a następnie rodzina Hubickich. W 1877 r. Poręba została sprzedana Leonowi Epsteinowi, który był ostatnim właścicielem majątku. Sam dwór został zbudowany w końcu XVIII w. Powstanie parku datuje się na przełom XVIII i XIX w. Park krajobrazowy użytkowymi sadami od strony pld. i zach. Całe założenie obejmowało teren ok. 6 ha powierzchni. Park zasadniczo położony jest na płaskim, mało urozmaiconym terenie z niewielkim spadkiem w kierunku północnym. Główną osią kompozycyjną była obecna główna droga wiejska Udórz-Łobzów oraz droga z kierunku wsch.-zach., rozdzielająca część reprezentacyjną parku od części użytkowej. Park od pn ograniczała droga polna oraz szpaler lip. W części pn usytuowany był dwór, oranżeria, budynki gospodarcze oraz korty tenisowe. Tłem dla historycznej zabudowy był zachowany do dzisiaj kompleks kasztanowców. W pld. części znajdowały się trzy stawy z wysokim skarpami. Stawy zasilane były potokiem Udórz. Najmniejszy z nich wykorzystywany był jako kąpielisko. Aktualnie park jest zaniedbany. Dawny układ kompozycyjny uległ zatarciu, a park stanowi jedynie kompleks zieleni w krajobrazie wsi. Najcenniejszy drzewostan zachował się od strony wsch. przy dawnej oranżerii. Wśród drzew dominują lipy, dęby, kasztanowce, jesiony i tulipanowce. Bieżące utrzymanie obiektu, systematyczna pielęgnacja zieleni, Wskazana stopniowa rewitalizacja dawnego układu kompozycyjnego oraz nasadzenia zgodnie ze stanem historycznym.

Dwór zbudowany w najstarszej części wsi, poniżej kościoła parafialnego, przy skrzyżowaniu dróg w kierunku Łobzowa. Najbliższe otoczenie stanowi zabytkowy park dworski. W 1936 r. dwór przebudowano. Zbudowany na planie wydłużonego prostokąta, parterowy, drewniany. Ściany konstrukcji zrębowej, pierwotnie tynkowane na trzcinnie. Dach czterospadowy, pierwotnie kryty gontem. Elewacja frontowa siedmioosiowa, symetryczna z drewnianym gankiem na osi. Od strony ptn. płytki, zamknięty trójbocznie ryzalit. Układ wnętrza, symetryczny z prostokątnym przedsionkiem i ośmiobocznym salonem na osi, dwutraktowy. W trakcie tylnym po obu stronach salonu po jednym pokoju od strony wsch. i zach. w trakcie frontowym po dwa pomieszczenia w układzie amfiladowym. Pierwotnie w trakcie tylnym od strony zach. przejście do oficyny bocznej. Budynek po gruntownym remoncie. Zalecane bieżące utrzymanie obiektu.

Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Jana Chrzciciela w Porębie Górnej, wpisany do rejestru zabytków województwa małopolskiego pod numerem A-5/M na podstawie decyzji z dnia z 16.05.2002r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Kościół usytuowany w centrum wsi przy drodze Chełm - Budzyń. Wzniesiony w 1315 r., z fundacji Jana Pakosza. Przebudowany z końcem XIX w. przez proboszcza ks. Józefa Pawłowskiego. Gotycki z elementami neogotyckimi i neobarokowymi z okresu przebudowy. Najstarsze mury zachowane w obrębie prezbiterium. W ramach przebudowy podwyższono nawę, dobudowano wieżę oraz kruchtę i zakrystię od strony pn. Kościół usytuowany po pn stronie głównej drogi wiejskiej, w najstarszej części wsi, stanowiącej obecnie jej centrum. Orientowany otoczony ceglany ogrodzeniem, odpowiadającym zasięgiem dawnemu cmentarzowi parafialnemu. Od zachodu kościół sąsiaduje z plebanią i ogrodem, a od płn. z dawnymi polami plebańskimi. Kościół wzniesiony z kamienia i cegły, o masywnym zróżnicowanym korpusie, jedno nawowy z prostokątnym prezbiterium. Od zachodu strzelista wieża. Wieża na rzucie kwadratu, trój kondygnacyjna z dobudowanymi od pld. i płn. kruchtami. Dachy o zróżnicowanej wysokości, dwuspadowe, kryte blachą miedzianą. Nad wieżą strzelisty hełm. Na skrzyżowaniu nawy z prezbiterium barokowa wieżyczka na sygnaturkę. Od pld. do prezbiterium dobudowana prostokątna zakrystia. Elewacje tynkowane, od strony prezbiterium oszkarpowane. Podziały horyzontalne akcentowane na wysokości cokołu i gzymsu koronującego. Gzyms profilowany. Elewacje boczne trójosiowe. W osiach otwory okienne zamknięte ostrołukiem. Elewacja zachodnia

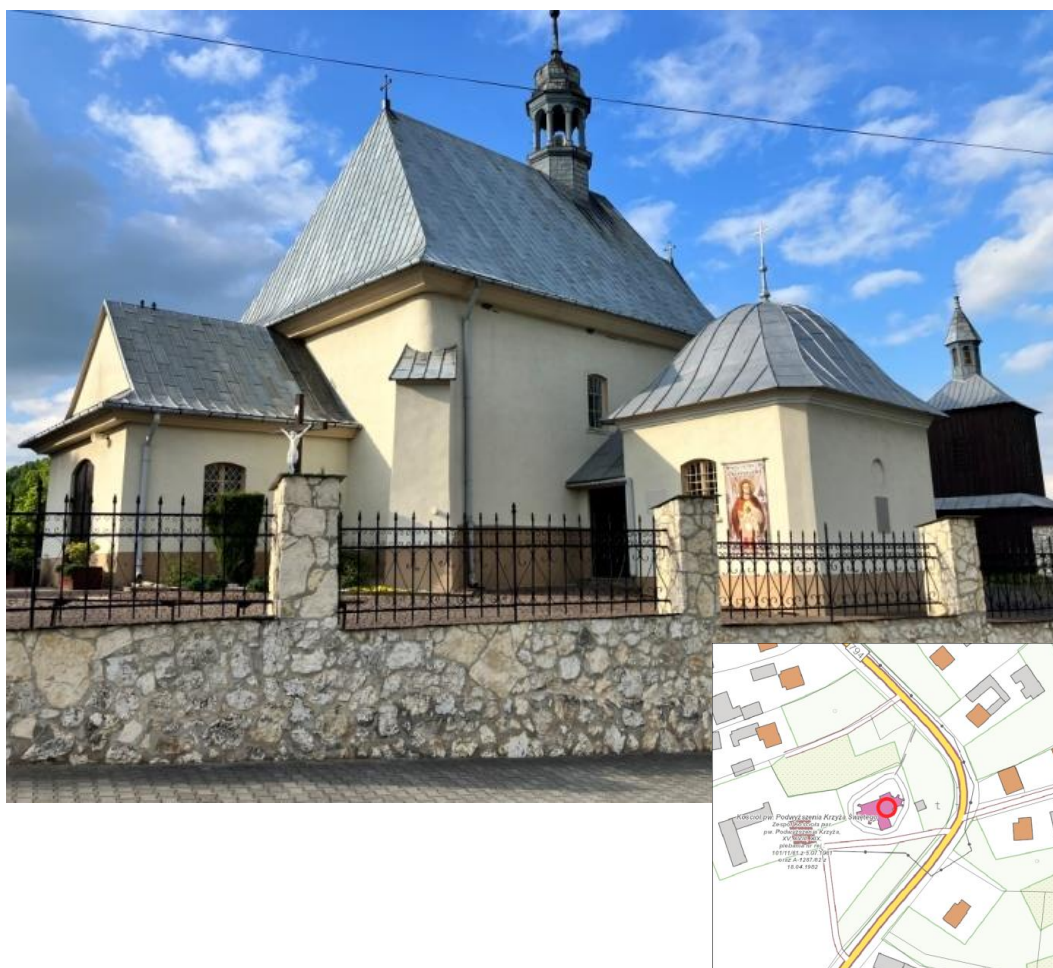

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

podzielona w obrębie wieży uskokowym gzymsem i akcentowana w narożnikach skromnymi pilastrami. Na osi neobarokowy portal z przełamaniem belkowaniem. Na belce inskrypcja „Jones Baptysta Oraprononis”. Powyżej data 1900. Wnętrze jednonawowe z szerszą nawą i węższym prezbiterium, nakryte stropami płaskimi. Pod stropem profilowany gzyms. Wyposażenie: ołtarz główny neobarokowy z obrazem Matki Boskiej Śnieżnej, ołtarze boczne przy tęczycy neobarokowe, lewy z obrazem Św. Józefa, prawy z przedstawieniem Chrztu w Jordanie, neogotyckie, rzeźbione stacje drogi krzyżowej, ambona neobarokowa z bogatą dekoracją snycerską, marmurowe tablice epitafijne.

Bieżące utrzymanie obiektu. Kościół wpisany do rejestru zabytków. Wszelkie prace budowlane i konserwatorskie wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego.

Kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Strzegowej wraz z dzwonnica, plebanią, murem z niszami i starodrzewiem, wpisany do rejestru zabytków na podstawie decyzji z dnia 18.04.1982 r. pod numerem rejestru dawnego województwa katowickiego A-1287/82, obecnie pod numerem rejestru dla województwa małopolskiego A-1040/M.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Wieś Strzegowa pierwszy raz wzmiankowana w 1399 r., kiedy to wymieniany jest ksiądz Jan ze Strzegowem, co świadczyłoby o istnieniu już wówczas kościoła parafialnego. W 1402 r. wieś przeszła na własność Jadwigi, wdowie po Ottonie z Pilczy. W 1440 r. wzmiankowana w Liber beneficiorum przez Długosza. Z końcem XV w. rozpoczęto budowę murowanego gotyckiego kościoła parafialnego. W XVIII w. Kościół przebudowano w stylu barokowym. Kościół usytuowany na niewielkim wzniesieniu, poniżej tzw. Biernatowej Skały przy głównej drodze łączącej Strzegowa z wsią Okupnik. Kościół położony przy głównej drodze na wysokim wzniesieniu. Teren przykościelny otoczony kamiennym ogrodzeniem. W obrębie ogrodzenia starodrzew, a od wschodu zabytkowa drewniana dzwonnica. Kościół orientowany, murowany, jednonawowy z prostokątnym, nieco węższym prezbiterium. Na osi od zach., niewielka kruchta. Od południa barokowa kaplica. Dach nad prezbiterium i nawą dwuspadowy ze strzelistą wieżyczką na zakończeniu prezbiterium. Kaplica nakryta kopułą. Dachy przykryte blachą. Elewacje tynkowane, wzmocnione w narożnikach szkarpami. Otwory okienne arkadowe. Wnętrze późnobarokowe i rokokowe.

Obiekt objęty ścisłą ochroną konserwatorską. Wszelkie prace przy i w otoczeniu obiektu wymagają uzgodnienia.

Park krajobrazowy w Domaniewicach wpisany do rejestru zabytków na podstawie decyzji z dnia 17.12.1981r. pod numerem rejestru dawnego województwa katowickiego A-1274/81, obecnie pod numerem rejestru dla województwa małopolskiego A-821/M.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Wieś Domaniewice lokowana najprawdopodobniej ok. poł. XIV w., wzmiankowana po raz pierwszy w 1388 r. jako własność niejakiego Pełki z Bydlina, a następnie w latach 1417-43 wzmiankowany syn Pełki Mikołaj Bydliński herbu Mądrostka. Domaniewice wraz z sąsiednimi miejscowościami Załężem, Zawadą i Bydlinem do końca XV w. wchodziła w skład klucza Bydlińskiego. Począwszy od XVI w. właścicielami Domaniewic są Bonerowie. Na przełomie XVI i XVII w. Firlejowie, w II poł. XVII w. Warszycy, a w XVIII w. Męcińscy. W XIX w. Domaniewice często zmieniały właścicieli. Kolejno byli nimi: Gostkowscy, Grzondzielowie i Dzwonkowscy. Ostatnim właścicielem do 1945 r. był Andrzej Wierzbicki. Wieś do dzisiaj zachowała historyczny układ ruralistyczny. Główną osią układu komunikacyjnego jest droga lokalna prowadząca ze wsi Dłużec do Załęża, która w części środkowej rozszerza się, obejmując położony w najstarszej, centralnej części wsi zespół dworsko parkowy. Zespół tworzyły klasycystyczne zabudowania dworskie, wzniesione ok. 3 ćw. XVIII w. Drewniany dwór, wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta, parterowy z gankiem od strony wsch. i wieloboczną werandą od zach. dwutraktowy, nakryty dachem czterospadowym, o symetrycznych, ośmioosiowych elewacjach. Dwór został spalony w latach 50-tych XX w. Stajnia z początku XIX w., przekształcona z końcem XIX w. na budynek mieszkalny. Od 1946 r. pełniła funkcję szkoły, rozebrana ok. 1980 r. Lamus z lodownią z II poł. XVIII w. rozebrany w 3 ćw. XX w., stodoła zburzona w 1930 r., dziewiętnastowieczna gorzelnia, przebudowana w 1926 r. na czworaki, a następnie rozebrana w 1945 r. Obecnie zabytkowa zabudowa nie istnieje. Z dawnego, zabytkowego założenia zachował się jedynie założony w XIX w. park krajobrazowy. Park pierwotnie zajmował obszar o pow. 3, 5 ha i posiadał nieregularny kształt. Z dawnego układu czytelne są jedynie granice, podkreślone na obrzeżach grupami zachowanego starodrzewu. Od strony południowej i zachodniej park graniczy z polami ornymi, a od pn. z zalewem. W części pld. – zach. występują grupy pojedynczych drzew: lipy, dęby, buki, graby oraz sosny, w sumie ok. 50 egzemplarzy. W części pn grupy czarnych olch. Park chroniony jako jedyna pozostałość historycznego założenia dworskiego.

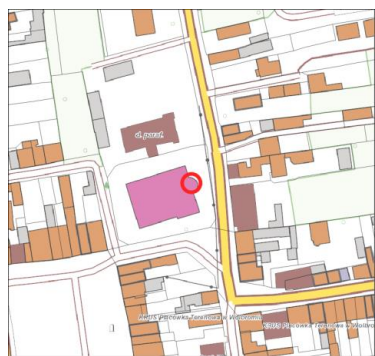
GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Kościół parafialny p.w. św. Katarzyny w Wolbromiu wraz z dzwonnica i otoczeniem, wpisany do rejestru zabytków na podstawie decyzji z dnia z 10.06.1972r. pod numerem rejestru dawnego województwa katowickiego A-379, obecnie pod numerem rejestru dla województwa małopolskiego A-1170/M.

Kościół usytuowany w pñ.-wsch. narożniku Rynku, u zbiegu ul. Kościelnej i

Krzywej. Orientowany, otoczony mruwanym ogrodzeniem. Od strony zachodniej, w granicach ogrodzenia dzwonnica. Obecny kościół jest najprawdopodobniej trzecią świątynią wzniesioną w tym miejscu. Pierwszy kościół, drewniany jest wzmiankowany w rejestrach świętopietrza z 1346 r. Drugi kościół mruwany, najprawdopodobniej gotycki powstał na początku XVI w. W 1628 r. Marcin Szyszkowski, biskup krakowski sprowadził do Wolbromia Kanoników Laterańskich z krakowskiego kościoła Bożego Ciała. Wg aktu erekcyjnego z 1633 r. obecny kościół został wzniesiony z fundacji Marcina Wolbroma, plebana z Dzierżąni, a obecny barokowy kształt nadali świątyni zakonnicy. Fundamenty gotyckiej budowli znalazły się natomiast w środku nowego kościoła. Kościół konsekrowany w 1692 r. W XVII i XVIII w. wielokrotnie przebudowywany. W roku 1672 r. staraniem Jerzego Górskiego, prepozyta wolbromskiego poszerzono korpus o nawę północną. Następnie ok. poł. XVIII w. uszkodzone zostało sklepienie prezbiterium. W 1864 r. władze carskie dokonały kasaty klasztoru. Po pierwszej wojnie światowej dobudowano nawę południową i kaplicę Pojednania. Autorem projektu był Osmołowski, budowniczy z Olkusza. Kościół w formie trójnawowej bazyliki z wydłużonym prezbiterium zamkniętym absydą. Od północy do prezbiterium przylega prostokątna zakrystia z kruchta, od południa kaplica. Nawy boczne niższe od korpusu

głównego, nakryte dachami pulpitowymi. Nad nawą główną i prezbiterium dach dwuspadowy z wieżyczką na sygnaturkę. Elewacje tynkowane, rozczłonkowana za pomocą wydłużonych, arkadowych otworów okiennych. Elewacja zachodnia asymetryczna, bezwieżowa, z głównym wejściem zaakcentowanym portalem w formie arkady. Portal flankowany pilastrami podtrzymującymi belkowanie. Powyżej napis „Domus mea domus orationis vacabitur” oraz data MDCCCXCIV. Powyżej w konchowej niszy figura NMP. Prezbiterium, nawy i zakrystia nakryte sklepieniem

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

krzyżowym. Nad kaplicą kopuła na pendentywach, zwieńczona latarnią. Wnętrze wydzielone za pomocą pilastrów arkady międzynawowe zamknięte półkoliście chór wsparty an dwóch drewnianych słupach, posadzka kamienna. Wyposażenie: ołtarz główny i dwa boczne przy tęczy barokowe, datowane 1687 z herbem Drużyna i inicjałami HKZLSW oraz z herbem Śreniawa i inicjałami ANPPSWPKW, cztery ołtarze boczne i ambona z końca XIX w. wykonane przez Pawła Turbasa z Olkusza, chrzcielnica wczesnobarokowa, marmurowa ok. 1630 r. Bieżące utrzymanie obiektu.

Kościół szpitalny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Wolbromiu, wpisany do rejestru zabytków na podstawie decyzji z dnia 29.03.1996r. pod numerem rejestru dawnego województwa katowickiego A-1625/96, obecnie pod numerem rejestru dla województwa małopolskiego A-1097/M.

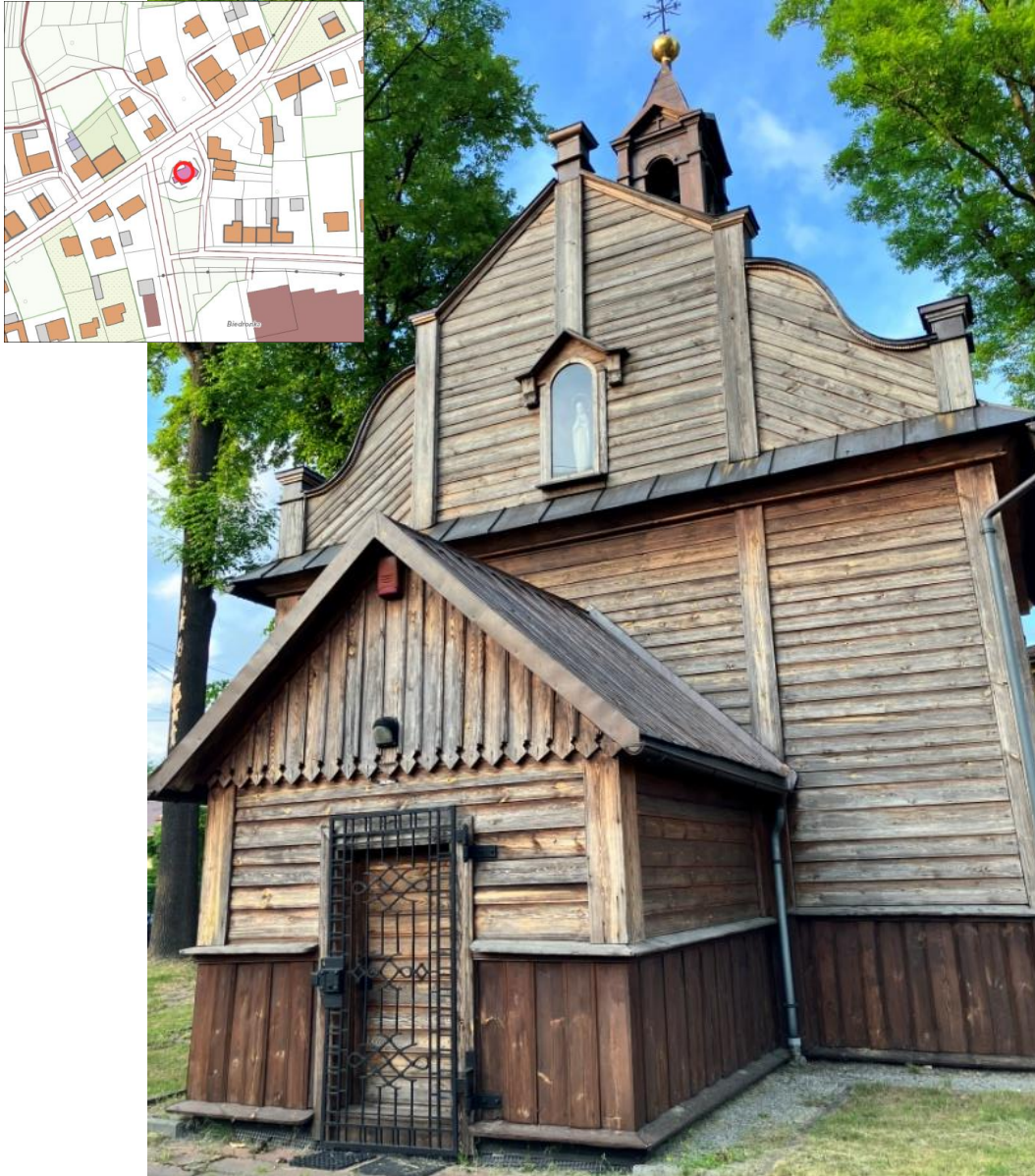
Kościół usytuowany pierwotnie poza obrębem miasta, obecnie u zbiegu głównych ulic prowadzących do Rynku ul. Kościuszki i Mariackiej. Powstanie kościoła związane jest z istnieniem na przedmieściach Wolbromia szpitala dla ubogich. Szpital po raz pierwszy wzmiankowany w 1473 r. jako fundacja mieszczańska Doroty i Bernarda Chodzików oraz ówczesnego wójta Wolbromia. Wiadomo również, że w tym

samym czasie Maciej Rogowicz, prebendarz kościoła św. Katarzyny, kupił na potrzeby szpitala łąkę i ogród leżące obok młyna Nałęczny. Sam kościół pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny powstał w 1637 roku z fundacji księdza Marcina Wolbrama, prebendarza wolbromskiego. Kościół wzniesiono w 1638 r. i od początku miał charakter parafii, której celem była opieka duszpasterska nad ubogimi przebywającymi w szpitalu. Budynek otoczony metalowym ogrodzeniem na kamiennej podmurówce. W bezpośrednim sąsiedztwie niezabudowany plac oraz starodrzew. Po przeciwnej stronie ulicy zachowany budynek wg tradycji miejsca związany z dawnym szpitalem dla ubogich. Kościół orientowany, jednonawowy, z wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Na osi od strony zachodniej kruchta. Konstrukcji zrębowej, z drzewa modrzewiowego. Elewacje szalowane. Dach dwuspadowy, kryty blachą. Nad nawą strzelista wieżyczka na sygnaturkę. Elewacja zachodnia wczesnobarokowa, trójosiowa, z akcentowanymi podziałami poziomymi, zwieńczona trójkątnym szczytem z wolutowymi splotami. Wnętrze nakryte płaskim drewnianym stropem. W prezbiterium, po stronie wsch. malarstwo iluzjonistyczne,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

stwarzające złudzenie dodatkowego wnętrza w formie przesłoniętej purpurowymi kotarami absydy. W nawie głównej po stronie pd. polichromia z elementami architektonicznymi, imitującymi otwory okienne oraz ornamenty geometryczne i roślinne, na stropie medaliony z symbolami Ewangelistów. Ołtarz główny barokowy z XVII w. z kamienną mensą. W predelli scena męczeństwa Św. Wawrzyńca. Główny obraz współczesny z przedstawieniem Matki Boskiej Śnieżnej. Ołtarz boczny poświęcony św. Marcinowi z Tours. Zalecane bieżące utrzymanie obiektu.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Budynek dawnej poczty został wybudowany z końcem XIX w. Usytuowany przy jednej z najstarszych ulic miasta, w bloku zabudowy przyrynkowej. Równoległy do zachodniej pierzei ul. Krakowskiej. Budynek pierwotnie parterowy, szerokofrontowy o mocno wydłużonej bryle, nakryty dachem dwuspadowym o niewielkim kącie nachylenia. Ściany ustawione na niskiej

kamiennej podmurówce, konstrukcji ceglanej. Elewacje nie tynkowane. Zachowana elewacja frontowa symetryczna z dwoma ryzalitami, dziewięcioosiowa z bogatym, ceglany detal architektonicznym. Silnie akcentowane podziały horzontalne. Na wysokości cokołu prosty uskokowy gzyms. Powyżej otworów okiennych wysoka ścianka kolankowa wydzielona za pomocą dekoracyjnego ceglanoego fryzu z

motywem rombów. Pod niewielkim okapem ceglany gzyms kostkowy. W ścianie kolankowej symetryczne rozmieszczone niewielkie otwory wentylacyjne. W obrębie ryzalitów w formie okulusów, w obrębie części środkowej okulusy ustawione naprzemiennie z niewielkimi prostokątnymi otworami. W osiach duże arkadowe otwory okienne ustawione na ceglanych mocno wysuniętych parapetach z ozdobnymi podokiennikami. Otwory okienne ujęte ceglany archiwoltami. W kluczu kamienny detal z motywem stylizowanego słonecznika. W osi środkowej szeroki arkadowy przejazd. Brama pierwotnie klepkowa z nadświetlem i ozdobną listwą przymykową (obecnie zachowane jedynie nadświetle). Przejazd ujęty po obu stronach ceglany pilastrami. Z całego obiektu zachowała się jedynie elewacja frontowa. Ze względu na wyróżniający się na tle architektury Wolbromia wystrój elewacji kwalifikuje się ona do wpisu do rejestru zabytków (nr A-1395/M).

16. OBIEKTY UJĘTE W WOJEWÓDZKIEJ I GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Na terenie Gminy Wolbrom występuje ponad 100 obiektów nieruchomości ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. Nieruchomości nie wpisane do rejestru zabytków, a ujęte w gminnej ewidencji zabytków są chronione na podstawie ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, lub wypadku barku planów na podstawie decyzji o warunkach zabudowy i decyzji inwestycji celu publicznego. Zgodnie z art. 39 obowiązującego prawa budowlanego wszelkie zamierzenia budowlane przy tych obiektach wymagają przed wydaniem pozwolenia na budowę, uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Obiekty figurujące w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków mają znacznie mniejszą rangę i wartości niż nieruchomości wpisane do rejestru zabytków. Najczęściej są to obiekty

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

związane z kultem religijnym (kapliczki, krzyże przydrożne, cmentarze), lokalną tradycją (pomniki, miejsca historycznych walk itp.) oraz przykłady tradycyjnego, zanikającego budownictwa regionu (budynki mieszkalne i budynki użyteczności publicznej).

KAPLICZKI

Kapliczki są nieodłącznym elementem krajobrazu Małopolski. Są to niewielkie budowle o znaczeniu kultowym. Geneza powstania tradycji budowy kapliczek nie jest do końca wyjaśniona. Nazwa „kapliczka” wywodzi się od łacińskiego wyrazu ~cappa, utożsamianego z płaszczem św. Marcina, biskupa z Tours, który przetrzymywany był w specjalnej celi o charakterystycznych kształtach, zwanym właśnie „kaplicą”. Istnieją też hipotezy dopatrujące się przedchrześcijańskiej genezy kapliczek na terenach Polski.

Według nich typ kapliczek słupowych wykazuje cechy podobieństwa do zwyczaju stawiania pogańskich słupów kultowych słupów kultowych, na których stawiano urnę ze szatkami popiołów zmarłych. Ten pogląd jest wysoce prawdopodobny gdyż w pierwszych wiekach chrześcijaństwa kapliczki uważano za siedziby demonów. W 2 poł.VI w. zgodę na odprawianie nabożeństw przy kapliczkach zatwierdził synod w Agde. W okresie późniejszym, kapliczki ustawiano na skrzyżowaniach dróg, w miejscach objawień religijnych lub ważnych dla społeczności lokalnej wydarzeń. Często kapliczki mają charakter dziękczynny. Są nieodłącznym elementem krajobrazu wsi polskiej, chociaż sporadycznie występują w innych częściach Europy. Tradycja budowania kapliczek jest nadal żywa. Na terenie Małopolski dominują kapliczki typu domkowego i kapliczki słupowe w formie kolumny z niszami mieszczącymi figury świętych. Na kapliczkach umieszczane były krótkie inskrypcje z nazwiskami fundatorów. W otoczeniu kapliczek najczęściej można spotkać stare lipy lub dęby. Cień drzew sprzyjał modlitwie i wyciszeniu.

Na terenie gminy Wolbrom zachowały się kapliczki obu typów. Wkomponowane w współczesną zabudowę wsi najczęściej są jedynymi elementami świadczącymi o wielowiekowej historii poszczególnych miejscowości.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Kapliczka w Budzynie. Kapliczka domkowa, murowana p.w. Upadku Chrystusa, wzniesiona w 1815 r. z fundacji Marianny i Mateusza Wesołowskich. Kaplica p.w. Upadku Chrystusa usytuowana jest w pasie drogowym drogi Poręba Górna -Budzyń, naprzeciw domu nr 12, po zachodniej stronie niezabudowanej części wsi. Kapliczkę otacza współczesne ogrodzenie. Kapliczka powstała w 1815 r. z fundacji ówczesnego właściciela majątku w Budzynie - Mateusza Wesołowskiego i jego żony Marianny. Kapliczka domkowa, o prostej, tradycyjnej formie. Podobne kapliczki i krzyże przydrożne są charakterystycznym elementem krajobrazu Małopolski i polskiej wsi. Te niewielkie budowle, najczęściej wznoszono w

charakterystycznych miejscach na rozwidleniu dróg, nad rzekami lub przy dawnych cmentarzach dla upamiętnienia ważnych wydarzeń, ocalenia przed zarazą i kłeskami, jako dziękczynienie lub w celach wotywnych z prośbą o łaski. Kapliczka wzniesiona na rzucie zbliżonym do kwadratu, ściany kamienne, tynkowane. Dach dwuspadowy, konstrukcji drewnianej, kryty gontem. Nad szczytem krzyż. Wejście w elewacji południowej od strony drogi. Drzwi jednoskrzydłowe, drewniane. Wnętrze jednoprzestrzenne, nakryte sklepieniem kolebkowym. Przy ścianie północnej na cokole kamienna mensa ujęta stylizowanymi liśćmi akantu, przechodzącymi w wolutowe sploty. Na mense inskrypcja: „*Dziedzic Budzynie Mateusz Wesołowski i Marianna z Nielipców małżonka jego czynią ofiarę na Chwałę Bogu Najwyższemu An Do 1815*”. Na mense drewniana rzeźba przedstawiająca Upadek Chrystusa. Rzeźba pokryta polichromią. Obiekt w stanie dobrym, po remoncie. Nie dostrzega się żadnych zagrożeń.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Kapliczka w Dłużcu czworoboczna kapliczka św. Barbary z XVIII w. z posągiem świętej z początku XVII w. Kapliczka Św. Barbary usytuowana jest na terenie prywatnej działki siedliskowej, w otoczeniu budynku mieszkalnego i zabudowań gospodarczych. Posesja ogrodzona. Sama kapliczka umieszczona jest na niewielkim skalnym wzniesieniu stanowiącej naprzeciw kościoła parafialnego w Dłużcu, na niewielkim skalnym wzniesieniu. Historia powstania obiektu nie jest dokładnie znana. Z pewnością powstała w wyniku prywatnej fundacji. Forma obiektu utrzymana jest w tradycji sztuki ludowej. Podobne kapliczki i krzyże przydrożne są charakterystycznym elementem krajobrazu Małopolski i polskiej wsi. Te niewielkie budowle, najczęściej wznoszono w charakterystycznych miejscach na rozwidleniu dróg, nad rzekami lub przy dawnych cmentarzach dla upamiętnienia ważnych wydarzeń, ocalenia przed zarazą i klęskami, jako dziękczynienie lub w celach wotywnych z prośbą o łaski. Legenda mówi, że miejsce usytuowania kapliczki Św. Barbary zostało wskazane przez woły, które zaczęły lizać skałę, na której pojawiła się sól. Stąd nazwa przysiółka Lizak. Kapliczka murowana, kamienna, o prostej formie. Wzniesiona na rzucie zbliżonym do kwadratu, na wysokim cokole oszkarpowanym od strony pn. Bryła w formie prostopadłościanu, nakryta dachem czterospadowym. Pierwotnie dach kryty gontem, obecnie blacha W zwieńczeniu niewielka latarnia z iglicą. Wejście od strony południowej. Drzwi drewniane, dwuskrzydłowe, płycinowe, z dekoracją w kształcie rombów. Od połowy przeszklone. Wnętrze jednoprzestrzenne, sklepienie kolebkowe. Posadzka kamienna. Ściany rozczłonkowane wydatnym gzymsem i lizenami tworzącymi płytkie, prostokątne nisze. Mensa kamienna z późnobarokowym posągiem Św. Barbary. Święta przedstawiona w lekkim kontrapoście, wsparta na wieży. W dłoni Świętej palma męczeństwa. Obiekt wymaga profesjonalnego remontu konserwatorskiego, uwzględniającego zachowanie tradycyjnych materiałów i technik budowlanych (tynki wapienne, przywrócenie pokrycia z gontu). Prace wymagają uzgodnienia z konserwatorem zabytków. Ewentualne prace budowlane w otoczeniu obiektu, związane z rozbudową gospodarstwa powinny uwzględniać ekspozycję obiektu zabytkowego.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Kapliczka domkowa w Domaniewicach

Na terenie wsi usytuowane są dwie kapliczki: domkowa i słupowa. Kapliczka położona na prywatnej posesji, wkomponowana w ogrodzenie budynku mieszkalnego. Kapliczka domkowa, o prostej formie, wywodzącej się z tradycji sztuki ludowej. Historia obiektu nie jest znana. Z pewnością budowla powstała w wyniku prywatnej fundacji. Podobne kapliczki i krzyże są charakterystycznym elementem krajobrazu polskiej wsi. Te niewielkie obiekty, najczęściej wznoszono w charakterystycznych miejscach, na rozwidleniu dróg, nad rzekami lub przy dawnych cmentarzach dla upamiętnienia ważnych wydarzeń, ocalenia przed zarazą i klęskami, jako dziękczynienie lub w celach wotywnych z prośbą o łaski. Kapliczka została wzniesiona na rzucie zbliżonym do kwadratu, od strony półn. zamknięta płytką absydą. Dach dwuspadowy, konstrukcji drewnianej kryty gontem. Obecnie przykryty papą. Elewacje tynkowane, ze skromnym, profilowanym gzymsem. Wejście od strony połd. Drzwi drewniane, jednoskrzydłowe zamknięte trójkątnie, płycinowe. W szczycie arkadowa wnęka z figurką Chrystusa Frasobliwego. W elewacjach bocznych niewielkie otwory okienne. Wnętrze jednoprzestrzenne, nakryte drewnianym stropem, posadzka kamienna. Obiekt wymaga profesjonalnego remontu konserwatorskiego z użyciem tradycyjnych materiałów i technik budowlanych (tynki wapienne, przywrócenie pokrycia z gontu). Prace te wymagają uzgodnienia z konserwatorem zabytków.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Kapliczka wolnostojąca o skromnej formie architektonicznej. Wzniesiona z kamienia, tynkowana, na rzucie zbliżonym do kwadratu. Kapliczka w formie filara, na którym w narożnikach ustawione kolumnienki podtrzymujące czterospadowy daszek. Daszek kryty gontem. W zwieńczeniu żeliwny krzyż. Pomiędzy kolumnienkami prostokątne nisze, wtórnie zamurowane i wypełnione oleodrukami z postaciami świętych oraz odlewanym medalionem z wizerunkiem Chrystusa. Kapliczka forma nawiązuje do tzw. latarni umarłych. Latarnie umarłych szczególnie rozpowszechnione były w wiekach średnich. Do Polski przywędrowały z Francji. Stawiano je na cmentarzach, przy szpitalach, przytułkach i leprozoriach wszędzie tam gdzie obecna była śmierć. Ostrzegały przechodniów przed niebezpieczeństwem zakażenia, a na cmentarzach rozświetlały mroki gdzie mogły kryć się pokutujące dusze i upiory, a także ówcześni przestępcy. Nieco później stawiano je także na skrzyżowaniach ważnych traktów drogowych. Latarnie umarłych przyjmowały formę filara lub kolumny, dochodząc nawet do kilkunastu metrów wysokości, z przezroczem u góry i zwieńczeniem, najczęściej w formie stożkowatego hełmu zamkniętego krzyżem. Latarnie umarłych stoją do dziś choć najczęściej przebudowane, pełnią inne funkcje niż pierwotnie, najczęściej są one kapliczkami. Zamurowano ich szczytowe otwory, miejsca gdzie niegdyś ustawiano źródła światła-lampki, kaganki oliwne, pochodnie, wzbogacono o figurki świętych. Obiekt w stanie dobrym, po remoncie. Nie dostrzega się żadnych zagrożeń.

Kapliczka domkowa w Łobzowie

Kapliczka przydrożna, położona w centrum wsi, przy głównej drodze, w sąsiedztwie szkoły i remizy. Brak informacji o osobie fundatora i dokładnym czasie budowy. Kapliczka posiada prostą formę. O jej wartości decyduje staranność wykonania oraz zróżnicowanie materiału budowlanego. Kapliczka domkowa, wzniesiona na rzucie kwadratu, w formie prostopadłościanu, nakrytego dwuspadowym dachem. Dach konstrukcji drewnianej, pierwotnie kryty gontem, obecnie kryty dachówką. Wzniesiona z miejscowego kamienia, łączonego na zaprawie wapiennej oraz cegły. Ściany posadowione na niskiej kamiennej podmurówce. Elewacja frontowa i boczne tynkowane, z wyodrębnionym za pomocą ceglanego gzymsu szczytem. Na osi gzyms załamujecie tworząc arkadkę , której umieszczono krzyż. Od frontu arkada, częściowo przysłonięta żeliwnym płotkiem. W elewacjach bocznych niewielkie, arkadowe nisze. Narożniki elewacji, oraz wnęki akcentowane ciemnowypalaną cegłą. Wnętrze jednoprzestrzenne, nakryte płaskim drewnianym stropem. Brak zabytkowego wyposażenia. Kapliczka jest przykładem rozpowszechnionych na terenie Małopolski niewielkich obiektów sakralnych o charakterze wotywnym lub dziękczynnym. Podobne kapliczki i krzyże przydrożne wznoszono w charakterystycznych miejscach na

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

rozwidleniu dróg, nad rzekami lub przy dawnych cmentarzach dla upamiętnienia ważnych wydarzeń, ocalenia przed zarazą i klęskami. Obiekt zachowany w dobrym stanie. Nie dostrzega się żadnych zagrożeń.

Kapliczka domkowa p.w. Matki Boskiej w Strzegowej

Kapliczka p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej usytuowana jest w pasie drogowym, po zachodniej stronie głównej drogi wiejskiej, przy skrzyżowaniu w kierunku Kąpeli, obok domu nr 16. Historia powstania obiektu i osoba fundatora nieznana. Najprawdopodobniej powstała z fundacji prywatnej. Kapliczka domkowa, o prostej, tradycyjnej formie, murowana. Wzniesiona na rzucie prostokąta, nakryta dachem dwuspadowym. Elewacje

tynkowane. Elewacja frontowa wschodnia, zwieńczona trójkątnym szczytem. Szczyt oddzielony wydatnym gzymsem i okapem. Dach pierwotnie kryty gontem, obecnie blachą. Powyżej na osi prostokątna, płytka nisza. Drzwi jednoskrzydłowe, spągowe. W elewacji płd. prostokątne okienko. Wnętrze jednoprzestrzenne, zakończone arkadową niszą, nakryte płaskim stropem drewnianym. Brak zabytkowego wyposażenia. Kapliczka jest przykładem sakralnego budownictwa ludowego. Podobne kapliczki i krzyże przydrożne są charakterystycznym elementem krajobrazu Małopolski i polskiej wsi. Te niewielkie budowle, najczęściej wznoszono w charakterystycznych miejscach na rozwidleniu dróg, nad rzekami lub przy dawnych cmentarzach dla upamiętnienia ważnych wydarzeń, ocalenia przed zarazą i klęskami, jako dziękczynienie lub w celach wotywnych z prośbą o łaski. Obiekt doraźnie remontowany przez mieszkańców i częściowo przekształcony. Wskazany profesjonalny remont konserwatorski z uwzględnieniem tradycyjnych materiałów i technik budowlanych (tynki wapienne, przywrócenie pokrycia z gontu). Prace wymagają uzgodnienia z konserwatorem zabytków, podobnie jak ewentualne prace budowlane w otoczeniu obiektu, związane np. z inwestycjami drogowymi.

Kapliczka domkowa we wsi Wierzchowisko.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Kapliczka usytuowana w pasie drogowym, na prywatnej działce, elewacja boczna równoległa do osi drogi. Teren wydzielony, niskim, metalowym ogrodzeniem. Historia powstania, jak również osoba fundatora nie znana. Kapliczka domkowa. Wzniesiona na rzucie prostokąta, nakryta wysokim dachem dwuspadowym, krytym gontem bitumicznym. Ściany kamienno-ceglane, tynkowane. W elewacji frontowej prostokątny otwór drzwiowy. Powyżej w trójkątnym szczytce arkadowa, przeszklona nisza. Wnętrze jednoprzestrzenne, sklepienie. Brak zabytkowego wyposażenia. Kapliczka utrzymana w tradycji sztuki ludowej o prostej, skromnej formie. Podobne obiekty,

wznoszono w charakterystycznych miejscach, najczęściej na rozwidleniu dróg, nad rzekami lub przy dawnych cmentarzach dla upamiętnienia ważnych wydarzeń, ocalenia przed zarazą i klęskami, jako dziękczynienie lub w celach wotywnych z prośbą o łaski. Obiekt wymaga profesjonalnego remontu konserwatorskiego, uwzględniającego zachowanie tradycyjnych materiałów i technik budowlanych (tynki wapienne). Prace wymagają uzgodnienia z konserwatorem zabytków. Ewentualne prace budowlane w otoczeniu obiektu powinny uwzględniać ekspozycję zabytkowego obiektu.

Kapliczka przy ul. Miechowskiej Wolbromiu

Kapliczka usytuowana przy ul. Miechowskiej, w pasie drogowym, na prywatnej posesji, przy skrzyżowaniu z ul. Wiejską. W sąsiedztwie zabudowa mieszkalna. Pierwotnie w otoczeniu lip. Dokładna historia budowy nie jest znana. Wg miejscowej tradycji postawiono ją w miejscu, gdzie odpoczywał marszałek Józef Piłsudski po walkach pod Krzywopłotami. Fundatorem był Piotr Rogalski z żoną. Wzniesiona na rzucie zbliżonym do kwadratu. Nakryta dachem dwuspadowym, obecnie krytym blachą. Ściany kamienne, tynkowane. Kapliczka o prostej formie, pozbawiona detali architektonicznych. Elewacja frontowa zwieńczona trójkątnym szczytem, oddzielnym wydatnym gzymsem. Na osi prostokątny otwór drzwiowy. Powyżej prostokątna, płytka nisza z zachowaną marmurową tablicą fundacyjną. Inskrypcja czytelna

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

fragmentarycznie. Wnętrze jednoprzestrzenne, nakryte sklepieniem kolebkowym. Ściany oddzielone prostym gzymsem. Brak zabytkowego wyposażenia. Kapliczka zmodernizowana przez Mirosława Grelewicza w 2007 r. Bieżące utrzymanie obiektu.

Kapliczka pw. Matki Boskiej przy ul. Kościuszki Wolbromiu

Kapliczka usytuowana w pasie drogowym, na trasie Łobzów - Wolbrom, poniżej zalewu wolbromskiego. Historia powstania, jak również osoba fundatora nie znana. Wzniesiona na rzucie kwadratu, nakryta dachem czterospadowym, krytym blachą. W zwieńczeniu latarnia z kopułą i krzyżem żelaznym. Ściany ceglane, nie tynkowane. W narożnikach szerokie lizeny, tworzące płytkie prostokątne nisze na każdej z elewacji. Elewacja frontowa od strony pd-wsch. Wejście ujęte w arkadę. Drzwi metalowe dwuskrzydłowe, częściowo przeszklone. Elewacje boczne symetryczne, jednoosiowe z arkadowymi niewielkimi otworami okiennymi w osiach. Wnętrze jednoprzestrzenne, nakryte sufitem. Posadzka z wylewki betonowej.

Ściany w narożnikach ujęte lizenami, podtrzymującymi szeroki, prosty gzyms. Brak zabytkowego wyposażenia. Bieżące utrzymanie obiektu.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

POMNIKI I FIGURY

Pomniki pełnią funkcję upamiętniającą ważne osoby lub wydarzenia historyczne. Podstawowe typy pomników rozwinęły się już w starożytności. Najbardziej charakterystycznymi ich odmianami była kolumna lub pomnik konny. Ważne postacie ze świata polityki, władców lub wodzów przedstawiano jako rzeźby wolnostojące w pozycji siedzącej lub w tzw. kontrapoście. W średniowieczu znaczenie pomnika zostało zredukowane. Figury mające częściowe znaczenie memoratywne spotykamy wówczas niemal wyłącznie we wnętrzach kościołów. Zwyczaj stawiania pomników odrodził się zwłaszcza w XVIII w. i był kontynuowany przez cały wiek XIX. Wówczas utrwała się schemat pomnika składającego się z ustawionej na cokole rzeźby. Na terenie gminy Wolbrom zachowało się stosunkowo mało tego typu obiektów z pogranicza małej architektury i rzeźby. Są to:

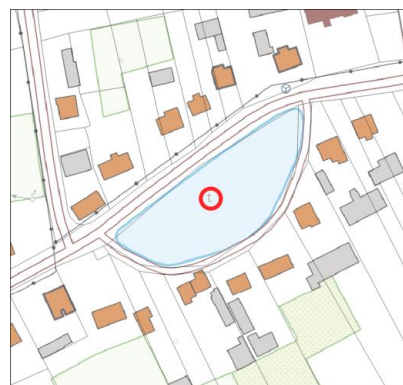
Figura Św. Jana Chrzciciela w Porębie Górnej

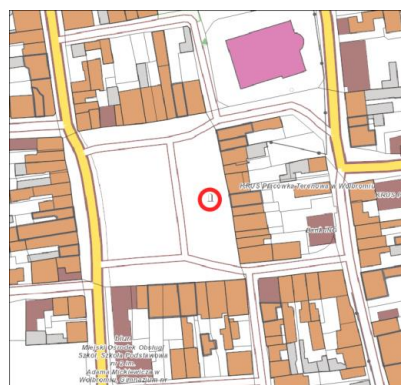
Figura usytuowana na niewielkiej wyspie po środku stawu dworskiego. Staw jest jedyną pozostałością dawnego założenia, zlokalizowanego w centrum wsi, po prawej stronie drogi Chełm -Budzyń. Jan Chrzciciel, święty (I w. p.n.e./I w. n.e.), wg Nowego Testamentu syn Zachariasza, prowadził życie pustelnicze, a następnie rozpoczął nauczanie. Był uważany za proroka. Udzielał chrztu wodą Jordanu .

Ochrzcił również Jezusa Chrystusa i wskazał na niego jako na oczekiwanego Mesjasza.. Został uwięziony i ścięty . Już w V wieku pisze św. Hieronim, że ciało Męczennika było w wielkiej czci w Sebaście w Samarii. Kapliczki i krzyże przydrożne są charakterystycznym elementem krajobrazu polskiej wsi. Te niewielkie obiekty, najczęściej wznoszono w charakterystycznych miejscach na rozwidleniu dróg, nad rzekami lub przy dawnych cmentarzach dla upamiętnienia ważnych wydarzeń, ocalenia przed zarazą i klęskami, jako

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

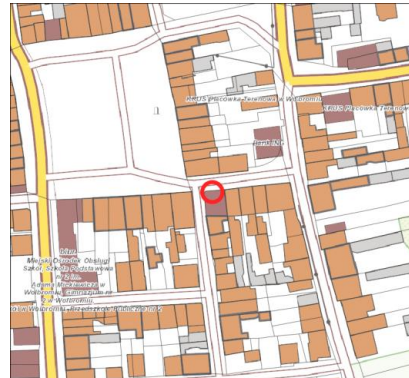
dziękczynienie lub w celach wotywnych z prośbą o łaski. Figura Św. Jana Chrzciciela została umieszczona na wysokim kamiennym, cokole. Od frontu inskrypcja. Figura całopostaciowa, przedstawiona w kontrapoście, z przerzuconą skórą tygrysią i Barankiem. Wskazana profesjonalna konserwacja. Ochronie podlega lokalizacja oraz forma.

Pomnik Kilińskiego w Wolbromiu

Pomnik usytuowany w wschodniej pierzei Rynku. Pomnik powstał w 1924 r. z fundacji cechu szewskiego jako wotum za odzyskanie niepodległości. Wykonany z kamienia. Rzeźba ustawiona na wysokim prostopadłościennym postumencie. Postać Kilińskiego ustawiona na wysokim prostopadłościennym postumencie, zakończonym profilowanym

gzymsem. Postument ustawiony na trójstopniowym cokole. Od frontu na postumencie metalowa tarcza z godłem Polski oraz inskrypcja zawierająca fragment wiersza Zygmunta Krasińskiego. Poniżej liście wawrzynu. Postać Jana Kilińskiego przedstawiona w lekkim kontrapoście. Bohater przedstawiony w stroju z czasów insurekcji kościuszkowskiej, w długiej sukmanie, wysokich butach i czapce „maciejówce”. W dłoni szabla. Pomnik utrzymany w klasycznej formie. Bieżące utrzymanie obiektu.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Tablica pamiątkowa Józefa Piłsudskiego

Budynek narożny, usytuowany u zbiegu ul. Staszica i Strażackiej, w południowo-wschodnim bloku zabudowy przyrynkowej. Wzniesiony na rzucie prostokąta, piętrowy z narożną, wieloboczną wieżą. Ściany konstrukcji ceglanej, tynkowane, za wyjątkiem górnej kondygnacji wieży. Dach dwuspadowy. Elewacja od strony ul. Staszica trójosiowa, z szeroką bramą wjazdową w parterze.

Elewacja od strony ul. Strażackiej - dwuosiowa. Otwory okienne przekształcone, stolarka współczesna. Powyżej okien tynkowe łuki odcinkowe. Elewacje zwieńczone profilowanym gzymsem. Wieża do wysokości budynku zaakcentowana okładziną ceramiczną. Na elewacji umieszczona tablica pamiątkowa. Powyżej kalenicy poszczególne kondygnacje oddzielone ceglany gzymsem. Otwory okienne w formie arkad. Dookoła balkon strażniczy. Na balkonie metalowa, kuta bastarda. Dach namiotowy, kryty blachą. W szczycie iglica. Bieżące utrzymanie obiektu. Wskazane przy kolejnym remoncie przywrócenie pierwotnego wystroju elewacji.

ZABYTKOWE CMENTARZE

Pierwszego listopada to czas zadumy i spotkań rodzinnych, to właśnie wtedy większość z nas odwiedza cmentarze, na których leżą nasi bliscy lub znajomi. W tym okresie większość nekropolii mieni się paletą barw, nie tylko za sprawą jesiennej aury, ale także z powodu mnóstwa palących się zniczy. Myśląc o bliskich często nie uświadamiamy sobie, że cmentarz wszystkich wyznań to szczególne miejsca pamięci i skarbnica wiedzy o historii i poprzednich pokoleniach. Na terenie gminy Wolbrom zachował się cmentarz żydowski przy ul. Skalskiej w Wolbromiu oraz dziewiętnastowieczne pomniki na cmentarzach w Porębie Dzierżnej, Gołaczewach i w Wolbromiu.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Cmentarz żydowski przy ul. Skalskiej w Wolbromiu

Cmentarz żydowski przy ul. Skalskiej założony na początku XIX w. , przed 1832 r. Zachowane kamienne pojedyncze nagrobki i płyty. Gmina żydowska w Wolbromiu została założona dopiero w 1740 r. Żydzi zamieszkiwali miasto znacznie wcześniej, począwszy od 1400 roku, gdy miasto uzyskało zwolnienie od opłat celnych i targowych. Żydzi stanowili ok. 30% ludności. Na początku XIX wieku w Wolbromiu mieszkało już ponad 700 Żydów. Trudnili się głównie handlem i rzemiosłem, Z początkiem XX w. zaczęli również zakładać pierwsze fabryki. Po I wojnie światowej Żydzi stanowili już blisko 60% mieszkańców, w liczbie ponad 4,3 tys. Przed wybuchem II wojny światowej mieszkało w Wolbromiu 5 tys. Żydów. Wielu z nich zostało zamordowanych już w dniu wejścia Niemców do miasta, część wywieziono wielu do obozu w Zawierciu. W 1914 r. w Wolbromiu utworzono getto .Jego likwidację rozpoczęto 5 lipca 1942 roku, wywożąc 3 tys. Żydów do obozu w Bełżcu. Zamordowano wówczas także około 600 Żydów na miejscu, w lesku obok żydowskiego cmentarza. Cmentarz wytyczono na prostokątnej działce. W latach osiemdziesiątych, przy współpracy Fundacji Rodziny Nissenbaumów, Rady Ochrony Pamięci Walki i Męczeństwa oraz lokalnych władz teren został uporządkowany i ogrodzony. Ogrodzenie wykonane z metalowych prętów. Od strony ulicy brama z prostymi filarami w okładzinie kamiennej. Na metalowej bramie Gwiazdy Dawida. W głębi współczesny pomnik upamiętniający ofiary Holocaustu wykonany z nieregularnie obciosanych bloków skalnych, w formie bramy, symbolizującej przejście pomiędzy życiem i śmiercią. Na belce wyryta Gwiazda Dawida, a na filarach napisy języku polskim i hebrajskim.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Na terenie cmentarza zachowane pojedyncze macewy. W 2009r. w sąsiedztwie cmentarza podczas prac budowlanych natrafiono na szczątki ludzkie i pozostałości grobów, co oznacza, że pierwotnie cmentarz zajmował znacznie większą powierzchnię. Nagrobki nie zostały nigdy zinwentaryzowane. Cmentarz uporządkowany i utrzymywany na bieżąco. Wskazana inwentaryzacja nagrobków i konserwacja poszczególnych macew.

Cmentarz parafialny przy ul. Miechowskiej Wolbromiu

Cmentarz położony poza terenem starego miasta, przy ul. Miechowskiej. Ulica odbiega ukośnie od zabudowań kościoła parafialnego w kierunku pn -wsch. Zespół cmentarza parafialnego założony ok. poł. XIX w. Wcześniej cmentarz znajdował się na terenie przykościelnym. W XIX w. zakazano grzebania zmarłych w środku miasta i doszło do likwidacji cmentarza. Nowy został założony poza jego granicami. Cmentarz zajmuje kilka prostokątnych działek, równoległych do pierzei ulicy. Teren cmentarza w ogrodzony, niskim kamienny murem. Po stronie wsch. w nowszej części kaplica cmentarna. Układ cmentarza kwaterowy. W narożniku płd. -zach. grupa najstarszych nagrobków, datowanych na lata 70-te i 80-te XIX w. Nagrobki w większości w formie kamiennych krzyży ustawionych na wysokich prostopadłościennych cokołach. Tablice inskrypcyjne marmurowe. Szczególnie formą wyróżnia się nagrobek z postacią anioła oraz nagrobek rodziny Nowakowskich, dawnych właścicieli majątku dworskiego w Wolbromiu. Nagrobek ma formę prostego sarkofagu.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Ochronie konserwatorskiej podlegają wyłącznie najstarsze nagrobki. Wskazana profesjonalna konserwacja z uzupełnieniem ubytków oraz uporządkowanie terenu wokół nagrobków, ogrodzenie i ograniczenie nowych pochówków w najbliższym sąsiedztwie.

TRADYCYJNA ZABUDOWA DREWNIANA

Tradycyjna polska architektura drewniana zanika. Przyczyny tego zjawiska tkwią w zjawiskach społeczno-ekonomicznych, są procesem naturalnym, związanym z postępowaniem gospodarczym. Powszechny dostęp do materiałów budowlanych, unifikacja zabudowy, standardowe projekty oraz przede wszystkim zanik tradycyjnej gospodarki rolnej sprawiają, że parterowe, niepozorne chałupy, a tym bardziej budynki gospodarcze należą już do unikatowych, a przecież to właśnie tradycyjne budownictwo decyduje o odrębności regionu. W gminie Wolbrom takich obiektów zachowało się zaledwie kilka, dlatego też powinny być objęte szczególną ochroną.

HISTORYCZNE ZESPOŁY BUDOWLANE

To powiązane przestrzennie grupy budynków wyodrębnione ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi. Historyczne zespoły budowlane należą do rzadkości. Tym większa posiadają wartość jako materialne dziedzictwo kulturowe. Na terenie gminy Wolbrom zachowały się dwa takie zespoły.

1. Zespół zabudowy ul. Miechowskiej w Wolbromiu zespół zlokalizowany na terenie tzw. przedmieścia miechowskiego.

Zespół zabudowy powstał na przełomie XIX i XX w. Złożony z parterowych kamienno - ceglanych domów mieszkalnych, usytuowanych po obu pierzejach ul. Miechowskiej. Obszar ul. Miechowskiej stanowi jedno z najstarszych, historycznych przedmieść Wolbromia, rozwijanych się w sąsiedztwie miasta lokacyjnego. Ulica wybiega z centrum starego

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

miasta w kierunku Miechowa. Jej geneza sięga średniowiecza, samo wytyczenie nastąpiło jednak dopiero w 1847 r. w ramach porządkowania miasta. Na mapie Heldensfelda z początku XIX w. widnieje droga i zabudowa. Wówczas kształtował się zachowany do dzisiaj zespół zabudowy. Przedmieście notowane jest jako najznakomitsze i najludniejsze. Zabudowa usytuowana jest niemal na jednakowych działkach, prostopadłych w stosunku do obu pierzei ulicy. Budynki frontowe w układzie kalenicowym, parterowe, nakryte dachami dwuspadowymi lub pulpitowymi o niewielkim kącie nachylenia. Elewacje tynkowane, asymetryczne, z wysoką ścianką kolankową, w której umieszczono charakterystyczne dla wielu domów detale: okulusy, profilowane gzymsy. Powtarzającym się elementem wystroju elewacji są również trójkątne gzymsy nadokienne lub ceglane luki odcinkowe. W osiach skrajnych charakterystyczne arkadowe bramy i sień przejazdową na podwórze. Zespół zabudowy przy ul. Miechowskiej jest położony w strefie ochrony konserwatorskiej i objęty ochroną w ramach gminnego planu rewitalizacji Wolbromia. Ochronie podlega układ przestrzenny zabudowy, wielkości i kształty działek, gabaryty, bryła, forma zewnętrzna, tradycyjny materiał, kompozycja i wystrój elewacji, kolorystyka elewacji. Ze względu na zachowane charakterystyczne dla zespołu cechy stylistyczne ochronie podlegają budynki: 7, 9, 11 a, 17, 19, 8, 10, 16, 18, 20, 24, 26, 28, 30, 32 i 34. W wypadku pozostałych obiektów ze względu na ochronę zabytkowego zespołu ewentualne prace budowlane powinny być uzgadniane z wojewódzkim konserwatorem.

2. Zespół zabudowy kolonii robotniczej przy ul. Łukasińskiego w Wolbromiu

Osiedle lub inaczej kolonia robotnicza powstała ok. 1908 r. Budowa osiedla była związana z decyzją o założeniu na historycznych przedmieściach Wolbromia od

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

strony pód.-wsch. fabryki Westena pod nazwą Olkuskie Towarzystwo Akcyjne Przemysłu Żelaznego. Zakład usytuowano w pobliżu linii kolejowej na obszarze tzw. Nowego Miasta. W 1912 r. fabryka uzyskała własną osobowość prawną. Budynki zlokalizowane powyżej fabryki w układzie szeregowym. Kolonia składa się z kilku równoległych, parterowych budynków. Budynki murowane z drewnianymi werandami o wydłużonych rzutach. W każdym budynku kilkanaście szeregowo umieszczonych mieszkań. Przed frontami ogrody. Kolonia chroniona jako dokument historyczny związany z fabryką i przemysłowym rozwojem Wolbromia, a także przykład ówczesnych rozwiązań socjalno - bytowych załogi fabryki. Ochronie podlega szeregowy układ przestrzenny osiedla.

UKŁADY RURALISTYCZNE I URBANISTYCZNE

Zabytkowy układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg. Zachowane na terenie gminy Wolbrom układy ruralistyczne wsi to typowe ulicówki o łanowym układzie pól i parcel. Miasto Wolbrom było natomiast lokowane na prawie niemieckim i zachowało typowy dla miast średniowiecznych układ szachownicowy z centralnie usytuowanym prostokątnym rynkiem

Układ ruralistyczny sołectwa Dłużec, Strzegowa, Poręba Górna, Poręba Dzierżna, Domaniewice. Wsie zostały lokowane z początkiem XIV w. zabudowa rozciąga się długim klinem w zależności od ukształtowania terenu, po obu stronach drogi lokalnej, stanowiącej główną oś układu z niewykształconą owalnicą w centrum wsi, przy której zachowały się zespoły kościelne i dworskie (Poręba Dzierżna, Poręba Górna, Domaniewice, Gołaczewy).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Ważnym elementem układów ruralistycznych są zachowane ciekły wodne, młynówki oraz stawy, często zarośnięte i zamienione na łąki (Domaniewice, Poręba Górna, tzw. zalew wolvromski na terenie dawnego założenie folwarcznego). Dominantę w krajobrazie historycznym stanowią najczęściej wieże kościołów, natomiast wnętrza krajobrazowe tworzą zachowane jeszcze grupy zieleni parkowej, nierzadko z alejami, wytyczającymi główne osie układu .

Układ urbanistyczny Wolbromia Miasto Wolbrom jako centralny ośrodek gminy o średniowiecznej tradycji osadniczej zachowało lokacyjny, szachownicowy układ urbanistyczny z prostokątnym rynkiem oraz prostopadłą siatką ulic. W tak ukształtowanej przestrzeni, w pierzejach przyrynkowych oraz w pierzejach głównych ulic (Miechowskiej, Krakowskiej) zachował się zespół tradycyjnej, dziewiętnastowiecznej zabudowy. Dominantą zespołu jest zespół kościoła parafialnego i dawnego zespołu klasztorne Kanoników Regularnych. Uzupełnieniem układu są tereny historycznych przedmieść, w tym zespół szpitalny z kościołem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, obszar dawnego miasta żydowskiego oraz tzw. przedmieścia miechowskiego.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

INNE

Kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny w Gołaczewach powstał z inicjatywy biskupa krakowskiego Iwo Odrowąża. Gołaczewy wieś położona w płd.-zach. części gminy. Parafia p.w. Św. Marii Magdaleny najprawdopodobniej ustanowiona już w XII lub XIII w. Według spisów świętopietrza z lat 1325 - 1327 fundatorem był biskup krakowski Iwo Odrowąż. Początki parafii należy zatem datować na lata 1218 - 1229 . Fundacja i erekcja parafii gołaczewskiej musiała zatem nastąpić w trzeciej dekadzie XIII w., prawdopodobnie w roku 1225. Powstanie samej wsi natomiast należy datować nie później niż w XII stuleciu Pierwszy kościół był zapewne drewniany. W latach 1430 lub 1490 w miejscu starego , rozebranego kościoła wybudowano

nowy , kamienny Fundatorem był Paweł z Zatora . W XV w. do parafii Gołaczewy należały wsie: Chełm , Chrzęstowice, Gołaczewy , Sucha ; w roku 1598 doszły : Braciejówka , Kolbark , Troks , Zarzecze , a w 1690 r. Nadmłyńie , Podlesie i połowa Lgoty. W latach 1690 i 1747 przy kościele działał szpital dla ubogich oraz szkoła parafialna, do której uczęszczał Klemens Janicki. Dyrektorem szkoły był Wojciech Paczołtowski (1598), a następnie Sebastian z Pławna. W 1873 kościół rozbudowano. W 1914 r. kościół został zniszczony. W 1922 r. rozpoczęto budowę nowego kościoła. Kościół usytuowany jest w centralnej części wsi, w przysiółku Stara Wieś, najstarszej kolonii . budynek ustawiono na wzniesieniu . Poniżej znajdują się zabudowania plebańskie. Teren kościoła ogrodzony, od płn.–zach. na terenie przykościelnym wzniesiona murowana kaplica. Kościół w formie bazyliki z silnie wydłużonym korpusem nawowym, zamknięty wielobocznym prezbiterium. Dachy dwuspadowe o odrębnych kalenicach. Orientowany. W elewacji zachodniej strzelista, dwukondygnacyjna wieża o przekroju prostokątnym, zwieńczona ażurowym hełmem, Od północy na całej długości elewacji bocznej dobudowana nawa boczna. Pomiędzy wieżą a nawą od frontu dobudowane baszty. Prezbiterium i narożniki nawy oszkarpowane. Bryła zróżnicowana pod względem wysokości i formy, stylistycznie utrzymana w tradycji neoromańskiej. Elewacje w okładzinie kamienne, nie tynkowane, dekorowane za pomocą fryzu arkadkowego. Otwory okienne urozmaicone pod względem wielkości i kształtu od niewielkich prostokątnych szczelin po okna ostrołukowe. Portale profilowane, ostrołukowe. Nawa główna oddzielona od nawy pn szerokimi

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

ostrołukowymi arkadami. Na osi wydłużone prezbiterium chór wsparty na kamiennych, wielobocznych. Nawa przykryta płaskim stropem, prezbiterium sklepieniem krzyżowym. Posadzka kamienna, w dwukolorowe romby. W kościele zachowane znacznie starsze wyposażenie barokowe, sprzęty i tablice epitafijne z XVII w. Ochronie podlega bryła, wystrój elewacji, detal architektoniczny oraz wnętrze wraz z zabytkowym wyposażeniem.

Bunkry w Gołaczewach

Bunkry położone w lesie Michałowskim przy drodze nr 783. Bunkry zostały wybudowane przez Niemców w czasie II wojny światowej. Na terenie lasów w rejonie Wolbromia istniały poligony niemieckie. Również tędy przebiegała linia okopów B1. Bunkry ukryte w pofałdowanym naturalnie terenie leśnym. Zaniedbane, narażone na dewastację i penetrację okolicznych mieszkańców i pseudoturystów. Wskazane zabezpieczenie wjazdów oraz ogrodzenie terenu i umieszczenie tablicy informacyjnej.

Synagoga na ul. Krótkiej w Wolbromiu

Gmina Żydowska w Wolbromiu została założona dopiero w 1740 r. Żydzi zamieszkiwali miasto znacznie wcześniej, począwszy od 1400 roku, gdy miasto uzyskało zwolnienie od opłat celnych i targowych. Żydzi stanowili ok. 30% ludności. Na początku XIX wieku w Wolbromiu mieszkało już ponad 700 Żydów. Trudnili się głównie handlem i rzemiosłem, z początkiem XX w. zaczęli również zakładać pierwsze

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

fabryki. Po I wojnie światowej Żydzi stanowili już blisko 60% mieszkańców, w liczbie ponad 4,3 tys. Przed wybuchem II wojny światowej mieszkało w Wolbromiu 5 tys. Żydów. Wielu z nich zostało zamordowanych już w dniu wejścia Niemców do miasta, część wywieziono do obozu w Zawierciu. W 1914 r. w Wolbromiu utworzono getto. Jego likwidację rozpoczęto 5 lipca 1942 roku, wywożąc 3 tys. Żydów do obozu w Bełżcu. Szkoła została zbudowana w XIX wieku. Na terenie historycznego przedmieścia Wolbromia tzw. Pileckiego. Ówczesna właścicielka majątku dworskiego-Dembińska sprzedała te tereny Żydom. Grunt sąsiedował bezpośrednio z wybudowaną w 1751 r. bożnicą (zburzona 1956 r.) Podczas II wojny światowej hitlerowcy zdewastowali wnętrze szkoły. Po zakończeniu wojny została przebudowana z przeznaczeniem na magazyn. Taką funkcję pełni do dnia dzisiejszego. Budynek wolnostojący, usytuowany po środku niewielkiego placu. Do elewacji tylnej i bocznej od strony podwórka dobudowane współczesne, bezstylowe przybudówki. W sąsiedztwie zabudowa mieszkaniowa. Murowany, ceglano-kamienny, parterowy, wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta. Dach konstrukcji drewnianej, dwuspadowy, kryty papą. Budynek częściowo zachował się wystrój zewnętrzny. Elewacje tynkowane z zachowanymi w elewacji bocznej od strony ul. Krótkiej charakterystycznymi, arkadowymi otworami okiennymi. Pozostałe okna zamurwane. Wejście na osi budynku, na krótszej ścianie, obecnie przekształcone i dostosowane do nowej funkcji. Od strony wejścia dobudowana rampa do rozładunku. Wskazane przywrócenie pierwotnej formy oraz zmiana obecnej funkcji na cele związane z kulturą np. muzeum poświęcone przedwojennej historii ludności żydowskiej w Wolbromiu. Doraźnie sugeruje się umieszczenie tablicy informującej o pierwotnej funkcji budynku.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

17. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Krakowie i przeprowadzonych badań powierzchniowych (Archeologiczne Zdjęcia Polski - AZP) sporządzono następujący wykaz stanowisk archeologicznych na terenie Gminy Wolbrom:

Arkusze AZP: 95-53

Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia/Kultura	Ruchomy materiał zabytkowy
ZALĘŻE	7	119	obozowisko	epoka kamienia, mezolit	
ZALĘŻE	8	120	śląd osadnictwa	epoka kamienia, póź. średn.	fragmenty naczyń
ZALĘŻE	9	121	osada	póź. średniowiecze	fragmenty naczyń
ZALĘŻE	10	122	śląd osadnictwa, osada	wczesne i póź. średniowiecze, nowożytność	fragmenty naczyń
ZALĘŻE	11	123	osada	póź. średniowiecze, nowożytność	fragmenty naczyń
ZALĘŻE	12	124	śląd osadnictwa	póź. średniowiecze, nowożytność	odpowiednio 3 i 5 ułamków naczyń
ZALĘŻE	13	125	śląd osadnictwa	epoka kamienia, póź. średniowiecze	odłupek krzemowy, fragmenty naczyń
ZALĘŻE	14	126	śląd osadnictwa	Epoka kamienia, wczesne i póź. średniowiecze, nowożytność	fragmenty naczyń
ZALĘŻE	15	127	śląd osadnictwa	póź. średniowiecze	ułamki naczyń

Arkusze AZP: 94-54

Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia/Kultura	Ruchomy materiał zabytkowy
STRZEGOWA	1	5	śląd osadnictwa	epoka kamienia	odłupki i fragment kości
KĄPIELE WIELKIE	1	6	osada	okres nowożytny	fragmenty ceramiki
KĄPIELE WIELKIE	2	7	śląd osadnictwa	okres nowożytny	fragmenty ceramiki
STRZEGOWA	2	26	śląd osadnictwa	okres pradziejów, okres nowożytny	fragmenty ceramiki
KĄPIELE WIELKIE	3	27	śląd osadnictwa	okres rzymski, kultura przeworska	fragmenty ceramiki

Arkusze AZP: 96-54

Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia/Kultura	Ruchomy materiał zabytkowy
ZARZECZE	1	1	śląd osadnictwa, osada	póź. śr. XIV-XV w. nowożytność XVII-XIX	fragmenty naczyń

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

ZARZECZE	2	2	śląd osadnictwa,	epoka kamienia	wyroby krzemienne
ZARZECZE	3	3	osada	nowożytność XV-XIX w	14 fragmentów naczyń
ZARZECZE	4	4	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia, nowożytność	wyroby krzemienne, fragmentów naczyń
ZARZECZE	5	5	śląd osadnictwa, osada	póź. śr. XIV-XV w., nowożytność XVII-XIX	fragmenty naczyń
ZARZECZE	6	6	osada	okres nowożytny	fragmenty naczyń
ZARZECZE	7	7	osada	póź. śr. XIV-XV w., nowożytność XVII-XIX	fragmenty naczyń
ZARZECZE	8	8	osada	nowożytność XVI-XIX	fragmenty naczyń
ZARZECZE	9	9	osada	nowożytność XV-XIX w	fragmenty naczyń
KALIŚ	1	10	śląd osadnictwa, osada	póź. śr. XIV-XV w., nowożytność XVII-XIX	fragment naczyń
KALIŚ	2	11	osada	nowożytność XVII-XIX	fragment naczyń
KALIŚ	3	12	śląd osadnictwa, osada	póź. śr. XIV-XV w., nowożytność XVII-XIX	fragment naczyń
KALIŚ	4	13	osada	nowożytność XVII-XIX	fragmenty naczyń
KALIŚ	5	14	śląd osadnictwa,	póź. śr. XIV-XV w., nowożytność XVII-XIX	1 odlupek ,fragment naczyń
KALIŚ	6	15	śląd osadnictwa,	póź. śr. XIV-XV w., nowożytność XVII-XIX	fragment naczyń fragment naczyń
KALIŚ	7	16	śląd osadnictwa,	neolit	1 rdzeń wiórkowy
CHELM	1	17	osada	nowożytność XVI-XVIII	13 fragmenty naczyń
CHELM	2	18	osada	nowożytność XVII-XIX	fragmenty naczyń
CHELM	3	19	osada	póź. śr.	fragmenty naczyń
CHELM	4	20	śląd osadnictwa	epoka kamienia	fragment naczyń
CHELM	5	21	śląd osadnictwa	epoka kamienia	fragmenty naczyń
CHELM	6	22	osada	nowożytność XV-XVII	7 fragmentów naczyń
CHELM	7	23	osada	nowożytność XV-XVIII	fragmenty naczyń
CHELM	8	24	śląd osadnictwa	póź. śr.	fragmenty naczyń
CHELM	9	25	osada	nowożytność XV-XVII	6 fragmentów naczyń
CHELM	10	26	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia, późny okres wpływów rzymskich, póź. śr. nowożytność XVII-XIX	1 odlupek, Żużel żelazny, fragmenty naczyń
CHELM	11	27	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	1	28	osada , kościół	wczesne i póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	2	29	osada, śląd osadniczy	pradzieje, póź. śr. nowożytność I	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	3	30	osada	Wczesne i póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

GOŁACZEWY	4	31	osada	nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	5	32	osada, ślad osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	6	33	śląd osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	7	34	śląd osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	8	35	śląd osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	9	36	osada, ślad osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	10	37	śląd osadniczy	póź. śr.	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	11	38	śląd osadniczy	epoka kamienia	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	12	39	osada	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	13	40	osada	nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	14	41	osada	nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	15	42	osada, ślad osadniczy	mezolit, póź. śr.	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	16	43	osada	nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	17	44	osada	nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	18	45	osada, ślad osadniczy	epoka kamienia, wczesne i póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	19	46	osada, ślad osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	20	47	śląd osadniczy	póź. i wczesne śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	21	48	osada, ślad osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	22	49	osada	nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	23	50	osada	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	24	51	śląd osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	25	52	śląd osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	26	53	śląd osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	27	54	śląd osadniczy	póź. śr.	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	28	55	śląd osadniczy	epoka kamienia	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	29	56	osada	nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	30	57	osada	nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	31	58	osada	wczesne śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	32	59	osada, ślad osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	33	60	osada, ślad osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	34	61	śląd osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	35	62	osada	póź. śr.	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	36	63	osada, ślad osadniczy	Późny okres wpływów rzymskich, póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	37	64	osada, ślad osadniczy	wczesne i póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	38	65	śląd osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	39	66	śląd osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

GOŁACZEWY	40	67	osada, ślad osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	41	68	ślad osadniczy	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	42	69	osada	nowożytność	fragmenty naczyń
GOŁACZEWY	43	70	osada	nowożytność	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	1	71	ślad osadniczy	epoka kamienia póź. śr. , nowożytność	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	2	72	osada,	póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	3	73	ślad osadniczy	epoka kamienia	Hucisko
CHRZAŚTOWICE	4	74	ślad osadniczy	epoka kamienia póź. śr.	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	5	75	ślad osadniczy, osada	epoka kamienia póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	6	76	osada, ślad osadniczy	późny okres wpływów rzymskich, wczesne i póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	7	77	ślad osadniczy	epoka kamienia póź. śr. nowożytność	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	8	78	osada	późny okres wpływów rzymskich, wczesne i póź. śr. , nowożytność	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	9	79	ślad osadniczy	wczesne i póź. śr. , nowożytność	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	10	80	osada	nowożytność	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	11	81	ślad osadniczy	póź. śr.	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	12	82	osada	nowożytność	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	13	83	osada, ślad osadniczy	epoka kamienia nowożytność	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	14	84	ślad osadniczy	okres wpływów rzymskich	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	15	85	osada, ślad osadniczy	nowożytność	fragmenty naczyń
CHRZAŚTOWICE	16	86	ślad osadniczy	póź. śr.	fragmenty naczyń

18. ZABYTKI RUCHOME

Występujące na terenie Gminy Wolbrom zabytki ruchome to przede wszystkim przedmioty wystroju wnętrz zabytkowych kościołów, takie jak ołtarze, ambony, stalle, konfesjonały oraz sprzęty i tkaniny liturgiczne. Gromadzone przez wiele pokoleń reprezentują zarówno pod względem formy, jak i czasu ich powstania zróżnicowany zbiór pamiątek przeszłości. Najstarsze przedmioty pochodzą z początku XVI w. i powstały zapewne w lokalnych warsztatach rzemieślniczych. Największą grupę stanowią przedmioty barokowe i późnobarokowe. Do najstarszych zachowanych obiektów należy ornat z początku XVII w. z kościoła Św. Katarzyny w Wolbromiu oraz późnogotyckie, drewniane rzeźby w kościele Św. Mikołaja i Katarzyny w Dłużcu. Pomimo zróżnicowania formy prezentują wysokie walory artystyczne i historyczne. Te najbardziej wartościowe zostały wpisane do rejestru zabytków ruchomych. Rejestr zabytków ruchomych, podobnie jak rejestr zabytków nieruchomych jest prowadzony przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

ruchomy na podstawie decyzji wydanej na wniosek właściciela zabytku. Do rejestru nie wpisuje się zabytków wpisanych do inwentarza muzeum lub wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego. Muzea stanowią najważniejszą formę organizacyjną opieki nad zabytkami ruchomymi. Kwestie związane z ochroną zbiorów muzealnych reguluje odrębna ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r. nr 5, poz. 24 z późn. zm). Na terenie Gminy Wolbrom do rejestru zabytków ruchomych wpisano następujące obiekty:

Nazwa obiektu	Zabytki ruchome	Nr i data wpisu do rejestru
Kościół p.w. Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej w Wolbromiu	Ołtarz główny, barokowy z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem , poł. XVII w.; ołtarze boczne wraz z obrazami Męczeństwo Św. Szczepana z Św. Marcinem , barokowe, XVII w; empora organowa i chór muzyczny, XIX w., stalle XIX w., ławki, drzwi do zakrystii, XIX w., krucyfiks XVII w., polichromie , dzwon z 1885r.	B-24/M, decyzja z dnia 09.03.2007r.
Kościół p.w. Św. Katarzyny w Wolbromiu	Portale w zakrystii, XVI w., odrzwia w oratorium XVII w., ołtarz główny barokowy, XVIII w., ołtarze boczne XVII w., ambona neobarokowa XIX w., chrzcielnica murowana, barokowa 1671 r., lawaterz i tabernakulum XV/ XVI w., chór muzyczny XVIII/XIX w., stalle neogotyckie i ława kolatorska, XIX w., feretryny barokowe z końca XVIII w., obraz Św. Stanisława Kostki, XVIII w., rzeźby grupy Ukrzyżowania na tęczycy, XVIII w., dwa krucyfiksy barokowe XVIII/XIX w., monstrancja oraz puszki na komunikaty, XVII w., kielichy i relikwiarze, ornaty XV-XVIII w., płyty epitafijne ks. Marcina z Wolbromia 1637r., ks. Jana Gaudencjusza 1638 r., Jana i Katarzyny Karwickich 1778	B-301, decyzja z dnia 10.06.1972r.
Kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela w Porębie Górnej	Drewniana późnogotycka rzeźba Św. Jana Ewangelisty z końca XV w.	B-6/M, decyzja z dnia 22.06.2005r.
Kościół pw. Św. Marcina w Porębie Dzierżnej	ołtarz główny późnobarokowy z obrazem Matki Boskiej Śnieżnej, XVIIIw., dwa ołtarze boczne z obrazami Św. Józefa, Św. Antoniego i Św. Teresy, XVIII w., ołtarz boczny w stylu Regencji z antependium rokokowym, XVIII w., ambona późnobarokowa, ławy rokokowe XVIII w., krucyfiksy, monstrancje , kielichy i puszki an komunikaty XVIII w., ornaty haftowane późnobarokowe XVII i XVIII w., dzwon 1545 r.	B-274, decyzja z dnia 18.03.1963r.
Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Św. w Strzegowej	ołtarz główny rokokowy, XVIII w., dwa ołtarze boczne późnobarokowe XVIII w., kamienna chrzcielnica XVIII w., konfesjonały, obraz Św. Mikołaja XVII w., monstrancja, krucyfiks , dwa ornaty haftowane XVIII w., dzwon XV/XVI w.	B-101, decyzja z dnia 05.07.1961r.
Kościół p.w. Św. Mikołaja i Katarzyny w Dłużcu	ołtarz główny późnorenesansowy z obrazem Matki Boskiej Śnieżnej, ołtarz boczny w formie tryptyku z obrazem Matki Boskiej na tronie, XVI w., ołtarz boczny z obrazem Św. Mikołaja i Pokłonem Trzech Króli, XVI/XVIIw., gotyckie rzeźby nieustalonych świętych, XV w., rzeźba Św. Mikołaj 1500 r., rzeźby Św. Cecylii i Króla Dawida z dawnego chóru muzycznego, rzeźba Chrystusa Bolesnego, XVI w.	B-288 , decyzja z dnia 13.03.1972 r.
Kapliczka z figurą św. Rocha w Jezówce	Kapliczka słupowa, usytuowana na końcu terenu zabudowanego, przy granicy z Bożą Wolą. Kapliczka jest jedną z najstarszych na terenie Gminy, powstała w 1857r. z fundacji rodziny Kośmidrów. Kamienna, w formie wysokiego filara, ustawionego na kilkustopniowym cokole.	B-345/M, decyzja z dnia 12.07.2013 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

19. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu Konwencji UNESCO obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sztuki widowiskowe zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne, wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata oraz umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Rolą władz samorządowych jest m. in. pielęgnowanie wszelkich zastanych przejawów tego dziedzictwa jak i tworzenie warunków do budowania nowych form tożsamości kulturowej. Służą temu wydarzenia kulturalne jakie mają miejsce na terenie gminy.

Tereny Ziemi Wolbromskiej zamieszkiwali tzw. Krakowiacy Zachodni. Jest to grupa etnograficzna związana z obszarem na zachód po rzekę Przemszę, na północ po Szczekociny, na wschód po Jędrzejów, Miechów, Proszowice, Koszyce i Bochnię, na południe po Myślenice, Kalwarię Zebrzydowską i Wadowice.

Grupy Etnograficzne w Małopolsce

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Odległość od Krakowa, który był centralnym ośrodkiem Krakowiaków Zachodnich, przynależność do zaboru rosyjskiego, a także związki z Ziemią Kielecką i Śląskiem spowodowały, że tradycyjne zwyczaje związane z tą grupą etnograficzną nie są tak silne jak w innych rejonach Małopolski. Nadal, szczególnie przy okazji uroczystości państwowych i kościelnych noszony jest tradycyjny strój krakowski.

Strój Krakowiaków Zachodnich wyróżniał się męskim okryciem głowy, którym była czerwona rogatywka z pawimi piórami i wstążkami. Pasiaste, szerokie spodnie wpuszczane w wysokie skórzane buty. O zamożności gospodarza świadczyła jakość sukmany i kaftana. Kaftan miał krój długiej kamizelki bez rękawów. Sukmana noszona była na wierzch. Zdobieniami kaftanów i sukman były duże, płaskie guziki z mosiądzu, guziki, jedwabne, czerwone chwościki. W ten sam sposób zdobiło się również klapki kieszeni, kołnierze i miejsca zszycia poły kaftana z resztą materiału. Noszenie sukmany kojarzyło się z powagą i dostojnością. Na sukmanę lub kaftan zakładano pas z brzękadłami i trzosem, które wydawały głośne dźwięki podczas tańca. Ubiór kobiet zależał od ich stanu cywilnego. Młode dziewczęta spletały włosy w warkocze i ozdabiały je wstążkami i spinkami. Wianki zakładano tylko wtedy, gdy dziewczyna wychodziła za mąż albo była druhną panny młodej. Mężatki nakładały kwieciste czepce. Koszula damska była biała z haftem. na koszulę nakładano gorset z czarnego sukna. Gorsety ozdabiano kolorowym kwiatowym haftem lub obszywano koralikami. Cały gorset wyglądał kolorowo i błyszcząco. Spódnica była szyta z zielonego, niebieskiego albo białego jedwabiu. Na spódnice zakładano zapaski. Najważniejszą ozdobą krakowskiego stroju były prawdziwe, czerwone korale. Cały naszyjnik składał się z kilku sznurów, a największe paciorki umieszczało się w srebrnych okuciach.

Kultywowaną nadal na terenie gminy tradycją są uroczystości dożynkowe. Gmina Wolbrom jest gminą wiejsko-miejską. Znaczna część gminy, poza terenem samego Wolbromia to nadal tereny rolne. Uprawa ziemi jest głównym źródłem dochodem mieszkańców. Zakończenie żniw wiąże się również współcześnie z dożynkami. Dożynki organizowano już w XVI w. gdy na terenach wykorzystywanych rolniczo ukształtowała się gospodarka folwarczno-dworska. Urządzali je dla chłopów właściciela majątków. W obchodach dożynkowych występują obrzędy mające charakter dziękczynienia i ofiary za urodzaj, takie jak zwyczaj ostatniej garścią lub kępą niezżętego zboża zwaną przepiórka albo kozą, które po żniwach pozostawiano na opustoszałym polu, dla zapewnienia ciągłości i pomyślności zbiorów. Najbardziej popularną tradycją związaną z dożynkami jest plecenie wieńców dożynkowych, z resztek zbóż, kiści czerwonej jarzębiny, owoców, kwiatów i kolorowych wstążek. Wieńce dożynkowe miały zwykle kształt wielkiej korony, rzadziej koła. Wieniec dożynkowy nazywany bywał plonem. Uosabiał wszystkie zebrane płody i urodzaj. Niosła go najlepsza żniwiarka i gospodyni. Za nią postępował orszak odświętnie ubranych żniwiarzy, niosących na ramionach przybrane kwiatami, wyczyszczone kosy i sierpy. Wieniec trafiał najpierw do kościoła, celem poświęcenia, następnie ze śpiewem w uroczystym pochodzie, udawano się prosto do dworu lub do domu właściciela pola, spełniającego zaszczytną rolę Gospodarza Dożynek. Obecnie rolę Gospodarza Dożynek pełni najczęściej Burmistrz, a udział w

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

uroczystościach biorą przedstawiciele władz samorządowych. Tradycja przybrała charakter świecki i jest okazją do uroczystości gminnych i integracji lokalnej społeczności.

Na terenie gminy Wolbrom praktycznie zanikło tradycyjne rzemiosło. Brak jest kowali, bednarzy, szewców, stolarzy itp. Tradycje dawnych zawodów są reprezentowane wyłącznie przez piekarzy. W Wolbromiu od kilku lat odbywają się Małopolskie Dni Chleba, które mają charakter wydarzenia kulturalnego i są okazją do zaprezentowania tradycyjnych wyrobów kulinarnych. Ostatnio dla przypomnienia ginących zajęć mieszkańców Dom Kultury w Wolbromiu realizuje projekt pt. „Kultura na życzenie”, w ramach którego propaguje pasje mieszkańców. Pod hasłem „Każdy może mieć swojego kręcioła” oprócz typowego hobby prezentowane są np. kolekcje tradycyjnych narzędzi i wyrobów szewskich, modelarstwo i hodowla gołębi pocztowych.

ZESPOŁY ARTYSTYCZNE I ORGANIZACJE SPOŁECZNE

Głównym animatorem życia kulturalnego miasta i gminy jest Dom Kultury w Wolbromiu. Dom jest instytucją podlegającą władzom samorządowym. Siedzibą Domu Kultury jest budynek przy ul. Leśnej w Wolbromiu. Działalność DK ukierunkowana jest na młodzież i dorosłych, szczególnym adresatem są najmłodszy oraz seniorzy. Pod patronatem Dom Kultury działa większość zespołów artystycznych i ognisk. Dom prowadzi działalność edukacyjną, organizuje liczne imprezy i konkursy, prowadzi szkolenia dla instruktorów i animatorów kultury w dziedzinie zajęć plastycznych, teatralnych, muzycznych, naukę śpiewu oraz gry na instrumentach oraz zajęcia ogólnorozwojowe (rytmika, taniec). Dom posiada jedną z największych w powiecie sal widowiskowych mogących jednocześnie pomieścić 380 osób oraz tzw. salę lustrzaną na 100 osób. W pomieszczeniach Domu organizowane są występy, spektakle teatralne, recitale, projekcje kinowe, konferencje, szkolenia i wystawy. Dom jest także organizatorem imprez plenerowych pikników i wycieczek turystycznych.

Koła Gospodyń Wiejskich działają w 23 sołectwach. Koła są dobrowolnymi organizacjami kobiecymi działającymi na terenach wiejskich. Koła wywodzą się z organizacji rolników tworzonych jeszcze z końcem XIX w. Obecnie działalność Kół koncentruje się na rozwijaniu przedsiębiorczości kobiet, pomocy pozyskaniu zatrudnienia, zwiększaniu uczestnictwa mieszkańców wsi w dziedzinie kultury i kultywowaniu tradycyjnych zwyczajów. Swoją działalność zaznaczają zwłaszcza podczas cyklicznych imprez plenerowych i rodzinnych, dożynek, konkursów i pokazów tradycyjnych potraw kulinarnych i zwyczajów świątecznych. Z inicjatywy Stowarzyszenia Kół Gospodyń wiejskich w 2016 r. powstała Izba Regionalna przy ul. Krakowskiej Wolbromiu, gdzie odbywają się warsztaty rękodzieła.

Orkiestry dęte OSP. Na terenie Gminy Wolbrom przy oddziałach Ochotniczych Straż Pożarnych działają orkiestry dęte. Orkiestry skupiają przede wszystkim mężczyzn. Podobnie jak Koła Gospodyń Wiejskich są wizytówką poszczególnych wsi. Ich działalność zaznacza się najczęściej przy okazji obchodów rocznicowych, imprez i uroczystości gminnych oraz państwowych i kościelnych świąt. W 2018 r. z okazji 100 rocznicy odzyskania niepodległości

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

odbył się organizowany przez Dom Kultury Koncert Niepodległości w trakcie którego wystąpiły wszystkie orkiestry dęte.

Uniwersytet Trzeciego Wieku działa przy Domu Kultury i zrzesza seniorów z terenu gminy. Oferta kierowana jest do emerytów, rencistów, osób nieczynnych zawodowo, niezależnie od posiadanego wykształcenia. W ramach Uniwersytetu prowadzone są wykłady z historii, biologii, medycyny, kultury, sztuki i literatury. Podstawowym celem jest integracja i aktywizacja osób starszych oraz zapobieganie ich wykluczeniu społecznemu z racji wieku. Przy Uniwersytecie działa między innymi Chór „Nowe Horyzonty”.

Życie kulturalno-oświatowe gminy Wolbrom organizuje również Miejska Biblioteka Publiczna. Biblioteka oprócz głównej siedziby posiada filie, co znacznie ułatwia dostęp do księgozbioru. Powstanie biblioteki nastąpiło kilka lat po II wojnie światowej. Biblioteka mieściła się w lokalu przy ul. Krakowskiej i miała zaledwie 412 książek. Pierwszym kierownikiem był Euzebiusz Marchajski. Obecnie księgozbiór powiększył się do 65.000 woluminów. Z biblioteki korzysta 3.132 czytelników. Celem działalności Biblioteki Miejskiej jest nie tylko udostępnianie księgozbioru ale również organizowanie wystaw, odczytów, spotkań z czytelnikami a także w okresie ferii i wakacji organizowanie czasu wolnego dla dzieci i młodzieży. Efektem są zajęcia i konkursy plastyczne, tematyczne lekcje biblioteczne i spotkania z autorami.

W mieście działa Kino „Radość”. Kino działa przy Wolbromskim Domu Kultury. Dysponuje największą salą na terenie powiatu olkuskiego możliwością projekcji systemie 3D. Nowe media i środki przekazu mają zachęcić dzieci i młodzież do zapoznania się z programami szkolnymi.

Szczególną placówką prowadząca działalność z zakresu oświaty i kultury jest Warsztat Terapii Zajęciowej w Lgocie Wolbromskiej. Warsztat działa przy Szkole Podstawowej od 2002 r. i są prowadzone przez Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem. Celem organizacji jest stworzenie osobom niepełnosprawnym, upośledzonym umysłowo możliwości rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia. Warsztat Terapii Zajęciowej prowadzi aktywne działania zmierzające do usamodzielnienia uczestników poprzez wyposażenie ich w umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej, a także rozwijania psychofizycznych sprawności oraz podstawowych i specjalistycznych umiejętności zawodowych.

20. WALORY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Przeszło 50 % powierzchni gminy Wolbrom objęte zostało różnymi formami ochrony przyrody w tym Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd oraz Obszaru Chronionego Krajobrazu Jurajskich Parków Krajobrazowych. Niewątpliwym atutem i szansą dla zachowania krajobrazu kulturowego gminy jest brak przemysłu ciężkiego, brak zanieczyszczeń środowiska oraz stosunkowo niewielkie zaludnienie. Na terenie gminy znajduje się ponadto 18 pomników

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

przyrody ożywionej i nieożywionej. Najatrakcyjniejszy pod względem przyrodniczym i krajobrazowym obszar znajduje się w północno-wschodniej części gminy na terenie Doliny Wodącej. Do najcenniejszych elementów przyrody nieożywionej należą geologiczne formy ukształtowania terenu, powstałe w wyniku zjawisk krasowych, charakterystycznych dla Wyżyny Krakowsko – Częstochowskiej i Jurajskiego Parku Krajobrazowego. Są to położona w pn. części gminy, na krawędzi suchej Doliny Wodącej Jaskinia Biśnik. Jaskinia Biśnik jest nie tylko interesującym miejscem turystycznym ale również jednym z najważniejszych wielokulturowych stanowisk archeologicznych. Najstarsze znaleziska wydobyte z namuliska jaskini datuje się wstępnie na ok. 500 tys. i powszechnie przyjmuje się, że są to najstarsze ślady bytności człowieka na ziemiach polskich. Dolina Wodącej to typowa dolina jurajska. Jej cechą wyróżniającą jest brak cieków wodnych. Nieodłącznym elementem krajobrazu Gminy są liczne samotne skały wapienne. W przysiółku Smoleń - Podlesie ostańce „Oparenica”, „Zegarowa”, „Jama” czy w Strzegowej skała „Baśnik”. Na terenie sołectwa Domaniewice w Czarnym Lesie znajduje się źródło szczelinowo-krasowe, które daje początek potokowi Dzdzenica. Źródło to stanowi najlepiej zachowany naturalny wypływ wód podziemnych na całym obszarze Wyżyny Krakowsko Częstochowskiej. Woda ma temperaturę wahającą się w granicach 8-9°C i mineralizację ok. 300 g/l. Na terenie gminy znajdują się liczne pomniki przyrody, w tym do najcenniejszych należą zachowane na terenie parku dworskiego w Porębie Dzierżonej: tulipanowiec amerykański, klon jesionolistny, dąb szypułkowy i kilka okazów lipy szeroko i drobnolistnej. Ponadto, klon jawor w Strzegowej, lipa drobnolistna w Gołaczewach. Wiek drzew oceniany jest od 100-150 lat. Równie cennym elementem krajobrazu są relikty historycznych układów osadniczych wsi. Najstarsze sołectwa Dłużec, Lgota i Łobzów zostały lokowane z początkiem XIV w. Ww. sołectwa są przykładem typowych ulicówek, ciągnących się długim klinem w zależności od ukształtowania terenu. Zabudowa usytuowana jest po obu stronach drogi lokalnej, stanowiącej główną oś układu z niewykształconą owalnicą w centrum wsi, przy której zachowały się zespoły kościelne i dworskie (Poręba Dzierżona, Poręba Górna, Domaniewice, Gołaczewy). Ważnym elementem układów ruralistycznych są zachowane ciekówki wodne, młynówki oraz stawy, często zarośnięte i zamienione na łąki (Domaniewice, Poręba Górna, tzw. zalew wolebromski na terenie dawnego założenia folwarcznego). Dominantę w krajobrazie historycznym stanowią najczęściej wieże kościołów, natomiast wnętrza krajobrazowe tworzą zachowane jeszcze grupy zieleni parkowej, nierzadko z alejami, wytyczającymi główne osie układu.

SZLAKI TURYSTYCZNE

Przez teren gminy przebiegają dwa najbardziej znane na Jurze szlaki turystyczne: Szlak Orlich Gniazd i Szlak Warowni Jurajskich. Na terenie gminy znajduje się także Szlak Partyzantów Ziemi Olkuskiej, Szlak Smoleński, Szlak Architektury Drewnianej oraz Szlak „Jaskiniowców”.

Szlak Orlich Gniazd (czerwony) ciągnący się Krakowa do Częstochowy, w gminie Wolbrom biegnie z kierunku Bydlina przez Załęże, Góry Bydlińskie, Gajówkę Psiarskie Dolinę Wodąca (Grodzisko - Biśnik - przysiółek Podlesie - Smoleń do Pilicy). Szlak Warowni Jurajskich

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

(niebieski) z Rudawy do Mstowa, prowadzi od strony Glanowa przez górującą nad Wolbromiem wierzchowinę (491 m n.p.m.), Krzyż Milenijny Wolbrom -Zabagnie - Dłużec - Kąpiele Wielkie - Strzegowę - Dolinę Wodącej - Podlesie -Smoleń do Ogródzieńca. Szlak Partyzantów Ziemi Olkuskiej (czarny) biegnie z kierunku Ryczowa przez Dolinę Wodącą - Strzegowę - Kąpiele Wielkie - ruiny Zamku Udórz do Pohulanki. Szlak Smoleński (żółty) prowadzi trasą Smoleń-Kąpiele Wielkie - kol.Syber - zamek Udórz – Poręba Dzierżna - Jeżówka. Szlak Architektury Drewnianej prowadzi przez 237 najbardziej wartościowych obiektów budownictwa drewnianego Małopolski w tym: 118 kościołów, 40 cerkwi, 28 zespołów zabudowy wiejskiej i małomiasteczkowej, 9 skansenów, 11 dworów i 31 innych zabytkowych obiektów drewnianych. W gminie Wolbrom na Szlaku Architektury Drewnianej znalazły się dwa obiekty: Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia N.P. Marii w Wolbromiu oraz Kościół parafialny pw. Świętych Mikołaja i Wawrzyńca. Szlak „Jaskiniowców” oznaczony kolorem zielonym, stanowi atrakcyjne uzupełnienie walorów widokowych i obiektów turystycznych dla przebiegających w pobliżu szlaków Orlich Gniazd (czerwonego) oraz Warowni Jurajskich (niebieskiego). Nowo oznaczony szlak rozpoczyna się przy przysiółku Podlesie. Dziesięciokilometrowa trasa Szlaku Jaskiniowców prowadzi w najpiękniejsze zakątki tego terenu i ukazuje niezwykle malownicze pejzaże jurajskie.

Oprócz szlaków turystycznych na terenie gminy Wolbrom znajdują się nowo powstałe ścieżki rowerowe wybudowane na obszarze Doliny Wodącej. Ścieżka rowerowa o długości 600 metrów biegnie wzdłuż szlaku turystycznego Partyzantów Ziemi Olkuskiej, od kolonii Poduchowne w Strzegowej w okolicy Grodziska Pańskiego. Drugi odcinek długości 1200 metrów wzdłuż Szlaku Warowni Jurajskich rozpoczyna się na skraju lasu w Domaniewiczach i kończy opodal skały Biśnik.

21. OCENA STANU ZACHOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

Niewątpliwym atutem Gminy Wolbrom jest systematyczne opracowywanie dokumentów strategicznych, w tym dotyczących ochrony zabytków. Gminna Ewidencja Zabytków została opracowana w 2010r. Jej sporządzenie polegało głównie na weryfikacji założonej w latach 80-tych wojewódzkiej ewidencji zabytków. Na podstawie rozpoznania w terenie skreślono obiekty już nie istniejące, zmodernizowane oraz zniszczone w stopniu powodującym nieodwracalną utratę ich wartości. Ogółem wykreślono ok. 40% zabytków nieruchomości i 20 % zabytków ruchomych. Następnie w 2015r. Gminna Ewidencja Zabytków została zaktualizowana. Wówczas do ewidencji włączono 15 nowych obiektów. Były to bunkry w Gołaczewach oraz kapliczki przydrożne. Opracowana na szczeblu gminy ewidencja zabytków była podstawą opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2010-2014, na lata 2015-2018 oraz na lata 2019-2023. Została także uwzględniona w obowiązującym miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Substancję zabytkową gminy Wolbrom stanowią głównie kapliczki przydrożne, budynki sakralne, architektura drewniana, zespoły budowlane i układy przestrzenne wsi oraz miasta

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Wolbrom. Stan zachowania tych obiektów jest zróżnicowany. Kapliczki chociaż są przez właścicieli utrzymywane na bieżąco wymagają przede wszystkim profesjonalnych remontów konserwatorskich. Wyjątkowej uwagi wymagają zachowane zespoły budowlane oraz pojedyncze budynki na terenie Wolbromia, w tym zachowana elewacja starej poczty. Obserwuje się wyraźną zależność sposobu utrzymania budynków od rodzaju własności. Zdecydowanie w kondycji pozostają obiekty sakralne. To zjawisko odnotowano już przy sporządzaniu poprzedniego Programu w 2019 r. Sytuacji niestety nie udało się odwrócić. Proporcje pomiędzy nakładami na obiekty stanowiące własność osób fizycznych i parafii nadal są zaburzone.

Z dotacji udzielanych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pomoc finansową uzyskała Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej Dziewicy i Męczennicy w Wolbromiu na remont dachu oraz konserwację późnogotyckiego ornatu z 1 poł. XV w. i tkaniny wschodniej z XVII w.

W ostatnich czterech latach nie udało się niestety w sposób radykalny powstrzymać postępującej degradacji zabudowy mieszkalnej na terenie samego Wolbromia. Problem dotyczy nie tylko obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, ale również zlokalizowanych na obszarze historycznego układu urbanistycznego miasta, w strefach ochrony konserwatorskiej. Efektem rozdrobnienia własnościowego oraz migracji zarobkowej była wzrastająca od lat ilość nieruchomości opuszczonych. Nieremontowane obiekty szpecą sylwetę miasta i zagrażają bezpieczeństwu przechodniów. Niepokojącym zjawiskiem jest brak zainteresowania tymi nieruchomościami ze strony właścicieli. Skala tego zjawiska była na tyle duża, że władze Gminy wspólnie z Powiatowym Inspektorem Nadzoru Budowlanego w Olkuszu podjęły działania polegające na inwentaryzacji wszystkich nieruchomości zagrażających zawaleniem. Ww. działania były pierwszym pozytywnym krokiem w kierunku rewitalizacji przestrzeni publicznej i przyniosły pierwsze efekty. Ze względu na realne zagrożenie katastrofą budowlaną w wielu wypadkach w uzgodnieniu z Małopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków przeprowadzono roboty budowlane polegające na rozbiórce zniszczonych budynków. Ze stanowiska konserwatorskiego uzasadniona złym stanem technicznym wymiana substancji jest dopuszczalna, jednak z uwagi na ochronę historycznego centrum miasta zaleca się odtworzenia gabarytów, detali architektonicznych oraz zastosowanie w elewacjach frontowych tradycyjnego materiału budowlanego: kamienia i cegły. O ile konieczności rozbiórki spotkała się ze zrozumieniem ze strony właścicieli, to wyegzekwowanie zaleceń konserwatorskich okazało się bardzo trudne. Właściciele najczęściej deklarują, że nie zamierzają inwestować, przeznaczają nieruchomość do sprzedaży lub są zainteresowani budową budynków nowoczesnych o znacznie większych gabarytach.

Niepokojącym zjawiskiem w dalszym ciągu są samowolnie prowadzone roboty budowlane. Najczęściej bez uzgodnienia z konserwatorem zabytków wymieniana jest historyczna stolarka okienna. Okna skrzynkowe, drewniane zastępuje się oknami PCV, bez powtórzenia profili i podziałów. Niepokojącym działaniem są roboty budowlane polegające na rozbiórce, traktce których pomimo zaleceń konserwatorskich o zachowaniu elewacji frontowych, pod

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

pretekstem „katastrofy budowlanej” fasady są rozbierane. Brak poszanowania dla ochrony historycznej części miasta skutkuje samowolnym stawianiem ogrodzeń z materiałów gotowych, prefabrykowanych, pozbawionych walorów estetycznych.

Do pozytywnych działań zaliczyć należy uruchomienie przez Gminę serwisu informacyjnego. Na stronie internetowej UMiG Wolbrom w zakładce „Aktualności” systematycznie zamieszczane są informacje o działaniach samorządu, przyznanych dotacjach na ochronę zabytków , a także przy okazji obchodów jubileuszowych oraz wydarzeń kulturalnych informacje historyczne pogłębiające zainteresowanie i świadomość mieszkańców w dziedzinie dorobku poprzednich pokoleń i spuścizny kulturowej regionu.

Ocena stanu zachowania dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Wolbrom, zwłaszcza w kontekście czterech ostatnich lat, który należy uznać za okres wdrażania zadań wynikających z opracowanego na lata 2019-2023 Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami wypada pozytywnie. Pomimo ciągle niezadawalającego stanu technicznego wielu budynku wystąpiło szereg zjawisk, które oznaczają przede wszystkim wzrost zainteresowania i zaangażowania władz samorządowych oraz mieszkańców ochroną i opieką nad zabytkami.

Od 2014 r. odnotowano następujące zjawiska pozytywne i negatywne w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

ZJAWISKA POZYTYWNE	ZJAWISKA NEGATYWNE	ZJAWISKA OBOJĘTNE
Zwiększenie liczby obiektów zabytkowych przy których prowadzono roboty budowlane i prace konserwatorskie	Dysproporcje pomiędzy stanem zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków , obiektami figurującymi w ewidencji gminnej	Utrzymanie stanu obiektów zabytkowych pod względem ilościowym na jednakowym poziomie
Zwiększenie –ilości dotacji na prace konserwatorskie	Samowolnie prowadzone modernizacje i inne prace budowlane	
Radykalny wzrost udziału Gminy w kosztach na remonty konserwatorskie obiektów zabytkowych	Lekceważenie przez właścicieli zaleceń konserwatorskich oraz brak działań mających na celu skuteczne egzekwowanie tych zaleceń	
Zwiększenie zainteresowania i zaangażowania właścicieli oraz samorządu ochrona dziedzictwa kulturowego Gminy	Ciągle duża liczba obiektów oczekujących na remont	

Oceniając realizację przyjętych w poprzednim Programie zadań stwierdza się, że w okresie od 2015 do 2022 r. Gmina Wolbrom przyjęła następujące priorytety i zadania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego na swoim terenie :

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Priorytet	Kierunek działania
Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego miasta Wolbrom jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy i poprawy jej wizerunku	Zahamowanie procesu degradacji zabytków w centrum Wolbromia i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania Rewitalizacja przestrzeni miejskiej
Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego wsi jako element integrujący lokalne społeczności i budujący poczucie tożsamości z miejscem zamieszkania	Rewaloryzacja kapliczek przydrożnych
	Porządkowanie i rewitalizacja cmentarzy
	Promocja dziedzictwa niematerialnego
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych	Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego
	Promocja walorów krajobrazu kulturowego gminy i kreacja produktów turystyki kulturowej

W ramach przyjętych kierunków zadania zrealizowano tylko część. Zróżnicowany był również stopień zawansowania realizacji poszczególnych kierunków i działań. Do realizacji niektórych zadań w ogóle nie przystąpiono. Wśród zadań nie zrealizowanych są takie, które wymagają nakładów finansowych i pozyskania środków zewnętrznych ale również takie które wymagają wyłącznie inicjatywy, działań organizacyjnych i zaangażowania pracowników UMiG.

Zadania	Stopień zawansowania
W ramach współpracy z Małopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz Powiatowym Inspektorem Nadzoru Budowlanego w Olkuszu zinwentaryzowanie obiektów zagrażających bezpieczeństwu, obiektów w złym stanie technicznym i pustostanów.	zadanie realizowane systematycznie w zależności od potrzeb,
Podjęcie, wspólnie z Powiatowym Inspektorem Nadzoru Budowlanego działań administracyjnych nakazujących właścicielom przeprowadzenie koniecznych remontów lub robót budowlanych	bardzo zaawansowane
W wypadku budynków przeznaczonych do remontu lub rozbiórki i usytuowanych w strefie ochrony konserwatorskiej wystąpienie do wojewódzkiego konserwatora zabytków o wytyczne konserwatorskie dot. ochrony najcenniejszych elementów poszczególnych obiektów oraz możliwości nowego zagospodarowania	zadanie realizowane systematycznie w zależności od potrzeb,
W wypadku budynków zagrożonych katastrofą o nieustalonym stanie własnościowym podjęcie starań o przeprowadzenie remontów zastępczych	nie zrealizowane
W oparciu o inwentaryzację stanu technicznego budynków i wytyczne konserwatorskie opracowanie (lub aktualizacja) koncepcji szeroko pojętej rewitalizacji centrum miasta	nie zrealizowane

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Podjęcie uchwały o preferencyjnych warunkach dla działalności gospodarczej w obrębie Rynku i przyległych ulic	nie zrealizowane
Opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów obiektów zabytkowych położonych w strefach ochrony konserwatorskiej na terenie miasta Wolbrom, w tym szczególnie obiektów stanowiących własność komunalną	częściowo, w ramach ustaleń obowiązującego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego
Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych oraz na terenie historycznego układu urbanistycznego	częściowo, w ramach ustaleń obowiązującego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego
Organizowanie w centrum miasta wystaw i imprez plenerowych, kiermaszów handlowych itp. wymuszających spędzanie czasu wolnego na terenie miejsca zamieszkania i tym samym ożywienie przestrzeni publicznej	realizowane na bieżąco
Inwentaryzacja i ocena stanu zachowania kapliczek przydrożnych	zrealizowane na etapie aktualizacji GEZ
Ustalenie stanu własnościowego nieruchomości, na których zlokalizowane są kapliczki	realizowane na bieżąco na etapie aplikacji o fundusze na dotacje
Opracowanie harmonogramu remontów konserwatorskich z podziałem na lata, uwzględnieniem priorytetów i zakresu prac przy kapliczkach.	nie opracowano
Stworzenie szlaku turystycznego oraz opracowanie przewodnika „Kapliczki Przydrożne gminy Wolbrom	nie opracowano
Porządkowanie starych mogił i cmentarzy parafialnych	rozpoczęto
Opracowanie wspólnie z Parafiami planu uporządkowania cmentarzy oraz konserwacji najstarszych nagrobków. Współpraca z Parafiami i powiatowym urzędem pracy w zakresie zatrudnienia bezrobotnych do prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających	realizowane na bieżąco na etapie przystępowania do prac i aplikacji o fundusze na dotacje
Promocja i wspieranie działalności zespołów regionalnych, orkiestr dętych oraz kół gospodyń wiejskich	realizowane poprzez Dom Kultury
Zaangażowani szkół i filii Miejskiej Biblioteki Publicznej w działania edukacyjne wspierające realizację zadań, zwłaszcza w zakresie popularyzacji wiedzy o historii, tradycji poszczególnych miejscowościach oraz zachowanych obiektach zabytkowych	realizowane systematycznie
Konsekwentne egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru, funkcji oraz zachowania cennych panoram, przedpoli i osi widokowych	realizowane
Wystąpienie do starosty Powiatowego w Olkuszu o umieszczenie na zabytkach wpisanych do rejestru zabytków znaków informacyjnych wg wzoru zgodnego z rozporządzeniem Ministra Kultury	nie wystąpiono
Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej, tablic, map informacyjnych o zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy oraz głównych szlakach turystycznych	nie zrealizowano
Tworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służącej funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki (np. punktów widokowych, atrakcyjnych miejsc wypoczynku na szlakach turystycznych, zielonych parkingów)	nie zrealizowano
Utworzenie na terenie Miejskiego Centrum Kultury, Promocji i Informacji izby regionalnej	nie zrealizowano

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Nawiązanie współpracy z urzędem marszałkowskim w zakresie udziału gminy w Dniach Światowego Dziedzictwa Narodowego	nie zrealizowano
Opracowanie i wydanie informatorów turystycznych o atrakcjach turystycznych regionu	nie zrealizowano
Nagradzanie dobrych realizacji konserwatorskich przy zabytkach z terenu gminy	nie realizowane

22. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W poniżej zamieszczonej tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego Programu - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa gminy Wolbrom.

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE W GMINIE WOLBROM	
MOCNE STRONY	SLABE STRONY
Duża ilość obiektów wpisanych do rejestru zabytków w stosunku do obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków	Skromne środki budżetowe gminy
Cenne zabytki budownictwa drewnianego położone na Małopolskim Szlaku Architektury Drewnianej	Niewielki udział obiektów stanowiących własność
Cenne zabytki architektury sakralnej o znacznej randze dla całego województwa	Negatywny wpływ rozdrobnienia własnościowego obiektów mieszkalnych ujętych w gminnej ewidencji zabytków

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Duża liczba kapliczek i figur przydrożnych	Duża ilość obiektów zniszczonych i nieużytkowanych. Pustostany
Lokalizacja na terenie Jury krakowsko Częstochowskiej	Brak bazy hotelowo turystycznej oraz infrastruktury związanej z rekreacją
Duże walory krajoznawcze	słaba informacji o zabytkach, niewystarczająca wizualizacja obszaru (brak tablic informacyjnych, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych)
Bogate dziedzictwo niematerialne, duża ilość aktywnie działających zespołów regionalnych i artystycznych o znacznym dorobku i osiągnięciach w kraju i zagranicą oraz organizacji i stowarzyszeń	niska świadomość właścicieli
Dobre powiązanie komunikacyjne z Krakowem i Olkuszem oraz położenie przy linii kolejowej ułatwiające dostępność turystyczną	
Aktywności władz samorządowych w zakresie aktualizacji dokumentów strategicznych gminy i pozyskiwania funduszy na ochronę zabytków	
SZANSE	ZAGROŻENIA
Zwiększenie świadomości mieszkańców w zakresie znaczenia ochrony i wartości dziedzictwa kulturowego, poprawy estetyki otoczenia i właściwego użytkowania obiektów zabytkowych	Migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zjawiskiem utrata więzi z regionem
Prężna działalność Miejskiego Centrum Kultury	Postępująca degradacja, zagrożenie rozbiórką ze względu na pogarszający się stan techniczny
Doświadczenie i lepsze pozyskiwanie i wykorzystanie funduszy UE, państwowych, resortowych na prace remontowo-konserwatorskie	zacieranie walorów historycznych zespołów zabudowy i układów przestrzennych poprzez bezprawne przebudowy i modernizacje
Popularyzowanie dobrych wzorców zagospodarowania i poszanowania obiektów zabytkowych	Wydawanie zezwoleń na nową zabudowę mieszkaniową i użytkową rozbieżną ze stylistyką historyczną regionu
Współpraca z innymi gminami	Stosowanie nowoczesnych materiałów, technologii lub kolorystyk niedostosowanych do historycznego charakteru zabudowy
Przestrzeganie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego	Brak skutecznej egzekucji samowoli budowlanych
Szeroka promocja walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego Gminy	Skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne
Wykorzystanie nowoczesnych narzędzi komunikacji (Internet, bazy informacji turystycznej) dla popularyzacji walorów przyrodniczych, krajobrazowych i zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy	Wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych, brak opłacalności ich renowacji
Przynależność Gminy do Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Nad Białą Przemszą	Zanik znaczenia historycznej części Wolbromia jako centrum handlowo usługowego

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Z przeprowadzonej analizy SWOT wynika, że podstawowe zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego regionu wynikają z sytuacji społeczno-gospodarczej i ekonomicznej Gminy. Upadek przemysłu, utrata miejsc pracy, zmusiły mieszkańców do migracji zarobkowej. Wyludnienie oraz niskie wpływy z podatków odbiły się niekorzystnie na budżecie gminy. Z przyjętych przez Gminę na okres poprzednich czterech lat większość nie została zrealizowana. Przystąpiono do realizacji tylko tych zamierzeń, których finansowanie jest możliwe ze środków zewnętrznych lub wynikają z narzuconych w dokumentach planistycznych obowiązków. Dobrze przebiega realizacja zadań przez jednostki gminne – Dom Kultury i Bibliotekę. Są to głównie działania o charakterze promocyjnym i wynikają z nałożonych statutem obowiązków tych jednostek.

Rola Wolbromia jako serca gminy ogranicza się do miasta sypialni. Mieszkańcy dojeżdżają do pracy, szkół i dużych palcówek handlowo usługowych. Paradoksalnie miasto i gmina dzięki dobrej komunikacji utraciły funkcję gminnego centrum handlowo usługowego oraz centrum kulturalno-oświatowego. Nieliczne sklepy i punkty usługowe w rejonie ścisłego centrum w większości są pozamykane, a te jeszcze funkcjonujące są na granicy przetrwania. Sytuacji nie zmieniło w sposób radykalny otwarcie w ostatnim okresie Rynku „Iodziarni”, chociaż niewątpliwie lokalnym wysokim standardem wystroju przyciąga mieszkańców w dni świąteczne. Większość domów od lat jest nieużytkowana. Właściciele, po przeliczeniu kosztów modernizacji nie są zainteresowani ich remontem. Opisana sytuacja jest zjawiskiem ogólnopolskim. Samorząd może jednak mieć wpływ na jej poprawę poprzez podejmowanie działań na rzecz pozyskania inwestorów, pozyskania funduszy unijnych na poprawę infrastruktury i zagospodarowania miasta, utrzymanie i rozwój lokalnych punktów handlowych i usługowych.

23. CELE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele gminnego programu opieki nad zabytkami. Zostały one wymienione w rozdziale 2 niniejszego opracowania. Na podstawie analizy SWOT, oceny aktualnego stanu zachowania obiektów zabytkowych na terenie Gminy Wolbrom oraz oceny sposobu realizacji zadań, przyjętych na lata 2019 -2023 należy uznać, że realizacja zadań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego przebiega znacznie wolniej niż zakładano.

Przyjęte w poprzedniej edycji Programu cele są na tyle istotne dla lokalnej społeczności, że powinny być uznane za priorytetowe. Dlatego celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wolbrom na lata 2019-2022 jest kontynuacja zadań przyjętych w latach ubiegłych. Za tak określonym celem przemawia rozpoczęta realizacja zadań oraz zdobyte dotychczas doświadczenie w zakresie pozyskiwania funduszy zewnętrznych. Wypracowane metody działania stanowią kapitał samorządu i potencjał pozytywnie rokujący na kolejne lata. Niektóre z zadań po uwzględnieniu aktualnej sytuacji gminy uległy modyfikacji. Inne uproszczono, tak aby były realne do wykonania.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Z uwagi na postępującą marginalizację Miasta i Gminy Wolbromia oraz zauważalną destrukcję przestrzeni publicznej, zadaniem priorytetowym dla samorządu powinna być rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy i poprawy jej wizerunku, integracja lokalnej społeczności, budowa poczucia tożsamości z miejscem zamieszkania poprzez poznanie historii i wspólne działania na rzecz odnowy zabytków i poprawy estetyki ich otoczenia oraz adaptacja zabytków do funkcji użytkowych.

W ramach sformułowanych wyżej celów przewidziano do realizacji zadania na 4 lata obowiązywania programu. Zadania należy traktować jako wytyczne władz gminy, jednostek samorządowych oraz organizacji społecznych i właścicieli. Rolą samorządu jest inicjowanie i wdrażanie skutecznych rozwiązań oraz pozyskiwanie funduszy.

Z uwagi na niewielki stopień realizacji zadań w poprzedniej edycji Programu sugeruje się wyznaczenie odpowiedzialnego za realizację założeń i ich terminowość koordynatora. Koordynatorem powinien być członek Rady Miasta lub pracownik UMiG posiadający doświadczenie w pozyskiwaniu funduszy unijnych.

Zadania powinny być modyfikowane na bieżąco, w zależności od potrzeb. Wiele z zadań ma charakter złożony i nie będzie mogła być zakończona w okresie czterech lat obowiązywania niniejszego programu, powinna być jednak rozpoczęta. Najważniejszym wyzwaniem pozostaje nadal rewitalizacja centrum Wolbromia.

Zadania samorządu

- Systematyczne kontynuowanie współpracy z Małopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz Powiatowym Inspektorem Nadzoru Budowlanego w Olkuszu w celu rozbioru obiektów zagrażających bezpieczeństwu pustostanów oraz remontów budynków w złym stanie technicznym, jednak nadających się do zachowania.
- Nawiązanie współpracy z Politechniką Krakowską Katedra Architektury Krajobrazu w celu bezpłatnego opracowania w ramach prac dyplomowych koncepcji rewitalizacji poszczególnych sołectw ze szczególnym uwzględnieniem otoczenia kościoła i kaplic w Dłużcu oraz parku podworskiego Domaniewiczach.
- Nawiązanie współpracy z Małopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w celu wydania wytycznych do koncepcji rewitalizacji i prac dyplomowych.
- Zorganizowanie lokalnej wystawy opracowanych na Politechnice prac dyplomowych w celu rozpropagowania wśród mieszkańców oraz firm budowlanych konkretnych rozwiązań projektowych
- W ramach wystawy jw. zorganizowanie wśród mieszkańców konkursu na wybór najbardziej przyjaznego projektu.
- W oparciu o wybrany projekt (projekty) konkursowy zlecenie projektu budowlanego pozwalającego na uzyskanie decyzji ulicp oraz fundusze zewnętrzne

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

- W oparciu o inspiracje wystawa i konkursem jw. rozpisanie analogicznego konkursu wśród mieszkańców pod hasłem „Woja wieś, moje miasto, moja wizja”, w ramach którego autorami koncepcji rewitalizacji będą sami mieszkańcy
- Cykliczne organizowanie w poszczególnych sołectwach „jarmarków” połączonych z wystawami na temat historii wsi, pokazami produktów lokalnych i wyrobów rzemieślniczych oraz występami zespołów miejscowych
- Podjęcie uchwały o preferencyjnych warunkach dla działalności gospodarczej w obrębie Rynku i przyległych ulic
- Prowadzenie działań marketingowych, promocyjnych oraz informacyjnych na temat historii miasta i gminy Wolbrom mających na celu akceptację podjętych przez samorząd działań. Promocja powinna być połączona z działaniami edukacyjnymi
- Wymienione zadania służą uporządkowaniu przestrzeni miejskiej oraz poprawie estetyki i uatrakcyjnieniu historycznych centrów sołectw.

W wypadku miasta Wolbrom szczególne znaczenie miałyby opracowanie i przedstawienie projektów uwzględniających wykorzystanie wartościowych z punktu widzenia ochrony historycznego zespołu zabudowy elewacji frontowych przy jednoczesnej przebudowie i adaptacji do współczesnych standardów i wymogów technicznych poszczególnych budynków. W ramach prac dyplomowych sugeruje się opracowanie rewitalizacji dawnego przedmieścia żydowskiego z uwzględnieniem dawnej synagogi oraz opracowanie koncepcji rewitalizacji ul. Miechowskiej z przeznaczeniem na centrum usługowo –handlowe.

Ważnym elementem zadania jest wystawa, w ramach której prace zostaną zaprezentowane mieszkańcom. Celem wystawy jest inspiracja do działań w obrębie własnych posesji oraz akceptacja działań samorządu zmierzających do rewitalizacji przestrzeni publicznej.

Kontynuacją działań powinien być zorganizowany w kolejnych latach konkurs w ramach którego koncepcje rewitalizacji „swojej małej ojczyzny” opracują sami mieszkańcy. Warto akcji przyporządkować hasło, które mieszkańcom będzie jednoznacznie kojarzyło się zaangażowaniem, wysiłkiem i koniecznością długofalowych, systematycznych działań. W celu przyciągnięcia inwestorów warto aby Rada Miasta i Gminy podjęła uchwałę o preferencyjnych warunkach na prowadzenie działalności gospodarczej w obrębie Rynku i przyległych ulic. np. ustalenie minimalnych stawek za dzierżawę lokali komunalnych, dopłata do dzierżawy lokali od osób prywatnych, bonifikaty do podatków od nieruchomości itp. Dzięki tym działaniom możliwe będzie stworzenie mini strefy ekonomicznej. Przywrócenie lokali użytkowych w obrębie centrum wymusi poprawę stanu technicznego i estetyki budynków i tym samym podniesie rangę tej części miasta, przywracając miastu funkcje ośrodka faktycznie koncentrującego życie gminy. Inną zaproponowaną metodą, mającą na celu ożywienie działalności gospodarczej i przywrócenie miastu funkcji ośrodka kulturalnego i usługowo – handlowego jest organizacja wystaw plenerowych (np. prezentacja archiwalnych fotografii Wolbromia), imprez masowych, kiermaszów np. połączonych ze świętem danej ulicy lub sołectwa itp.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

24. ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Analizując bogactwo dziedzictwa kulturowego w obrębie Miasta i Gminy Wolbrom, dokonano szczegółowej oceny jego walorów, identyfikując mocne i słabe strony, a także rozpoznając potencjalne możliwości i niebezpieczeństwa utraty tych walorów. Z punktu widzenia dla wykonanej oceny znaczenie miała ocena stanu technicznego i konserwatorskiego poszczególnych zabytków. Na tej podstawie określono strategiczny cel ochrony zabytków w gminie, którym jest:

Rewitalizacja i promocja unikalnego dziedzictwa Miasta i Gminy Wolbrom w oparciu jej zasoby materialne i kulturowe.

W związku z tym wyznacza się priorytety ochrony zabytków:

- Ochronę zarówno dziedzictwa materialnego, jak i niematerialnego, podkreślając bogactwo i różnorodność lokalnej kultury;
- Edukację mieszkańców Miasta i Gminy Wolbrom w zakresie lokalnych wartości historycznych i kulturowych, w celu wzmocnienia ich związków z lokalną społecznością;
- Troska o krajobraz kulturowy i jego harmonijną integrację w przestrzeń urbanistyczną, zwracając szczególną uwagę na estetykę i historyczną spójność;
- Promocję dziedzictwa jako fundamentu dla rozwijającego się sektora turystycznego, co może przyczynić się do ekonomicznego wzmocnienia Miasta i Gminy Wolbrom.

Takie podejście nie tylko zabezpiecza zasoby kultury dla przyszłych pokoleń, ale również otwiera nowe perspektywy dla społeczności lokalnej, sprzyjając jej rozwojowi. Kluczowym wynikiem działań ochrony zabytków winno być osadzenie wysokiej jakości walorów estetycznych i kulturowych zabytków w rewitalizowanej, przyjaznej przestrzeni miasta. Zrewitalizowane zabytki w estetycznym, utrzymanym otoczeniu stanowią jego eksponowane punkty, co dodatkowo wzmacnia ich rolę jako elementów podnoszących wartość otoczenia.

Osiągnięcie priorytetowych celów prowadzone będzie poprzez:

- 1) ochronie unikatowego dziedzictwa Wolbromia – w szczególności zabytkowych budynków na terenie miasta oraz kapliczek na terenie gminy,
- 2) ochronie budownictwa mieszkalnego - zahamowanie procesu degradacji wartościowych obiektów i dążenie do poprawy stanu ich zachowania w szczególności wokół rynku w Wolbromiu;
- 3) adaptacji zabytkowych budynków na cele turystyczne, kulturalne lub edukacyjne – przy zachowaniu cech zabytkowych obiektów;
- 4) włączeniu problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych w strategii rozwoju gminy i planistycznych gminy;
- 5) określeniu warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z użytkowaniem i wykorzystaniem tych zabytków do celów publicznych;
- 6) wykorzystywaniu środków finansowych pochodzących z funduszy unijnych, rządowych, samorządowych oraz prywatnych na zadania z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

- 7) działalności informacyjnej i wydawniczej na temat historii gminy, popularyzacji wiedzy o dziedzictwie kulturowym;
- 8) kultywowaniu lokalnych tradycji i obrzędów związanych z kulturą ludową – unikalne tradycje, podtrzymywanie gwary.

Cele i priorytety programu mogą być realizowane przez właściwe podmioty zgodnie z ich właściwością i kompetencją, poprzez następujące działania:

1. rewitalizacja rynku w Wolbromiu, w tym poprzez udzielanie dotacji na remonty konserwatorskie i prace budowlane w obrębie budynków ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
2. wsparcie właścicieli domów mieszalnych ujętych w ewidencji w szczególności w zakresie wymiany pokryć dachowych zawierających azbest oraz w zakresie utrzymania ich szczelności przez wodą;
3. remont konserwatorski:
  - a. kapliczka św. Jana Nepomucena w Porębie Dzierznej;
  - b. krzyż przydrożny w Sulisławicach
  - c. szpital dla ubogich – ul. Kościuszki 20
4. zabiegi pielęgnacji zieleni urządzonej w sąsiedztwie obiektów zabytkowych poprzez wykaszanie i wprowadzanie zieleni o wąskiej bryle korzeniowej,
5. wyposażenie obiektów zabytkowych w tablice informacyjne
  - o zbioru obiektów historii militarnej w Gołaczewach
6. utworzenie promocyjnej strony internetowej wskazującej obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków;
7. zmiana organizacji ruchu w obrębie miasta Wolbromia polegająca na wyprowadzeniu ruchu tranzytowego z centrum miasta;
8. odnowienie oznakowania szlaków turystycznych, promocja w ogólnopolskich portalach turystycznych;
9. gromadzenie informacji i dokumentacji archiwalnej lub zdjęciowej dotyczącej znajdujących się w niej obiektów,
10. organizację konkursów, imprez, przeglądów związanych z kultywowaniem lokalnych tradycji.

Podkreślić należy, że szereg zadań postulowanych w poprzednio obowiązujących programach zostało wykonanych. W ostatnich latach samorząd regularnie przekazywał środki budżetowe na realizację zadań związanych z ochroną i konserwacją zabytków w kwotach około 50 tys. złotych. W kolejnych latach należy spodziewać się podobnego poziomu finansowania zadań.

Ze znacznym udziałem starań lokalnych społeczności na terenie gminy szczególnie w zakresie utrzymania obiektów sakralnych i kapliczek. Obiekty te są w dobrym stanie technicznym oraz otoczone są ciągłą opieką. Dzięki społeczności miasta i gminy wskazane do remontu obiekty to nieliczne wyjątki a ich wykonanie wyczerpie krótką listę zadań inwestycyjnych. Obecnie postawione zadania koncentrują się wokół rewitalizacji Rynku w Wolbromiu i zadaniach miękkich, takich jak promocja i bieżące utrzymanie dobrego stanu technicznego zabytków.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

25. MONITORING PRZYĘTYCH ZADAŃ

Ustawodawca wskazał konieczność sprawozdawania realizacji planu opieki nad zabytkami w połowie jego obowiązywania i po zakończeniu okresu obowiązywania przed gremium 67 uchwalającym program oraz przekazywanie informacji do wiadomości wojewódzkiego konserwatora zabytków. W tym celu należy prowadzić monitoring realizacji planu. Monitoring ponadto służy następującym celom: dostarczaniu podmiotom biorącym udział w zarządzaniu miejscem czy obiektem informacji o skuteczności prowadzonych działań ochronnych, umożliwieniu stałej weryfikacji i ulepszania działań ochronnych, dostarczaniu organom sprawującym nadzór nad obszarem będącym przedmiotem ochrony danych o stanie przedmiotu ochrony, sporządzaniu okresowych raportów umożliwiających przegląd zadań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Szczególnie ważne jest przewidzenie i określenie, w jakich przypadkach wyniki monitoringu wpłyną na sposób sprawowania ochrony nad dobrami dziedzictwa kulturowego. Monitoring powinien być tak zaplanowany, aby umożliwiał ocenę przynajmniej takich parametrów: skuteczność ochrony (porównanie otrzymanych rezultatów z rezultatami oczekiwanymi, wyrażonymi poprzez stan ochrony), skuteczność zastosowanych środków, zmianę stanu obiektu, zagrożenia środowiskowe. W przypadku gminy Wolbrom celowym jest:

1. Przeprowadzanie oceny stanu zabytków architektury i budownictwa uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (co 2 lata). Ocena powinna obejmować: określenie zmian ilościowych substancji zabytkowej (ubytki), przekształcenia substancji zabytkowej (rozbudowy i przebudowy ze zmianą formy), ilość prac remontowych i konserwatorskich (zachowanie lub rekonstrukcja form historycznych), zestawienie roczne środków finansowych wydatkowanych na cele ochrony zabytków przez Gminę i pozyskanych ze źródeł zewnętrznych. Uzyskane dane ilościowe będą jednoznacznym wskaźnikiem tendencji w zakresie zachowania zasobu zabytkowej zabudowy. Jeśli okresowy przegląd zostanie połączony z wykonaniem dokumentacji fotograficznej, narastać będzie wartościowa dokumentacja zasobu historycznej zabudowy.
2. Zbieranie informacji o działalności edukacyjno-kulturalnej związanej z promocją dziedzictwa kulturowego Gminy - roczne dane ilościowe wykażą aktywność Gminy i innych podmiotów obecnych na terenie gminy w zakresie edukacji kulturowej i działań promocyjnych. Podsumowanie danych ilościowych i ich analiza jakościowa pozwolą na sformułowanie okresowej oceny realizacji programu.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

26. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA OPIEKI NAD ZABYTKAMI I PRZEDSIĘWZIĘĆ W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku spoczywa na jego właścicielach i użytkownikach. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Przytoczona powyżej ustawa przewiduje możliwość uzyskania dofinansowania na prace konserwatorskie i budowlane przy zabytku. Art. 77 ustawy określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja może obejmować nakłady poniesione np. na sporządzenie dokumentacji konserwatorskiej, opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich, wykonanie projektu budowlanego, zabezpieczenie i odnowienie zabytku, modernizację instalacji, częściową rekonstrukcję wymianę pokrycia dachu, montaż zabezpieczeń przeciwpożarowych oraz wszelkie działania gwarantujące trwałe zachowanie zabytku. Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast w wypadkach szczególnych uzasadnionych zniszczeniem zabytku wysokość dotacji może zostać zwiększona do 100%.

Niniejszy rozdział wskazuje gminie możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego. Źródłem finansowania jest budżet państwa oraz fundusze zagraniczne.

Środki z budżetu państwa pochodzą z :

1. dotacji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
2. dotacji wojewódzkiego konserwatora zabytków;
3. dotacji wojewódzkich i powiatowych;
4. dotacji Ministra Administracji i Cyfryzacji w ramach tzw. Funduszu Kościelnego;
5. programów operacyjnych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
6. promesy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
7. Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków.

Środki zagraniczne pochodzą z:

1. Unijnych Funduszy Strukturalnych;
2. Programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020;
3. Mechanizmów Norweskich i Mechanizmów Finansowych EOG.
  - Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Dotacje Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – środki finansowe z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest wojewoda, poprzez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym.

Dotacje wojewódzkie i powiatowe - dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego – zgodnie z uchwałą nr VII/73/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 marca 2019 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego, wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje Starostwa Powiatowego w Olkuszu

Podstawą do przyznania dotacji jest złożenie do Starostwa Powiatowego w Olkuszu wniosku.

Dotacje gminne

Dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez gminy. Wnioski o dotację można składać do Urzędu Miasta i Gminy Wolbrom dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku kalendarzowym. W ramach dotacji można ubiegać się o dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do ewidencji zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania.

Finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. środki przyznawane są w ramach następujących programów:

Fundusze europejskie i mechanizm norweski zapewniały w ostatnich latach duże wsparcie inicjatyw na poziomie lokalnym i regionalnym. Szereg programów dostarczył dotacji na ratowanie dziedzictwa i promocję j europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego, którego celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

życie codzienne obywateli państw członkowskich. Aktualnie jesteśmy w fazie przejściowej pomiędzy perspektywami finansowymi i programy poszczególne albo się zakończyły albo wchodzi w fazę projektowania. Z tego względu strumień funduszy kierowanych na kulturę i inwestycje jest zdecydowanie mniejszy niż w poprzednich latach. Niemniej priorytety UE na kolejne lata wydają się wspierać lokalną tożsamość oraz działania miękkie.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

27. WYKAZ GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW MIASTA I GMINY WOLBROM

Nr karty	BUDZYN	1
1/1	Kapliczka I Upadku	Dz. ew. nr 26
Nr karty	DŁUŻEC	3
3/1	Kościół parafialny	Dz. nr 557/2
3/2	Dzwonnica	Dz. nr 557/2
3/3	Kaplica Św. Józefa	Dz. nr 212/2
3/4	Kapliczka Św. Barbary	Dz. nr 308
3/5	Kapliczka	Dz. nr 126/1
Nr karty	DOMANIEWICE	4
4/1	Park dworski	Dz. nr 163/1,163/2, 163/4,163/5, 151/15
4/2	Kapliczka	Dz. nr 224
4/2	Kapliczka	Dz. nr 111/3
Nr karty	GOŁACZEWY	5
5/1	Kościół	Dz. nr 14/2
5/2	Kaplica	Dz. nr 14/2
II	Kapliczka domkowa	Dz. Nr 45
5/3	Cmentarz parafialny z kaplicą	Dz. nr 94
5/4	Bunkry	Dz. ew. nr 110/1
Nr karty	JEŻÓWKA	13
13/1	Kapliczka NMP	Dz. nr 311
13/2	Kapliczka św. Rocha	Dz. nr 39/9

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

Nr karty	KALIŚ	14
14/1	Cmentarz wojenny „Ogonów”	Dz. nr 11
Nr karty	KĄPIELE WIELKIE	6
6/2	Dom nr 96	Dz. nr 84/3
Nr karty	ŁOBZÓW	7
VII	Kapliczka domkowa	Dz. nr 49
7/1	Kapliczka domkowa	Dz. nr 270/3
7/2	Kapliczka p.w. Niepokalanego Serca	Dz. nr 28/12
Nr karty	MIECHÓWKA	15
15/1	Kapliczka NMP	Dz. nr 1/2
Nr karty	PORĘBA DZIERŻNA	8
8/1	Kościół parafialny	Dz. nr 152
8/2	Dzwonnica	Dz. nr 152
8/3	Plebania	Dz. nr 152
8/4	Dwór	Dz. nr 155/3
8/5	Park dworski	Dz. nr 155/3,158/2, 158/4
8/6	Kapliczka	Dz. nr 256
8/7	Figura NMP	Dz. nr 46/1
8/8	Krzyż przydrożny	Dz. nr 152
8/9	Krzyż przydrożny	Dz. nr 227/3
Nr karty	PORĘBA GÓRNA	9
9/1	Kościół parafialny	Dz. nr 34
9/2	Dzwonnica	Dz. nr 34
9/3	Zespół plebański	Dz. nr 33

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

9/4	Figura św. Jana Chrzciciela	Dz. nr 245
Nr karty	STRZEGOWA	10
10/1	Kościół parafialny	Dz. nr 563/5
10/2	Dzwonnica	Dz. nr 563/5
10/3	Kapliczka	Dz. nr 676
10/4	Dom nr 60	Dz. nr 172
Nr karty	WIERZCHOWISKO	16
16/1	Kapliczka	Dz. nr 374/9
Nr karty	ZARZECZE	17
17/1	Kapliczka domkowa	Dz. nr 575
Nr karty	ZASĘPIEC	18
18/1	Krzyż przydrożny	Dz. nr 219/5
Nr karty	WOLBROM	12
12/1	Układ urbanistyczny	
12/2	Kościół parafialny Św. Katarzyny Aleksandryjskiej	Dz. nr 1432
12/3	Dzwonnica	Dz. nr 1432
12/4	Plebania dawny klasztor Kanoników Regularnych	Dz. nr 1434/19
12/5	Kościół szpitalny	Dz. nr 1463
12/6	Kapliczka ul. Miechowska	Dz. nr 2405
12/7	Kaplica Św. Heleny	Dz. nr 25/18
12/8	Kapliczka MB	Dz. nr 126
12/9	Pomnik Kilińskiego-Rynek	Dz. nr 2071
12/10	Cmentarz parafialny	Dz. nr 4969/1, 4970/3, 4970/13,
12/11	Cmentarz żydowski	Dz. nr 3851
12/13	Budynek OSP ul. Staszica 1	Dz. nr 2162
12/14	Stacja PKP	Dz. nr 4642/72

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WOLBROM NA LATA 2023 - 2027

17	Młyn ul. 1-go Maja	Dz. nr 3924/1
12/18	Zespół zabudowy przyrynkowej	
12/19	Zespół zabudowy ul. Miechowskiej	
12/20	ul. Fabryczna 102	Dz. nr 4365
12/21	ul. Fabryczna 108	Dz. nr 4367
12/22	ul. Krakowska 6	Dz. nr 2013
12/23	ul. Krakowska 10	Dz. nr 2016
12/24	ul. 1-go Maja 94/Okrzei	Dz. nr 4642/60
12/25	ul. 3 Maja 3	Dz. nr 2098
12/26	ul. Miechowska 16	Dz. nr 2198
12/27	ul. Ogrodowa 6	Dz. nr 2003
12/29	Rynek 22	Dz. nr 2077/1, 2078